

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut
Semiootika osakond

Kertu Tombak

**LIKIDEVAHELISED INTERAKTSIOONID
KOERI KAASAVATES TERAAPIATES
JA TEISTES SEKKUMISTES**

Magistritöö

Juhendaja: Riin Magnus

Tartu 2016

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Kertu Tombak, 20.05.2016

Luban töö kaitsmisele.

Juhendaja: Riin Magnus, 20.05.2016

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. MATERJAL JA METOODIKA	6
2. LOOMI KAASAVAD SEKKUMISED JA TERAAPIAD — KUJUNEMINE JA PÕHIMÕISTED	10
2.1. Loomade kaasamine inimeste ravis ajaloos ja tänapäeval.....	10
2.2. Loomi kaasavad sekkumised — tegutsejad ja nende funktsioonid.....	14
2.3. Teraapiakoerad Eestis.....	17
2.4. Loomade kaasamine lähtuvalt eesmärgist.....	18
3. KOERI KAASAVATE SEKKUMISTE ZOOSEMIOOTILISED TAHUD.....	20
3.1. Koeri kaasavate sekkumiste semioositüübid.....	21
3.1.1. Kommunikatsioon	21
3.1.2. Representatsioon.....	24
3.1.3. Signifikatsioon.....	24
3.2. Omailm ja kommunikatsioonikanalite kasutus	25
4. SEMIOOTILISED INTERAKTSIOONID KOERI KAASAVATES SEKKUMISTES	30
4.1. Sekkumisolukordade ajaline dünaamika ja struktuur.....	30
4.2. Kontekst ja ruum	32
4.3. Rollide vaheldumine ja kommunikatsioonipartnerid	35
4.3.1. Etteantud rollid	36
4.3.2. Rollide dünaamika.....	38
4.4. Koeri kaasavate sekkumiste kommunikatsioonifunktsioonid	41
KOKKUVÕTE	45
KASUTATUD KIRJANDUS	48
SUMMARY	55
LISAD.....	58
Lisa 1.....	58
Lisa 2.....	70

SISSEJUHATUS

Loomade kaasamine inimeste ravimisse on inimkultuuri ja -ühiskonna osa olnud juba sajandeid. Tänapäeval leiab see enim rakendust loomi kaasavates teraapiates — teraapiakoeri kasutavad oma töös nt psühholoogid, füsioterapeudid, logopeedid, eripedagoogid. Loomi kaasavad teraapilised tegevused on koondatud ühise nimetaja alla — loomi kaasavad sekkumised (ing k *animal assisted interventions*).

Käesolev magistritöö käsitleb inimese ja koera vahelisi interaktsioone loomi kaasavate teraapiliste sekkumiste kontekstis, keskendudes liikidevahelistele märgiprotsessidele. Töö eesmärgiks on uurida, kuidas aitab liikidevaheline kommunikatsioon saavutada sekkumise eesmärki ning millised on koeri kaasavas sekkumises esile tulevad liikidevahelised semioosi vormid. Töö hüpotees on, et koera omailma eripärad ning inimese ja koera kommunikatiivsed suhted on võtmetähtsusega sekkumise eesmärkide saavutamisel.

Loomi kaasavate sekkumiste uurimine on senini olnud peamiselt psühholoogia ja sotsioloogia huvifääris, kus on keskendutud loomade kaasamise positiivsele mõjule inimeste tervisele. Sellega tegi 1960. ja 1970. aastatel algust psühholoogiaprofessor Boris Levinson mitmeid juhtumianalüüsi kaasavates raamatutes, nt “Pet-Oriented Child Psychotherapy” (1969) ja “Pets and Human Development“ (1979). Põhjaliku käsiraamatu loomi kaasavate sekkumiste ajaloost, kujunemisest, teoreetilistest alustest ja praktiseerimise võimalustest on koostanud Aubrey H. Fine — “Handbook on Animal-Assisted Therapy” (2010). Etoloogilise lähenemisega autoritest, kes selgitavad loomi kaasavate sekkumiste aluseks olevat inimese ja looma vahelist sidet, haakuvad valdkonnaga nt James A. Serpell (Podberscek, Paul, Serpell

2000), Dennis C. Turner (Wilson, Turner 1998) ja Temple Grandin (Grandin, Johnson 2006). Liikidevahelisele kommunikatsioonile ja selle toimimismehhanismile loomi kaasavates sekkumistes on aga senistes uurimustes pööratud vähe tähelepanu. Liikidevahelise kommunikatsiooni uurimine võimaldab välja töötada võimalusi, kuidas loomi erinevates sekkumistes efektiivsemalt kasutada. Samuti aitab looma maailma eripäradega arvestamine vältida liikidevahelistest erinevustest tulenevaid kommunikatsiooniprobleeme.

Loomi kaasavat sekkumist pole semiootikas varem uuritud, kuid käesoleva uurimusega haakuvad mitmed (zoo)semiootika inimese-looma interaktsioonide käsitlused. Zoosemiootikutest on Dario Martinelli käsitlenud inimese ja teiste loomade¹ vaheliste interaktsioonide vorme ja antropomorfiseerimise küsimust (2007, 2010); Morten Tønnessen on tegelenud maailmateooria edasiarendustega ja loomade representatsioonide uurimisega ühiskonnas (2011); Thomas Sebeok on käsitlenud (inimese-looma) kommunikatsiooni zoosemiootilisi aspekte (1990, 1972); Timo Maran on uurinud biokommunikatsiooni nähtuseid ja laiendanud zoosemiootilise kommunikatsiooni mõistet (2005). Lisaks on töös lähtutud Jakob von Uexküllil maailmateoriast (2012 [1934]) ja Heini Hedigeri inimese-looma vaheliste põhiliste suhete määratlusest (1969). Analüüsi peamiseks teoreetiliseks lähtekohtadeks ja analüüsivahenditeks on zoo- ja biosemiootika raames kirjeldatud semioositüübid (Maran *et al.* 2011: 8–9; Uexküll, T. 1992), Roman Jakobsoni kommunikatsioonifunktsioonide zoosemiootilised käsitlused (Martinelli 2010: 77–81), Jakob von Uexküllil maailmateooria (Uexküll, J. 2012 [1934]) ning rollianalüüs (Mäekivi 2013).

Töö jaguneb neljaks peatükiks. Esimeses peatükis tutvustatakse uurimistöö materjali ja meetodikat. Teises peatükis antakse ülevaade loomade kasutamisest ravifunktsioonis ning loomade kaasamisest teraapias. Samuti kirjeldatakse selle seost teiste teraapiavormidega ning nn peavoolu meditsiiniga. Kolmandas ja neljandas peatükis visandatakse analüüsi zoosemiootiline teoreetiline taust ning teostatakse empiirilise uurimuse interaktsioonide analüüs.

---

¹ Edaspidi on töös kasutatud lühiduse huvides mõistet 'inimese-looma interaktsioon'.

1. MATERJAL JA METOODIKA

Käesolevas töös kasutatav empiiriline materjal on kogutud Tartu Ortodontiakeskuses töötava ortodondi Triin Jagomägi ja tema isikliku teraapiakoera, Siberi husky Alfit kaasvate sekkumiste filmimisel. Kokku osales töö autor kolmes koera kaasavas sekkumises ning oli igal korral operaaatori rollis. Kõigil sekkumistel oli erinev eesmärk, osalejad ja tingimused. Alfi on EATKÜ poolt atesteeritud teraapiakoer. Pikemalt on sekkumiste kirjeldused esitatud Lisas 1.

Hambaravi patsient (ortodontiline nõustamine)

Sekkumine leidis aset 18. jaanuaril 2016. aastal ja kestis kokku 11 minutit. Filmiti 12-aastast Aspergeri sündroomiga poissi, kes tuli Tartu Ortodontiakeskusesse ortodont Triin Jagomägi vastuvõtule. Ta oli ka varasemalt käinud hambaarsti vastuvõtul, kuid temaga polnud õnnestunud teostada ortodontilist läbivaatust. Vanematega konsulteerides otsustati proovida koera kaasamist vastuvõtul. Patsient polnud varem teraapiakoer Alfiga kokku puutunud. Arsti eesmärgiks oli sekkumise kaudu saavutada patsiendiga kontakt, mille tulemusena on võimalik teostada ortodontiline läbivaatus ja määrata edasine hambaravi plaan. Sekkumine toimus hambaravikabinetis. Kohal viibisid patsient, patsiendi ema ja isa, ortodont, kes oli ka koerajuht ja teraapiakoer. Lisaks oli ruumis ka filmija.

Sekkumine on eelpool ja edaspidi tähistatud lühendiga S1.

Hambaravi patsient (hamba väljatõmbamine)

Sekkumine leidis aset 26. jaanuaril 2016 ja kestis kokku 22 minutit. Filmiti 11-aastast poissi, kellel on diagnoositud atüüpiline autism. Patsient oli varasemalt teraapiakoera Alfiga kokku puutunud, kuid mitte hambaravi kabinetis. Patsiendil oli vaja teostada piimahamba väljatõmbamine. Patsient osales Tartu Ülikooli hambaarstiteaduse tudengite uuringus, mille eesmärgiks oli uurida teraapiakoerte rahustavat mõju hambaravipatsientidele seoses hamba väljatõmbamisega. Koera kaasamise eesmärgiks oli vähendada patsiendi ärevust seoses protseduuriga. Stressitaseme mõõtmist teostati enne ja pärast protseduuri vastavate mõõdikutega. Sekkumine viidi läbi kahes ruumis — hambaravikabinetis ning kliinikus asuvas tavalises kabinetis. Sekkumises osalesid hambaarst, koerajuht, patsient, teraapiakoer, kaks tudengit. Kõrvaliste isikutena viibisid ruumis ka filmija ning koerajuhi poeg.

Sekkumine on eelpool ja edaspidi tähistatud kui S2.

Kõneravi patsient

Sekkumine leidis aset 4. veebruaril 2016 ja kestis kokku 28 minutit. Filmiti 2,5-aastast tüdrukut, kes kasutas verbaalse kõne asemel käemärke ja häälotsusi. Patsient oli ka varem teraapiakoera Alfiga kokku puutunud kõneravi osutamise kontekstis. Koeraga sekkumise eesmärgiks oli edendada patsiendi verbaalse kõne kasutamise oskust läbi kõneraviharjutuste koos koeraga. Sekkumises osalesid koerajuht, logopeed, teraapiakoer ja patsient. Sekkumine viidi läbi tavalises kabinetis. Kõrvaliste isikutena viibisid ruumis ka filmija ja patsiendi ema.

Sekkumine on eelpool ja edaspidi tähistatud lühendiga S3.

Empiirilise materjali kirjeldamiseks on käesolevas töös kasutatud inimese-looma suhtluse etogrammi ja multimodaalset transkriptsiooni. Materjali analüüs on teostatud zoosemiootikas kasutusel olevate analüüsivahenditega, milleks on looma omailmaanalüüs ja liikidevahelise semioosi analüüs.

Etogramm on tavapärane vahend loomade käitumise uurimiseks etoloogias. Eelkõige kasutatakse seda ühe liigi käitumise uurimiseks, kuid on ka etogramme, mis keskenduvad liikidevahelistele interaktsioonidele. Gácsi *et al.* järgi on etogramm vaadeldavate loomuliku käitumise kategooriate mõõtmine, mis põhineb hästi kirjeldatud käitumisühikutel. Etogramm on nimekirja defineeritud käitumisühikutest. (2008: 12) Etogramm peaks olema koostatud

koera loomulikus keskkonnas, mis enamiku koerte jaoks on seotud inimesega, kellega neil on eriline suhe (Miklósi 2007: 21). Antud töö uurimisküsimustest lähtuvalt tuleks vaadelda koera käitumisühikuid ja nende seost interaktsiooni eri osapooltega. Seda silmas pidades on üks eesmärk kaardistada kommunikatiivsed olukorrad sekkumistes käitumisühikute abil, kuid vaadelda ka millised tegevused või käitumise muutused enne ja pärast aset leiavad ehk lähtuda ka sekkumise kontekstist.

Inimese ja koera sotsiaalse käitumise mustrid on piisavalt sarnased, et olla vastastikku äratuntavad (Scott, Fuller 1965: 4). McGreevy *et al.* on koostanud etogrammi interaktsioonitasandite alusel, mille kaudu võivad koerad suhelda nii oma liigikaaslaste kui ka inimestega. Koerte tegutsemist üksteise ja inimeste suhtes, kõrvutati inimeste tegevustega koerte suhtes ning saadi järgnevad käitumise valdkonnad:

1. piiramine ja eemaletõukamine;
2. taktiilsed tegevused (allogrooming ehk kaaslaste sügamine, paitamine);
3. mitte-tuttavate indiviididega tutvumine;
4. ressursside jagamine/objektidega mängimine;
5. tuttavate indiviidide tervitamine ja mängimine ilma objektideta;
6. mittetaktiilsed interaktsioonid.

Interaktsiooniolukordades ilmnesid erinevused koera ja inimese suhtluses teatavate füüsiliste piirangute tõttu nagu inimese ja koera kõrgusevahe ning kahel jalal kõndimise iseärasused. Nende elementide jälgimine, mis koera ja inimese etogrammis ei kattu, aitab selgitada ja vältida olukordi, milles koera ja inimese interaktsioonis võib tekkida konflikt (McGreevy *et al.* 2012: 109–110). McGreevy *et al.* artiklis toodud interaktsioonide võrdlus aga ei pööranud tähelepanu elementidele, mida koerad on võimelised positiivse kinnistamise kaudu interaktsioonides juurde õppima. Artikli autorid väidavad, et inimestel on koertega suhtlemisel raskusi, kuna nad ei kasuta piisavalt koera etogrammi elemente. Toimiva suhtluse saavutamiseks tuleks nt osata interpreteerida koera kehakeelt ja hinnata koera motivatsiooni; jälgendada koera etogrammi elemente lähtuvalt kontekstist; vältida koera ja koera ressursside ähvardamist ja nendega manipuleerimist. (Samas, 111–112)

Inimese-koera interaktsioonide etogrammi loomine aitab niisiis kirjeldada ka kommunikatsiooni soodustavaid ja mitte-soodustavaid käitumisi. Loomi kaasavates sekkumistes on aga oluline arvestada teiste ruumisviibijate ja kontekstiga, mis annavad

kommunikatsioonile juurde olulise tahu. Seetõttu on sekkumiste analüüsil abiks erinevate analüüsivahendite kombineerimine (etogramm, ruumianalüüs, rollianalüüs, omailmast lähtumine) ja nende kasutamine terviksituatsioonist lähtuvalt.

Üheks videote analüüsi lähtekohaks on ka multimodaalne transkriptsioon, mille abil tähendatakse üles erinevate kehaliste ja mittekehaliste semiootiliste ressursside või modaalsuste selekteerimist, kombineerimist ja osalemist multimodaalses sündmuses (Thibault 2004). Multimodaalne transkriptsioon näitab, kuidas erinevaid semiootilisi ressursse on kombineeritud ja rakendatud interaktiivsetes sündmustes, transkribeerides need ressursid, nende omavahelise suhestumise ja tähenduse kogu sündmuse kontekstis (Baldry, Thibault 2006, viidatud Thibault, Tønnessen 2016 kaudu). Semiootilised ressursid võivad olla kehaliigutused ja liikumise suund, kontekstis tähendust omavad osutused, näoilmed, pilk, žest, hääledünaamika. Transkribeerimine on seega selektiivne — ei kirjeldata mitte kõiki omadusi, vaid ainult neid, mis on asjakohasemad analüüsi eesmärkide saavutamiseks (Thibault, Tønnessen 2016).

2. LOOMI KAASAVAD SEKKUMISED JA TERAAPIAD — KUJUNEMINE JA PÕHIMÕISTED

2.1. Loomade kaasamine inimeste ravis ajaloo ja tänapäeval

Loomad on mänginud olulist rolli inimeste ideede kujunemisel haiguste päritolust ja nende ravimisest. Eri aegadel ja erinevates uskumussüsteemides on arusaamad neist rollidest olnud üsnagi erinevad. Loomi kaasvate sekkumiste ajaloolises ülevaates märgib James Serpell, et kõige arhailisemal uskumussüsteemide tasandil omistas animism nii elavatele kui elututele looduslikele fenomenidele hinge, vaimu või erilise 'olemuse'. Haiguse põhjustas mõne teise pahatahtliku hinge rünnak inimese hingele. (Serpell 2010: 17)

Indiaanlaste seas olid levinud kaitsvad vaimud, kes võisid end ilmutada muuhulgas looma kujul, andes inimesele aimu tema võimetest ning andes inimesele väelaulud, -esemed, tabud või ka tseremoniaalsed protseduurid (Benedict 1923: 20). Kaitsevaimude uskumusest arenes välja šamanism. Šamaanid olid ravitsejad, kes olid suutelised viima end ekstaasiseisundisse, saama kehavälise kogemuse, mille tulemusena olid nad võimelised suhtlema oma loomavaimuga (Eliade 1964: 94). Ted Andrewsi järgi oli šamaanide ülesanne olla spirituaalse ja reaalse maailma vahendaja ning loomad olid šamaanide jaoks tootemid, kelle energiat oli võimalik "omandada" või "üle kanda" kui kanti loomanahkasid või -maske. Loom sümboliseeris sidet nähtamatu, spirituaalse reaalsusega, mis paljastas ka inimeste sisemisi võimeid, sest inimkond pidas loodust enda osaks ja ennast osaks loodusest (Andrews 1993). Tänapäeval pole inimeste igapäevaelus loodusega side otsimine esiplaanil, kuid näib, et

psühholoogiliste probleemide korral pöörduakse üha rohkem just loomadest kaaslaste poole (Levine 1996; Nicoll 2005; Wilkes 2009).

Esimesi konkreetsemaid seoseid loomade ja meditsiini vahel võib täheldada klassikalisel ajajärgul, mil Askleipose kultuses meditsiinijumalus Apollon külastas oma patsiente tihti just looma — mao või koera — kujul, kes roomas kehal või lakkus inimese haiget kohta. Templis elanud koeri võidi James Serpelli sõnul ka treenida spetsiaalseks lakkumiseks (Serpell 2010: 22). Esimesed ilmingud loomade ravivatest funktsioonidest olid seega seotud looma kui agendiga, kes tegutses inimese ravimise heaks ja tagaplaanile jäeti loomade emotsionaalne mõju. Serpelli kohaselt hakati kristluse saabumisega paljusid pühakuid kujutama koerast kaaslasena, kellele omistati raviomadusi. 15.–17. sajandil arvati nõidade kaaslasena olnud loomadel, sh tänapäeval tuntud koduloomadel nagu koerad, kassid, hiired, linnud, olevat üleloomulikud võimed või peeti neid looma kuju võtnud nõidadeks (Ewen 1933; Serpell 2002; Thomas 1971 — viidatud Serpell 2010: 24 kaudu). Valgustusajastul kasvas taas sümpaatia loomade vastu ning hoogustus lemmikloomade pidamine aristokraatide ja keskklassi seas (Serpell 2010: 24–25). 1699. aastal mainib John Locke, et loomade eest hoolitsemine kasvatab lastel vastutustunnet teiste vastu (1699: 67). See viitab juba loomadele sotsialiseeriva funktsiooni omistamisele.

Varasem teadaolev eksperiment loomade sotsialiseerivas funktsioonis kasutamisest vaimse puudega inimeste ravimisel on dokumenteeritud 18. sajandi lõpupoole Inglismaal. Vaimse tervise raviasutuse The York Retreati kirjelduses mainitakse, et patsientide läbikäimine asutuse sisehoovides vabalt ringiliikuvate väiksemate koduloomadega võib äratada patsientides sotsiaalseid ja heldeid tundeid (Tuke 1813: 63). Selle juures on oluline tähele panna, et loomad liikusid ringi vabalt, mistõttu võis interaktsioon patsientidega tekkida spontaanselt. 19. sajandil muutusid lemmikloomad väga sagedaseks nähtuseks mitmete Euroopa riikide vaimse tervise keskustes (Serpell 2010: 24–25). Loomade funktsiooni nähti rahulikuma ja kodusema keskkonna loomises, mille tagavad nii loomade agentsus kui emotsionaalne mõju.

20. sajandi alguses eemaldati loomad vaimuhaiglastest. Haiglastest said steriilsed keskkonnad, kus domineeris teaduslik meditsiin ning loomade kohaks jäid uurimislaborid (Allderidge 1991: 761–762). Meditsiini liikumisel teaduslikkuse poole liigitati loomade omadused ja mõju inimestele n-ö alternatiivmeditsiini valdkonda. Alles 1960. ja 1970. aastatel hakkas laste

psühhoterapeut ja lemmikloomi kaasavate teraapiate rajaja Boris Levinson taas kirjutama loomadest kui terapeutilistest abilistest ning viitas ka loomade kaasamisele kui ravimise filosoofia muutusele teraapias. Levinson ise jõudis lemmikloomade kasutamiseni oma töös, vaadeldes ühe oma patsiendi ja tema isikliku koera Jinglesi omavahelist suhtlemist enne kokkulepitud kohtumist. Patsiendi ja koera suhtlus avaldas positiivset mõju ka tema ja patsiendi hilisemale kontakti loomisele. Lisaks toob Levinson enda patsientide põhjal välja mitmeid aspekte, kuidas lemmikloomad on abiks psühholoogiliste hinnangute andmisel ja patsiendi eneseteadlikkuse kasvatamisel. Looma kohalolu aitab luua loomulikumat olukorda; viia lapse mõtted eemale sellest, et ta on vaatluse objekt; luua seoseid reaalse eluga; läheneda inimese füüsilist lähedust pelgavale lapsele; pakkuda lohutust, jne. (Levinson 1972: 136–141) Selle põhjal võib eeldada, et arsti ja patsiendi vahelise kontakti soodustamine oli looma esimesi funktsioone teraapiasituatsioonis.

1980. aastatel nihkus loomi kaasavate teraapiate uuringute rõhk loomade teaduslikult tõestatud kasuteguritele inimese tervise edendamisel (Serpell 2000: 108–109). 1980. aastal ilmus artikkel, kus kirjeldati lemmikloomade mõju 92 patsiendi eluea pikenemisele ühe aasta võrra (Friedmann *et al.* 1980: 307–311), mis oli katalüsaatoriks ka mitmetele teistele samalaadsetele uuringutele (Serpell 2000: 108). Tänapäeval loetakse inimese-looma suhete psühholoogiliste teadusuuringute valdkonda enim panustanud autoriteks Erika Friedmanni, Harold Herzogi, Scott Plousi ja James Serpelli (Amiot, Bastian 2015: 7). Friedmann on uurinud nii loomade mõju inimese elueale kui ka loomi kaasavate teraapiate kasutamist intellektipuueteega inimeste elukorralduses (*PAL* ehk *Pet Assisted Living*), mis võiks avaldada mõju nende füüsilisele aktiivsusele, depressioonile, apaatiale, ärrituvusele. Igapäevased harjutused koeraga võivad hiljem aidata inimesel iseenda eest hoolt kanda (Friedmann 2015). 2007. aasta uuringus mõõdeti koerte mõju kõrgvererõhutõvega inimestele, kes pidid avalikult rääkima või arutlema stressi tekitava teema üle (avalik kõne kui sotsiaalne stressor). Koera juuresviibimine kõne ajal vähendas vererõhku, kusjuures vaikselt istudes polnud koeraga vs koerata olekul vahet. (Friedmann 2003: 59)

James Serpell oli üks esimesi autoreid, kes pööras tähelepanu lemmikloomapidamise kasuteguritele (1991: 219–720). Edasistes uuringutes on ta käsitlenud inimese-looma suhete ajaloolist tausta ning inimeste suhtumise kujunemist loomadesse (“Animals & Human Society: Changing Perspectives“ (1994), “The Domestic Dog: Its Evolution, Behavior & Interactions with People” (1995), “In the Company of Animals” (1996), “Companion

Animals & Us” (2000)). Psühholoogiaprofessor ning inimese-looma vaheliste interaktsioonide uurija Harold Herzog (2011: 237–238) on kirjutanud lemmikloomade mõju uurimisest lemmikloomi omavatele inimestele ning selgitanud, miks need uuringud pole alati teaduslikult usaldusväärsed (vähene meta-analüüs, lemmikloomade omavate ja mitte-omavate inimeste pealiskaudne eristus, lemmikloomade omanike ise kirjapandud jutustused ning üldine negatiivseid tulemusi kajastavate uuringute mitte avaldamine). Samuti on Herzog uurinud lemmikloomade pidamise kultuurilist ja bioloogilist tausta, jõudes järeldusele, et see on välja kujunenud kaasasündinud tegurite, aga ka sotsiaalse õppimise tulemusena (2014: 304). Loomade kasutamist psühholoogiaalastes uuringutes ja õpetamisel on uurinud ka psühholoogiaprofessor Scott Plous, kes on põhjalikumalt tegelenud loomade õiguste ja heaolu küsimusega (1996).

Küsimus teostatud uuringute piisavast teaduslikkusest on siiani aktuaalne ja seetõttu tuleks selles valdkonnas teha rohkem empiirilisi uuringuid. Katherine A. Krugeri ja James Serpelli järgi peab loomade poolt assisteeritud teraapia selleks, et ääreala staatusest kaugemale jõuda, järgima sarnaste praktikate (alternatiivsed ja komplementaarsed teraapiad) eeskuju, mis on juba saavutanud usaldusväärsuse kontrollitavate kliiniliste katsete ja paikapidavate uuringute läbi. Lisaks on loomi kaasavat teraapiat tihti paigutatud aroomiteraapia, massaažiteraapia või muude taoliste praktikatega samasse kategooriasse. Viimased pakuvad hetkelist rahulolu, kuid nendega seonduvalt pole ette näidata tõhusaid tulemusi inimeste haiguse käigu muutuses. (Kruker, Serpell 2010: 33–34) Loomi kaasavad teraapiad erinevad teistest teraapia vormidest, kuna keskseks “tööriistaks” on siin elavad, hingavad, suhtlevad olendid, mis teeb selle teraapia viimise tervise või vaimse tervise organisatsioonidesse keeruliseks (Mallon *et al.* 2010: 135). Üha enam on aga uurimusi, mis tõestavad, et loomi kaasavad teraapiad aitavad inimeste raviplaani tõhustada.

Psühholoogias tehtud empiirilistes uuringutes on mõõdetud loomi kaasavate sekkumiste mõju erinevate diagnoosidega patsientidele. Autistlike laste teraapiasessioonidesse on koeri kaasatud struktureeritud tegevuste kaudu (koera puudutamine; paitamine samal ajal, kui terapeut küsib patsiendilt küsimusi), et suurendada positiivsete käitumismärkide avaldumist (Silva *et al.* 2011: 656). Mänguteraapias on loomi kaasatud sotsiaalse suhtluse soodustamiseks (Fung 2014: 255). Lisaks koertele on kasutatud ka nt merisigasid mittestruktureeritud interaktsioonides autistlike laste klassides (O’Haire 2013: 4). Koeri on kasutatud ka dementsuse sümptomite raviks. Ühes uuringus kirjeldatakse koera kaasamist,

võimaldades patsientidel nendega mängida, neid harjata ja teha muid tavapäraseid tegevusi, mille tagajärjel vähenesid dementsusest tingitud käitumise sümptomid (Nordgren, Engström 2014: 37). Skisofreenia diagnoosiga inimeste puhul on kasutatud koeri kognitiivsete ja sotsiaalsete funktsioonide parandamise eesmärgil (Villalta-Gil *et al.* 2009: 151) ja ärevuse vähendamiseks akuutsetel patsientidel (Lang *et al.* 2010: 125). Sügava depressiooniga inimestel täheldati ärevuse vähenemist võrreldes kontrollgrupiga juba peale 30-minutilist koeraga koosolemist (Hoffman 2009: 146–147). Lisaks võib tuua näiteid kõneteraapiast, kus koera kaasamine tõi kaasa suurendatud sotsiaalse ja verbaalse kommunikatsiooni kasutamise kõnehäirega lastel (Boyer, Mundschenk 2014: 35–36). Väljatoodud uuringud on üksikud näited erineva diagnoosiga patsientidega tehtud empiirilistest uuringutest, kuid need lubavad siiski järeldada, et sageli kaasatakse loomi teraapiasse selleks, et parandada patsiendi sotsiaalseid ja kommunikatiivseid oskusi.

Levinud on veel lemmikloomade kasutamine post-traumaatilise stressiga toimetulemiseks. Teraapiakoeri on kaasatud Ameerika Ühendriikides sõjaveteranide ravis, aga ka füüsilise või psühholoogilise vägivalla ohvrite rehabilitatsioonil. Juba 1919. aastal kaasas USA sõjavägi koeri psühhiaatriapatsientide ravimiseks St Elizabethi Haiglas Washingtonis (Velde 2004: 43). Esimesed dokumenteeritud näited koertest, keda kaasati terapeutilistesse tegevustesse organisatsiooni Haavatud Sõdalased juures, pärinevad aastast 1940 (Watkins 2012: 8). USA sõjaväes alustati loomi kaasava teraapia programmi aastal 2007, kui kaks koera ja tegevusterapeut saadeti Iraaki koos ühe sõjaväeüksusega. Koeri kasutatakse näiteks stressi leevendamisel, kommunikatsioonilülina sõjaväerühmade ja terapeutide vahel, enesehinnangu tõstmisel, viha taltsutamisel, jne (Krol 2012: 49, 53).

2.2. Loomi kaasavad sekkumised — tegutsejad ja nende funktsioonid

Alan M. Beck ja Aron Katcher (1984) eristavad emotsionaalset reageerimist loomadele, nende kasutamist lõõgastuse eesmärgil (rekreatiivset kasutamist) ja teraapiat. Igasugune tegevus koos loomaga, millest patsient saab positiivse kogemuse, ei ole seega teraapia. Rekreatiivne tegevus on aga meeldiv tegevus, ajaviide, lõbustus või nauditav harjutus. USA suurim teraapias kaasatavaid loomi sertifitseeriv organisatsioon Pet Partners (varasemalt Delta Society) on pakkunud loomi kaasavale teraapiale (ing k AAT ehk *Animal Assisted Therapy*) järgmise definitsiooni: “Loomi kaasav teraapia on eesmärgistatud sekkumine, milles

loomal, kes vastab teatavatele kriteeriumitele, on väga oluline osa raviprotsessis. Loomi kaasavat teraapiat juhib kas tervishoiu- või sotsiaaltöötaja oma erialase praktika piires ning tal on spetsiaalsed kogemused. Märksõnadeks on kindlaks määratud eesmärgid ning mõõdetav progress.”² Loomi kaasavad tegevused (ing k AAA ehk *Animal Assisted Activities*) loovad aga Pet Partnersi järgi võimalusi motiveerivateks, hariduslikeks, rekreatiivseteks ja/või terapeutilisteks kasuteguriteks, et elukvaliteeti parandada. Seda viivad läbi professionaalid erinevates keskkondades ning poolprofessionaalid ja vabatahtlikud mingi organisatsiooni juures loomadega, kes vastavad kindlatele kriteeriumidele. Loomi kaasavaid tegevusi iseloomustab spetsiifiliste ravieesmärkide puudumine. Vabatahtlikud ja abi osutajaid ei pea tegema märkmeid ning külastuste sisu on spontaanne.³ Loomi kaasavate tegevuste alla võivad kuuluda näiteks haiglate, vanadekodude külastamine koos koertega. Seega on suurimaks erinevuseks mõistepaari ‘tegevused’ vs ‘teraapia’ vahel koera kaasava sekkumise ravieesmärkide puudumine või nende plaaniline järgimine ja mõõdetavus. Laiemas plaanis koonduvadki erinevad tegevused, teraapiad jm interaktsioonid loomadega katusmõiste ‘loomi kaasavad sekkumised’ alla (ing k *Animal Assisted Interventions*).

Oluline on defineerida ka sekkumise olukorras tegutsejad, kelleks on enamasti teraapiakoer, terapeut, koerajuht ja patsient. Teraapiakoera mõiste kasutuselevõtjaks peetakse Elaine Smithi, kes on organisatsiooni Therapy Dogs International (TDI) asutaja.⁴ Lindsay Parenti abi- ja teraapialoomade taksonoomias on mainitud, et teraapialoom (*therapy animal*) assisteerib tervishoiuspetsialisti (*health care professional*) tema tegevuses. Kui teraapias kasutatakse koera, peab ta olema läbinud baaskuulekuse kursuse, olema sotsialiseeritud, jääma rahulikuks ootamatutes olukordades ning mitte reageerima inimeste ootamatule käitumisele ja reaktsioonidele. Selliselt kasutavad koeri ravieesmärkide saavutamiseks oma töös näiteks füsioterapeudid, tegevusterapeudid, sotsiaaltöötajad, õed, psühhiaatrid, psühholoogid. (Parenti *et al.* 2013: 752) Samuti peab teraapiakoer olema tuttav erinevate objektidega, mis ei pruugi tema omailma kuuluda. Selleks võib olla ratastool, toetuskepp või muud võõrad objektid kohtumise ruumis. Sõna teraapia viitab siinkohal tegevusele, mida viib läbi tervishoiutöötaja, ning koer iseenesest ei osuta teraapiat. Parenti järgi võib teraapiakoera üks väljund olla ka külastuskoer, kelle ülesandeks on pakkuda indiviididele tuge ja lohutust

---

2 <https://petpartners.org/learn/terminology/>, 18.04.2016

3 <https://petpartners.org/learn/terminology/>, 18.04.2016

4 <http://www.tdi-dog.org/About.aspx?Page=Mission+Statement+and+History>

läbi seltsi ja sotsiaalse suhtluse (seda peamiselt hooldekodudes, haiglates ja koolides). Külastuskoortega ei pea käima kaasas tervishoiuspetsialist, vaid piisab kui saatjaks on näiteks looma omavabatahtlik. (Parenti *et al.* 2013: 752–753) Hetkel nimetatakse kõiki Eestis teraapiakoera eksami läbinud koeri teraapiakoorteks sõltumatult sellest, kas neid kaasatakse teraapiasse, haiglakülastusse või muud moodi sekkumisse⁵. Põhjaliku sotsialiseerituse ja kuulekuse ettevalmistusega koer sobib täitma mõlemat funktsiooni (s.o nii teraapiakoera, külastuskoera, lugemiskoera jt) ning koera tegevus ning rakendamine sõltub koerajuhist, terapeutist ja patsiendist.

Teraapiakoera valimise protseduur peaks lähtuma ülesannetest, mille täitmist koeralt seoses ravieesmärkidega oodatakse. Mida suurem ja olulisem on kontakt koera ja patsiendi vahel, seda nõudlikumat tähelepanu tuleks pöörata looma käitumisele ja oskustele (Fredrickson-MacNamara, Butler 2010: 111–113). Kui koera ja patsiendi vahelise kontakti loomisel on oluline osa eesmärkide saavutamisel, võib sellel olla kohtumisele nii positiivne kui ka negatiivne mõju, mistõttu on oluline tagada võimalikult riskivaba suhtlemine. Patricia McConnell ja Aubrey Fine arutlevad teraapiakoorte omaduste üle ning toovad välja, et hea teraapiakoera omadused on lähedase side hoidmine inimesega; soov suhelda inimestega, mitte ainult liigikaaslastega; sõbralikkus, kuid mitte liigne aktiivsus (hindamine käib energiataseme, enesekindluse kaudu) (McConnel, Fine 2010). Koera sobilik vanus sõltub emotsionaalsest küpsusest, mis liigiomaselt saavutatakse umbes kolme aasta vanuselt ning vanemaks saades võivad nad tänu kogemusele ja emotsionaalsele tasakaalule olla ka paremad teraapiakoerad. Siiski tuleb silmas pidada, et mida vanemaks koer saab, seda kiiremini ta väsib, vajades rohkem puhkust. Lisaks kaotavad vanemad koerad ka füüsilise vormi. Koera sugu ei mängi nii suurt rolli — iseloom, treenitus ja kogemused on sellest olulisemad. Samuti ei saa teha ranget eristust tõugude vahel, kuid teatud tõud on rohkem inimestele orienteeritud käitumisega kui teised. Tihedamalt võib teraapiakoortena näha retriiveri tõugu koeri, eriti kuldseid retriivereid, kuna nad on oma käitumises väga inimesele orienteeritud. Kuid ka nende tõugude seas on indiviide, kes ei ole selliseks tööks sobilikud näiteks liiga kõrge aktiivsuse tõttu. (Samas, 152–163) Koeratõud erinevad oma aretusfunktsioonide poolest (karjakoerad, sportkoerad, jahikoerad), mis mõneti tingivad nende rakendusvõimalusi teraapiakoerana. Näiteks karjakoerad on orienteeritud visuaalsetele märkidele, retriiveritele on

---

⁵ <http://teraapiakoer.ee/register/>

iseloomulik asjade kättetoomine. Oluline osa on kindlasti ka füüsilistel omadustel — mänguliseks ja aktiivseks tegevuseks sobib paremini mõni väiksemat kasvu koer, stabiilsemaks ja passiivsemaks tegevuseks aga suuremat kasvu rahulik koeratõug. Põhilised asjad, mida koerad peavad olema õppinud tegema on: 1) keskendumine koerajuhile; 2) minema teiste inimeste juurde alles koerajahi loal; 3) käskluste peale sooritusi täitma; 4) segavaid faktoreid ignoreerima; 5) omama laitmatuid sotsiaalseid oskusi (Davis 1999).

Teraapiakoera juhib koerajuht, kes võib olla koera omanik või saatja, kes on saavutanud koeraga koostöötahte, kes kontrollib koera ja tagab situatsiooni turvalisuse ning oskab hinnata koera omadusi teraapiasituatsiooni sobimiseks. Koerajuht on seotud konkreetse koeraga ning ei pea omama terapeudi kvalifikatsiooni, vaid olema ekspert koera käitumise alal ning oskama oma koera vastavalt terapeudi vajadustele suunata. Koera kaasavates sekkumistes on tihti koerajuht ja terapeut sama isik, st tervishoiuprofessionaal kasutab sekkumises oma koera. Terapeut on vastava haridusega professionaal, kes viib psüühilise või füüsilise puudega patsiendiga läbi kindlate eesmärkidega raviplaani. Terapeutid võivad olla laiemas plaanis kõik tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkonnas töötavad professionaalid, kes tegelevad patsientide ravimisega ja elukvaliteedi parandamisega. Patsient on ravialune isik, kes on üks osapool koera kaasavas sekkumises. Patsient tähistab nii isikut, kellele osutatakse teraapiat, millesse on kaasatud ka koer, kui ka isikut, kelle jaoks koeraga sekkumine on nn rekreatiivse eesmärgiga.

2.3. Teraapiakoerad Eestis

Eestis on loodud Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing (EATKÜ), mis esindab füüsilisi ja juriidilisi isikuid, kes töötavad koos teraapiakoertega tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkonnas või on seotud teraapiakoerte kasvatamise ja tööks ettevalmistamisega. Selle eesmärk on edendada koeri kaasavaid sekkumistegevusi Eestis, seista vastutustundliku lemmikloomapidamise eest ning väärtustada inimese ja koera vahelist sidet.⁶

---

⁶ <http://teraapiakoer.ee/>, 18.04.2016

EATKÜ on kasutusele võtnud Tšehhi Teraapiakoerte Ühingult ülevõetud koeratiimide (koerajuht koos koeraga) kvalifitseerimise eksami⁷, mis peaks olema läbitud kõigil erinevates sekkumistes osalevatel koertel. See seob terapeuti või koerajuhi konkreetse koeraga ning sertifikaat kehtib vaid inimene ja koer tiimile, mitte eraldiseisvalt. Eksamil hinnatakse koera sotsiaalsust, reageerimist ootamatutele olukordadele ja objektidele, aga ka koerajuhi (kelleks võib olla ka terapeut) oskust koeraga toime tulla. Seetõttu kehtibki eksami läbimisel saadud tõend vaid konkreetsele koerale koos tema omaniku/juhiga. Hetkel kuulub Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühingu 43 litsenseeritud koeratiimi (Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing 2016).

Teraapiakoerte tegevus Eestis on seotud külastustega erinevatesse haiglatesse, hooldekodudesse, haridusasutustesse; lugemiskoorte sessioonid toimuvad mitmes raamatukogus. Teraapiakoeratiime on kaasatud psühho-, kõne-, füsio- ja tegevusteraapiasse ning isegi hambaravisse.

2.4. Loomade kaasamine lähtuvalt eesmärgist

Loomade kasutamist eri tüüpi sekkumistes on vaadeldud nii füüsilisel kui psühholoogilisel tasandil. Esimesel juhul võib loom olla motiveerivaks vahendiks, et tõsta inimese füüsilist suutlikkust. Selle heaks näiteks on hipoteraapia. Hipoteraapias saab patsient kehaliselt reageerida hobuse liikumisele, ilma et patsient ise aktiivselt hobuse liikumist mõjutaks (Debusse 2006: 361). Hobuse ja patsiendi vahel toimub mitte-verbaalne kommunikatsioon, mis väljendub kehahoiakus ja liikumises, sest hobune reageerib inimesepoolsetele mitte-verbaalse kommunikatsiooni märkidele. Lisaks mõjutab hobune inimest ka emotsionaalselt (Häkanson 2008: 21). Teisel juhul võib olla tulemuseks käitumusliku või mentaalse seisundi paranemine. Nii kaasatakse loomi näiteks psühhoteraapiasse, kognitiivteraapiasse, käitumisteraapiasse, aga ka kõneteraapiasse. Nendes looma kaasamistes võib loom olla: a) sotsiaalset suhtlemist soodustav tegur; b) kontakti looja terapeuti ja patsiendi vahel; c) vahetute emotsioonide väljendaja; d) varjatud emotsioonide esilekutsuja; e) rollisuhete modelleerija (Fine 2010: 172–177).

---

⁷ <http://teraapiakoer.ee/teraapiakoeratiimi-eksami-reeglid-ja-kirjeldus/>, 18.04.2016

Loomade kaasamise erinevatest eesmärkidest sõltub ka looma roll ja tegutsemine. Füsioteraapias on looma kommunikatiivne roll passiivsem ja teda kasutatakse pigem kui vahendit, kellelt ei oodata spetsiaalset aktiivset suhtlemist. Semiootiliselt rikkam situatsioon on aga selline, kus nii patsient, terapeut kui ka loom osalevad aktiivselt suhtlusolukorras, suunavad aktiivselt üksteise tegevust ja käitumist. Teraapialooma mõju avaldub paremini just nendes olukordades, kus toimub vastastikune (patsiendi ja looma või looma ja terapeudi) reageerimine ja tagasiside. Tagasiside võimaldab dünaamika ilmumist kommunikatsiooniakti, lubades teate saatja käitumusliku ja kommunikatiivse aktiivsuse muutmist vastavalt vastuvõtja toimimisele (Maran 2005: 21).

Gregory Bateson toob välja, et loomade kommunikatsioon avaldub käitumises ning on esmalt tähenduslik, sest mõjutab vastuvõtja käitumist. Teisalt, kui saatja ei saavuta soovitud tulemust, mõjutab see omakorda nii saatja enda kui ka vastuvõtja käitumist. Samuti määratleb loomade kommunikatsioon kahe isendi vahelist suhet, aga ka ühe isendi suhet keskkonda (Bateson 2000: 365, 367). Selliselt toimivad ka loomi kaasavate teraapiate erinevad kommunikatsioonitasandid. Kui jagada loomi kaasavad sekkumised kommunikatsioonile rõhuvateks ja muudel alustel teostatud sekkumisteks, siis esimesel juhul toimib koer kui aktiivne kommunikatsioonis osaleja ja partner ning teisel juhul toimub kommunikatsioon passiivsemal tasandil. Koera kommunikatiivseid omadusi saab ära kasutada patsientide puhul, kes vajavad suhtlemise julgustamist, innustamist või vahendamist. Sellisel juhul mängib rolli otsene saatja-vastuvõtja suhe. Sinna hulka kuuluvad ka antud töös kasutatavad teraapiakoera rakendused ortodontias ning logopeedi praktikas. Teisel juhul mõjutavad interaktsiooniolukorda koera otseselt mitte-kommunikatiivsed omadused nagu elusus, turvatunde loomine, motiveerimine ning koer osaleb sekkumises patsiendi ja terapeudi kommunikatsiooni mõjutava tegurina. Võib öelda, et looma ja inimese kommunikatsioon eksisteerib mõlema sekkumise tüübi puhul, kuid esimesel juhul võib see olla sekkumise eesmärkide täitmisel määravam.

3. KOERI KAASAVATE SEKKUMISTE ZOOSEMIOOTILISED TAHUD

Tänapäeva zoosemiootikat saab defineerida kui uurimust loomaliikide sisestest ja liikide vahelistest signifikatsiooni, kommunikatsiooni ja representatsiooniprotsessidest, mis viitab, et zoosemiootika ei tegele ainult kommunikatsiooni, vaid laiemalt semioosiprotsessidega (Maran *et al.* 2011: 1). Dario Martinelli jaotab zoosemiootika käsitlused kaheks: etoloogiliseks ja antropoloogiliseks. Esimene tegeleb loomade märgikasutuse uurimisega. Teine, antropoloogiline zoosemiootika haru, hõlmab aga kõike, mis puudutab inimeste ja loomade vahelisi interaktsioone, hõlmates nii kultuurilisi kui ka sotsioloogilisi aspekte (Martinelli 2007: 34–35). Loomi kaasavad sekkumised ning igasugune inimese ja lemmikloomade vaheline interaktsioon liigitub just viimase alla. Antropoloogilist zoosemiootikat on jaotatud ka veel alamkategoriateks, milleks on kommunikatsiooniline, representatsiooniline ning võrdlev antropoloogiline zoosemiootika (Maran *et al.* 2011: 8–9). See jaotus on antud töö seisukohast oluline, kuna eraldab ka põhilised semioosituübid, mida võib kirjeldada inimene-loom interaktsioonis. Neid aluseks võttes on omakorda võimalik analüüsida interaktsiooniolukordi koeri kaasavates sekkumistes.

Liikidevaheline interaktsioon toimub igas loomi kaasavas sekkumises, isegi kui kommunikatiivsuse või sotsiaalse suhtluse saavutamine pole eesmärgiks omaette. Zoosemiootilist meetodit rakendades saab interaktsiooni käsitleda nurga alt, mis aitab paremini mõista just loomast lähtuvaid kommunikatsiooniprotsesse. Edukas kommunikatsioon kahe liigi vahel on sekkumise positiivsete väljundite aluseks, seda enam, et

loomateraapias kasutatakse peale koerte, kes on õppinud inimestega suhtlema, üha enam ka teisi liike (laamad, delfiinid, kassid, isegi kanad). Eri osapoolte heaolu huvides on oluline tunda, kuidas toimub ja toimib semioos ühe või teise liigi puhul ning kas ja kuidas on seda võimalik liikidevahelise kommunikatsiooni saavutamiseks ära kasutada. Semioosi erinevad tasandid annavad selleks ühe võimaluse.

3.1. Koeri kaasavate sekkumiste semioositüübid

Koeri kaasavates sekkumistes esineda võivad semioositüübid on kommunikatsioon, representatsioon ja signifikatsioon. Kommunikatsiooni iseloomustab Timo Maran kui saatja ja vastuvõtja vahel toimuvat protsessi, mille käigus edastatakse teade ning mille tulemusel leiab tagasiside vahendusel aset interpretatsioonist lähtuv muutus. Definitsioon hõlmab nii teate saatja poolt aktiivselt edastatavaid signaale kui ka saatja passiivseid tunnuseid, mida vastuvõtja peab ise aktiivselt otsima ja interpreteerima. (Maran 2005: 40–41) See kommunikatsiooni definitsioon sobib iseloomustama loomi kaasavaid sekkumisi, kus saatja ja vastuvõtja vahel toimuvat teadete vahetamist interpreteeritakse tihti erinevalt, kuid sellest tulenevalt leiab aset muutus. Representatsioon hõlmav semioos leiab aset loomadest kõnelemisel või faktide esitamisel loomade kohta (Maran *et al.* 2011: 1). Signifikatsiooniprotsess iseloomustab olukorda, kus puudub teate saatja ning vastuvõtja interpreteerib end ümbritsevat keskkonda (Samas, 1). Thure von Uexküll iseloomustab signifikatsiooni kui informatsiooni semioosi, millega annavad elusorganismid retseptorite kaudu keskkonnast vastuvõetud signaalidele (bioloogilistest vajadustest lähtuvaid) tähendusi (1992: 460). Et signifikatsiooniprotsessid hõlmavad suurel määral organismi keskkonnatajumist, tuleb sellest lähemalt juttu peatükis 3.2., milles kirjeldatakse koera maailma ja sellest tulenevaid keskkonna interpreteerimise võimalusi.

3.1.1. Kommunikatsioon

Loomi kaasavad sekkumised on kommunikatiivset tüüpi, sest looma ja inimese vahel tekib aktiivne suhtlusolukord. Oluliseks saab mõlema suhtluspartneri tagasiside, mis avaldub käitumises ja vastastikutest reaktsioonides. See väljendus näiteks teises filmitud sekkumises (S2), kui koer tuli patsiendiga kontakti otsima – ta kõndis patsiendi kõrvale, nuusutas,

puudutas ninaga, vaatas patsiendile otsa ja patsient reageeris sellele koera paitamisega, mille peale koer end kohe küljega patsiendi vastu toetas. Tagasiside võib avalduda aga ka vastupidises situatsioonis, mis ei soodusta edasist interaktsiooni. Näiteks esimeses filmitud sekkumises (S1) proovis koer patsiendiga kontakti astuda, ta nuusutas patsienti, kuid patsient tõmbas selle peale oma keha ja pea eemale. Koer ei lähenenud talle rohkem ning suunas pilgu hoopis koerajuhile. Hiljem siirdus ta suhtlema patsiendi vanematega. Patsiendi ja koera vaheline tagasiside on teraapia seisukohalt oluline teraapia tulemuslikkuse indikaator, sest tagasiside kasv viitab ka kommunikatsiooni aktiivsuse tõusule.

Inimese ja koera kommunikatsioonil on sekkumises täita kaks peamist funktsiooni — kommunikatsioon kui vahend ja kui eesmärk. Kui koer loob patsiendiga kontakti ja on aktiivne suhtluspartner, siis koeraga saavutatud kontakt hõlbustab arstil või terapeutil patsiendiga suhelda. Näiteks S1 puhul püüdis koerajuht suunata esmalt suhtlust selles suunas, et patsient suhtleks koeraga ning alles seejärel puudutas patsiendi tervisega seotud küsimusi. S2 korral püüti koeraga suhtlemise kaudu patsiendi stressi vähendada. Vaba suhtlus koeraga leidis seetõttu aset nii enne kui pärast hamba väljatõmbamise protseduuri ning samuti oli koer protseduuri ajal patsiendi läheduses. Kolmandas sekkumises (S3) oli koera ja patsiendi vahelise kommunikatsiooni eesmärgiks motiveerida patsienti ütleva sõnu (käsklused “Istu”, “Lama”, “Komm”). Nendes olukordades oli patsiendi kommunikatsioon koeraga arstile vahendiks, mille kaudu jõuda soovitud tulemusteni.

Teisest küljest võib kommunikatsiooni saavutamist käsitleda omaette eesmärgina. S3 puhul püüti koera kaasamisega saavutada kõnevõime paranemine ja verbaalse kommunikatsiooni kasutamine igapäevaelus. Teistes sekkumistes oli patsiendi kommunikatiivsuse suurendamine küll ravieesmärgides tagaplaanil, kuid kuna tegemist oli sotsiaalses suhtluses puudujääke omavate patsientidega, oli ka nende puhul kommunikatsiooni kui sellise saavutamine üheks eesmärgiks. S1 puhul oli kommunikatsioon koera ja patsiendi vahel eesmärgiks kohtumise hetkel, sest Aspergeri sündroomi tõttu oli patsiendil olnud varasemalt hambaarsti juures käies raskusi. Kommunikatsiooni saavutamine koeraga oli aga hambaarstiga suhtlemise eelduseks. Kommunikatiivne tasand loomi kaasavates sekkumistes on seega alati olemas, olles lähtuvalt kontekstist kas esmatähtis või rohkem tagaplaanil.

Inimese ja looma kommunikatsioon võib olla ka passiivsem, väljendudes suhtluspartnerile mõju avaldamises. Mingi mõjuteguri ülekandmine teisele organismile kutsub esile muutuse

selles organismis. Mõju avaldamine on üheks eelduseks kommunikatsiooniakti teostumiseks. Seda võib esmalt vaadelda vahetu kontakti alusel, aga ka pikemas perspektiivis. Koera saba liputamine, kõrvade kikitamine jt kehamärgid olid igas vaadeldud sekkumises edasise suhtlemisvalmiduse indikaatoriks. Need märgid kutsusid suhtluspartneris omakorda esile soovi koeraga kontakti astuda (teda paitada ja sügada). Näiteks kui S1 korral patsient paitas koera, väljendus koera heaolu sabaliputamises ja kõrvade peadligi laskmises, mis omakorda saatis positiivse ja sõbraliku signaali patsiendile. Selle peale patsient naeratas, jätkates samas koera paitamist. Samamoodi võis koer väljendada oma väsimust ja mitte-valmisolekut suhtlemiseks. Näiteks S3 puhul lamas koer eemal ega liikunud aktiivselt patsiendi suunas ega lähedale. Sellega võis koer väljendada oma soovi mitte kontakti astuda. S3 puhul ei osanud patsient aga tihti koera poolt saadatud märke tõlgendada ning lähenes või puudutas koera, kuigi koer hoidis pigem patsiendist eemale. Siinkohal saab rääkida ka mõjust n-ö pikemas perspektiivis, kus sekkumise situatsioonis õpitud käitumine hakkab tulevikus mõjutama inimese reaalseid kommunikatsiooniolukordi. See on oluline osa teraapia lõpptulemuse saavutamises, milles koer enam ei osale, kuid on olnud selleks oluline vahelüli.

Dominique Lestel toob välja, et inimese ja looma vaheline kommunikatsioon on tihti rohkem afektiivne kui informatiivne. See on seotud inimeste sooviga loomi puudutada ning hõlmab ka näiteks sõbrussuhet loomade ja inimeste vahel (Lestel 2014: 134). Afektiivsus ehk tujude, tunnete ja suhtumistega seotud kommunikatsioon on olulisel kohal ka koeri kaasavas sekkumises, mis on taaskord seotud kommunikatsioonipartnerile mõju avaldamisega ja teatud emotsioonide avaldumisega. Seetõttu on näiteks oluline, et inimene ei läheneks koerale esmalt mitte verbaalset suhtlust kasutades, vaid pigem koera puudutades. S1 puhul suunas koerajuht patsienti koera paitama küll verbaalset kõnet kasutades, kuid sellele järgnes pikema kestvusega kontakt koera ja patsiendi vahel koera paitamisega. Koera vaadates patsient naeratas. Koer reageeris samuti peamiselt just hellitavale tegevusele (paitused, sügamine, katsumine), misjärel ta patsiendile lähemale nihkus. Seda võis täheldada eriti S2 puhul, kus peale patsiendipoolset sügamist ja paitamist koer end patsiendi ühe jala peale pikali viskas ja ennast inimese vastu surus. S3 puhul toimus afektiivne tasand vähem patsiendi ja koera vahel, kuid oli tugevam koera ja koerajuhi vahel. Suheldes patsiendiga, ei saanud koerajuht alati koerale verbaalseid käskluseid anda, kuid oma paitamisega rahustas ta koera. Näiteks S3 olukorras sõitis patsient koera peal mänguautoga, mille peale koer tõmbas pea taha ja kõrvad peadligi. See väljendas olukorra ebaseadmisust koera jaoks, kuid koerajuht toetas teda kahe käega paitades. Hetk hiljem lamas koer külili ning koerajuht silitas tema käppa. See võis anda

koerale tunde, et olukord on kontrolli all ja koerajuht kui partner toetab teda. Seega ühest küljest võib sellel tasandil kommunikatsioon toetada patsiendi ja koera vahelise (sõprus)side loomist, teisalt aga tugevdada koera ja koerajuhi vahelist sidet.

3.1.2. Representatsioon

Loomi kaasavad sekkumised hõlmavad ühtlasi representatsiooniprotsesse. Loomale omistatakse teatav tähendus kui objektile. S1 puhul avaldus see näiteks siis, kui koerajuht tegi patsiendiga juttu kodus olevatest loomadest ning viitas, et ka teraapiakoer Alfil on kodus kaks kassi. Selliselt koerast rääkimine võis luua kodusema konteksti ja avas patsienti rohkem endast rääkima. S3 korral avaldus koera objektsus, kui patsiendil paluti näidata näpuga koera kehaosadele (kõrvad, silmad, suu, nina, käpad). Koera ninale viidati kui nupule, et patsient ütleks sõna: “Nupp”. Samuti tehti koerale osutades eristus patsiendi pepu/koera saba vahelning osutati koera karva eri värvidele (peamiselt must, valge ja hall). Nendel juhtudel ei tule esile koera agentsus ja koer on vaid inimese poolt osutatud tähenduse kandja.

Tähendused koerast kui konteksti representeerivast elemendist tulenevad sotsiokultuurilises keskkonnas väljakujunenud arusaamadest. Koer on pigem positiivse konnotatsiooniga, “inimese parim sõber”, kes võib tähistada sõbralikku, turvalist, usaldusväärset objekti ning see tähendus loob ka sekkumise konteksti ja keskkonna. Seetõttu tuleb vältida neid sekkumisi, kus koerale on omistatud (näiteks patsiendi poolt) negatiivne tähendus. Ühest küljest on tegemist küll objekti tähendustamisega, kuid teisest küljest on need tähendused seotud elava (sh liikuva, suhtleva) organismiga. Seetõttu on oluline koera kohalviibimine suhtlusolukorras, mis toetaks positiivseid tähendusi.

3.1.3. Signifikatsioon

Signifikatsiooniprotsessid on seotud ümbritseva keskkonna tajumise ja tõlgendusprotsessidega, mistõttu muutub oluliseks küsimus inimese ja looma omailmade sarnasusest ja erinevusest. Koeraga sekkumistes võivad signifikatsiooniprotsessid aset leida lähtuvalt nii patsiendist kui koerast. Tähendusloome seisukohalt saavad oluliseks keskkonna tajumise vahendid ning mitte ainult küsimus, mida keskkonnast vastu võetakse, vaid ka

kuidas seda tehakse. Signifikatsiooniprotsesse koeri kaasavas sekkumises käsitletakse lähemalt järgmises omailmadele keskendivas alapeatükis.

3.2. Omailm ja kommunikatsioonikanalite kasutus

Koerte ja inimeste vahelise interaktsiooni aluseks on kummalegi liigile omane keskkonnataju. Inimesed ja koerad jagavad mitmeid omadusi, mis hõlbustavad nende vahelist kommunikatsiooni. Ungari etoloog ja loomade käitumise uurija Vilmos Csányi kirjeldab raamatus “If Dogs Could Talk: Exploring the Canine Mind” (2006) koertel ilmnevat inimesele omaseid jooni nagu side tekkimine (*bonding*), baasemotsioonid, reeglitele allumine ja koostöö tegemine. Mida sarnasem on kahe liigi sotsiaalne organiseeritus ja kommunikatsioonisüsteemid, seda tõenäolisem on üksteise mõistmine (Robinson 1995: 5). Ashton Cooper *et al.* seletavad koerte sotsiaalsete oskuste päritolu koerte põlvnemisega ning hundikarja sotsiaalsete eripäradega. Lisaks on seda protsessi mõjutanud ka kodustamise käigus tehtud valik oma funktsioone paremini täitnud loomadest (karjakoerad, koerad kui seltsilised, aga ka koerte treenitavuse omadus) ning ka pikaajaline inimestega kooselamine (Cooper *et al.* 2003: 230–233). Kasutades omailmauringut inimese-looma interaktsiooni analüüsis, on võimalik paremini mõista kahe liigi vahel toimivaid kommunikatsioonikanaleid ja -mehhanisme. Mida suurem osa eri liikide omailmast kattub, seda rohkem on ka võimalusi lävimiseks (Mäekivi 2013: 133). Kuidas ja milliseid märke võtavad inimesed ja koerad vastu end ümbritsevast keskkonnast, kuhu kuuluvad ka teised isendid, saab selgitada läbi omailma mõiste.

Omailm on Jakob von Uexküllil termin, mis on zoosemiootika (ning ka laiemalt biosemiootika) üks põhimõisteid. Omailm jaguneb Uexküllil järgi omakorda taju- ja mõjuilmaks, mis on täidetud taju- ja mõjupidemetega (Uexküll 2012: 84–85). Organismi ehituse keerukusest sõltub see, mida ta välisilmast vastu võtab ning kuidas sellele reageerib (Samas, 90). Koerte tajuilm on väga rikkalik, sest neil on suurepärast arenenud haistmis-, nägemis-, kuulmis-, aga ka maitsmismeel, mis võimaldavad objekte erinevatel viisidel tajuda.

Koerad orienteeruvad väliskeskkonnas eeskätt haistmismeele abil (Essenson 1985: 69). Koera jaoks osutuvad ka teraapiasituatsioonis tajupideme kandjateks eelkõige tugeva lõhnaga objektid. Seetõttu reageerib koer aktiivselt toiduga seotud tegevustele. Sellest lähtus

omakorda koerajuht, kes suunas tihti koera just koeramaiusega. Näiteks andis ta sekkumistes patsiendi kätte maiuseid, et suunata koera tähelepanu patsiendile ehk tekitada patsiendi tajupide toidutooni näol. S2 juhul aga kui patsient lamas hambaravitoolis ja koeraga suhtlemine oli asukoha tõttu raskendatud, pani koerajuht mõned maiused patsiendi kätte, et koer saaks end kehaga rohkem patsiendi peale viia ja see omakorda võimaldas patsiendil koera paremini paitada. Koera haistmismeelse kaudu saab seega koera paremini suunata ning samuti aitab haistmine koeral iseseisvalt oma keskkonda tundma õppida.

Koerte nägemine on küll hea, kuid lähinägemine pole nii hea kui inimestel. Koerad märkavad hästi liikuvaid objekte, sest nende perifeerne nägemine on inimeste omast täpsem ja vaatenurk laiem (Fogle 2007: 94). Et koera suhtes end õigesti positsioneerida, tuleks seega viibida pigem koera küljel, mitte otse ees, misjuhul võib tema nägemisväli olla piiratud. Sekkumistes võis märgata, et vabalt ruumis ringi liikudes keeras teraapiakoer Alfi end tihti just küljega inimese poole ja seisis vähem otse koerajuhi või patsiendi vastas. Patsient ja koerajuht aga proovivad koeraga kontakti luua ka otse koera ees seistes, mis koera omaloomast lähtuvalt pole kõige parem lähenemine. S1 korral seisiski koer pigem patsiendi kõrval, aga ka seljaga patsiendi poole, samas koerajuht kükitas tema kõrval ehk oli nägemisulatuses. S2 korral oli koera positsioon patsiendi suhtes samuti pigem külje peal. S3 korral oli aga koer paigutatud teatud harjutuste tegemiseks vahetult patsiendi ette, mis tähendab, et tema nägemisulatus oli piiratud. Õige paiknemine koera nägemisväljas on sekkumistes oluline, et vältida piiratud nägemisest tingitud konflikte koeraga. Koerajuht, kes lähtub interaktsioonil koeraga pigem visuaalsetest kui verbaalsetest märkidest, saavutab koeraga parema suhtluse (McGreevy 2012: 112). Sellest lähtumise eelduseks on aga koerale visuaalsetele märkidele ligipääsu võimaldamine.

Koerad kuulevad kõrgemaid helisid kui inimene ning nende kuulmisteravus on hästi arenenud, mistõttu tajuvad nad mitmekümne meetri kauguselt kostuvaid helisid, mida inimene ei kuule mõne meetri kauguselt (Essenson 1985: 71). Helide poolest oli erilisem juhtum S2, kui kohtumise viimases osas viibis patsiendiga samas ruumis ka koerajuhi poeg, kes mängis tahvelarvutiga. Tahvelarvutist kostus koera haukumist, mis tekitas koeras tajupildi, millele ta reageeris kõrvade kikitamise ja pea pööramisega heliallika suunal. Helile (ärritajale) ei järgnenud reaalselt objekti (tajumärki), mis oleks võinud koera jaoks seostuda teise koeraga. Antud juhul oli tegemist heliga, millele koera reageeris vaid oma kuulmiselundi

teravustamisega, et kindlaks määrata, millega tegu, kuid erinevad helid võivad koera jaoks omada erinevaid tähendusi, mis kutsuvad esile ka tugevamat või isegi negatiivset käitumist.

Et mõista looma omailma tähenduslikke objekte, peame neile meeleliselt antud tajupildi juures oskama ära arvata ka mõjupildi, mis alles koos moodustavad täieliku tähenduse. Mõjupilte saab tuletada looma sooritustest, mis muudavad asjad võõra subjekti omailmas meile hoomatavaks. Uexküll kasutab mõistet 'toon', mida loom omistab erisugustele objektidele vastavalt objektide funktsioonile. Ta toob näite koerast, kes õppis käskluse "Tool!" peale nägema 'istumistooni' ehk istumise funktsiooni erinevatel esemetel, mis ei olnud toolid. See tähendab, et koer oli võimeline seostama erinevate esemetega nendega teostatavat sooritust. Soorituste kasvades suureneb iga kogemusest õppiva looma omailmas asuvate esemete arv kogu tema elu vältel. (Uexküll 2012: 124–125) Edukas kommunikatsioon koeri kaasavates sekkumistes püüab tegeleda mõjupiltide kultiveerimisega, et vajadusel nende abil omailmas olevate esemete arvu kasvatada. Selliselt toimub ka teraapiakoerte treenimine, kui neile tutvustatakse uusi objekte (näiteks ratastool), millega koer peab oma töös kokku puutuma, kuid mis ei kuulu esialgu tema omailma. Teraapiakoer Alfi puhul olid need sooritused seotud näiteks tooli peale ronimisega (kaks tooli, mis paigutati S2 korral patsiendi kõrvale, kus Alfi sai protseduuri ajal lamada). S3-s sai ronimistooni ruumis asuv voodi, kuhu Alfil lasti peale hüpata. Toidutoon tekitati S3-s ka mängupaadile, mis esialgu koeras huvi ei äratanud. Kui mängupaadi sisse peideti maius, hakkas koer selle vastu koheselt huvi üles näitama. Mida rikkam on esemete arv koera omailmas, seda keerukamaid sooritusi saab ta koos koerajuhiga sekkumistes teha.

Thomas Sebeoki kommunikatsioonikäsitle kohaselt on kommunikatsioonisüsteemis kõik sõnumid väljasaadetud ühe organismi (saatja) ja tõlgendatud teise/teiste organismide (vastuvõtja) poolt. Sõnumite vorm lähtub allika bioloogilisest ehitusest, eriti aga allika meelelundidest, keskkonnatingimustest või kontekstist, millega see liik on kohastunud. Allikas ja vastuvõtja peavad jagama (vähemalt osaliselt) sarnast koodi, mis on neile kas liigiomane või õpitud kood. (Sebeok 1990: 108) Peamised kanalid, mille kaudu toimuvad koeri kaasavates sekkumistes inimese ja koera vahelised interaktsioonid, lähtuvadki koera omailmast. Koer tajub end ümbrtisevat keskkonda ja suhtluspartnereid läbi lõhnade, puudutuse, liikumise, kehahoiaku, näoilmete, visuaalsete märkide, helide, keemiliste märkide. Inimene kasutab sarnaseid kanaleid ning neile lisanduvad keel ja kõne.

Koeraga suhtlemisel saavad inimesed niisiis kasutada ka verbaalset kõnet, mis kuulub nende märgikasutamise repertuaari. Dominique Lestel leiab, et kõnel on väga oluline roll loomadega suhestumisel. Ta lisab, et kõne olulisteks joonteks on musikaalsus ja akustika, mis on abiks loomadega suhtlemisel. (Lestel 2014: 143) Seega sisaldab kõne märke, mida koerad ja inimesed jagavad. Kuigi loomadel puudub verbaalne väljendusoskus, on kõnel teised omadused, mida inimesed ja koerad jagavad. Selleks võib olla intonatsioon, mis hõlmab erinevaid helikõrgusi, aga ka kõne tempo. Antud sekkumiste puhul kutsus koerajuht koera nimepidi kõrgemal toonil. Samuti andis ta koerale käskluseid kõrgel toonil. Koerajuhi kõne võis anda koerale märku tema ärritumisest (madalamad toonid) või rahulolust koeraga. Koera ja patsiendi omavahelisel suhtlemisel võis märgata, et patsient ei rääkinud koeraga palju, välja arvatud S3 puhul, kus koerajuht ise julgustas patsienti koerale käskluseid andma. Kuna aga patsiendi ja koerajuhi käsklused erinesid üksteisest kõla poolest, kuulas koer koerajuhi käskluseid.

Peamised erinevused, mis tulenevad inimese ja koera kommunikatsioonivahendite kasutamisest, on seotud keele või sümboolse kommunikatsiooni kasutamisega. Koeri kaasavates sekkumistes mõjub see, et koeral puudub kõnevõime tihtipeale aga hoopis kommunikatsiooni soodustavana. S1 ja S2 puhul oli tegemist patsientidega, kellel on diagnoositud autism, mis mõjutab oluliselt nende inimeste sotsiaalseid interaktsioone. Inimesel (st koerajuhil/arstil) oli nende patsientidega keeruline kontakti saavutada, kuid koeraga olid mõlemad patsiendid valmis suhtlema. S1 juhul oli patsient küll tagasihoidlikum, kuid koera initsiatiivil astus patsient temaga alati kontakti ja tema näol oli naeratus. Seevastu kui koerajuht/arst proovis temaga verbaalselt suhelda, olid tema vastused napisõnalised, ta pööras tavaliselt pea eemale ning muutus tõsiseks. S2 puhul kasutas patsient samuti väga vähe verbaalset kõnet, kuid oli suurema osa ajast koeraga füüsilises kontaktis. S3 puhul võis aga koera nn “vaikimine” veidi pärssida patsiendi kõne kasutamist, sest ülejäänud olukorras osalejad kasutasid verbaalset kõnet ning innustasid ka patsienti kõnelema. Seega on verbaalse kõne puudumine koera puhul ühest küljest kommunikatsiooni soodustav tegur, kuid võib ka kõne kui kommunikatsioonivahendi kasutamist teatud olukordades pidurdada.

Lestel kasutab mõistet hübriidsed kogukonnad (*hybrid communities*), et tähistada inimeste ja loomade kooselu kogukondi, kus jagatakse tähendusi, huvisid ja mõjutusi. Need kogukonnad on eelkõige semiootilised kogukonnad. (Lestel 2002: 205) Võib öelda, et koerte kaasamine teraapilisse sekkumisse loob omamoodi tähendustel ja huvidel põhineva hübriidse

kogukonna. Selles interaktsiooniolukorras on mitmeid takistusi, aga ka soodustavaid tegureid. Ühest küljest on keel selles suhtluses takistus, teisest küljest aga võimalus. Kõnelemise kaudu saab koerajuht koerale sõnumeid edastada, kuid see, et koer ise kõnet ei valda, mõjutab omakorda patsiendi suhestumist koeraga, sest koer ei anna kõne puudumise tõttu patsiendile hinnanguid, ülesandeid vmt. S3 puhul oli see osalt takistuseks seepärast, et patsient ei osanud koera kehamärke tõlgendada ning koeral puudus võime patsiendile verbaalselt märku anda, kui miski teda siiski häiris. Hoolimata sellest, et inimene ja koer jagavad mitmeid kommunikatsioonikanaleid, on nende märgikasutus erinev. See eeldab koerajuhilt äärmist tähelepanelikkust ja ettenägelikkust, et vältida kommunikatsiooniprobleeme koera ja patsiendi vahel.

4. SEMIOOTILISED INTERAKTSIOONID KOERI KAASAVATES SEKKUMISTES

Sekkumiste analüüsil keskendus autor interaktsiooniolukordadele — nende kujunemisele ja interaktsiooni osapoolte lähivaatlusele. Videote transkriptsioonid sisaldasid koera käitumisühikuid seoses suhtluspartnerite ja kontekstiga. Interaktsiooni analüüsi aluseks olid suhtlusolukorrad, mille juures võeti arvesse samal ajahetkel toimuvaid tegevusi, olukordade järgnevust, ruumis ringi liikumist ning osapoolte paigutust. Selle alusel jaotati tegevused temaatilistesse kategooriatesse, mille keskmes olid kohtumise struktuur, kontekst, rollid ning interaktsiooniolukordade järgnevus.

4.1. Sekkumisolukordade ajaline dünaamika ja struktuur

Sekkumistes on interaktsiooniolukorrad üles ehitatud, lähtudes sellest, kui tugevat kontakti patsiendi ja koera vahel soovitakse saavutada ja mis põhjusel seda säilitada püütakse. Kohtumise eri etappides võis täheldada ka semioosi muutumist kommunikatiivsuse suurenemise poole. Interaktsiooniolukordade võimaldamine lähtuvalt kontakti loomisest patsiendi ja koera vahel võtab arvesse nii koera omailma kui ka aitab saavutada sekkumise eesmärgi. S1 puhul võis täheldada, et hambaravi kabinetti sisenemisel oli patsient esialgu ebakindel (käed kõrval, pea suunatud maha) ja nõus koerale lähenema ja pai tegema (koerajuhi julgustamisel), kuid kui koer ise tema kätt nuusutas, siis hoidis ta end tagasi ega astunud kohe kontakti. Hiljem aga kui koer oli järjepidevalt näidanud üles rohkem initsiatiivi kontakti loomiseks, oli ka patsiendi olek vabam (ta naeratas) ning seega oli ta valmis koeraga

kontakti astuma. S2 puhul tutvustas koerajuht samuti esmalt patsiendile koera, kuigi nad olid ka varasemalt kohtunud. Patsiendi ja koera omavaheline kontakt saavutati kiiremini ning varsti suhtlesid nad omavahel juba aktiivselt. S2 korral liikus patsient peale koeraga aja veetmist edasi hambaravikabinetti, kus toimus hamba väljatõmbamine, ning seejärel tagasi ruumi, kus kohtumine algas, ning taas tegeles patsient aktiivselt koeraga. S3 korral sisenesid patsient ja koer ruumi koos, nad olid väljaspool ruumi juba kokku puutunud. Taas alustas koerajuht koera ja patsiendi tutvustamist ning kontakti julgustamist. Kohtumise lõpus võis märgata rohkem iseseisvat interaktsiooni patsiendi ja koera vahel.

Kui koerajuht tutvustab koera esmalt verbaalselt, siis edaspidi hakkab ta patsienti ja koera suunama järjest enam füüsiliselt kontakti astuma (koera paitama, sügama). S1 puhul kasutati kohtumise alguses rohkem verbaalset kõnet, patsient paitas koera vähem. Pärast seda, kui koerajuht oli lasknud koeral patsiendile sülle hüpata, võis märgata patsiendi elavnemist, ta naeratas rohkem (isegi naeris) ning lõpus sügas ja paitas koera aktiivsemalt ja entusiastlikumalt kui kohtumise alguses. S2 korral oli kohtumise arenedes märgata, et patsiendil on koeraga suurem füüsiline kontakt. Kui kohtumise esimeses osas ta vaid kükitas koera kõrval, siis kohtumise lõpus istus patsient maas, koer oli tema jalgade vahel, ta kallistas mitmel korral koera. S3 puhul oli füüsilist kontakti märgata kõige vähem, kuid see kasvas samuti pigem kohtumise lõpupoole, kui patsient lähenes ise koerale ja puudutas tema käppasid.

Kui kommunikatiivsed olukorrad on üksteisele üles ehitatud lähtudes põhimõttest, et koer saaks esmalt tutvuda oma suhtluspartneriga distantsilt (lõhn, visuaalsed märgid) ning seejärel astuda füüsilisse kontakti, toetab see koera maailma isaärasusi, andes võimaluse koeral oma keskkonda tundma õppida ja sealt taju- ja mõjupidemeid leida. Koerajuht tutvustab koera verbaalselt ning suunab ise patsiendi käitumist koera suhtes. See annab koerale võimaluse õppida tundma oma suhtluspartnerit, kasutada oma haistmis-, aga ka kompimismeelt. Samuti kinnistab sarnane tegutsemine erinevates sekkumise situatsioonides koerale tema käitumismustri – uue inimesega tutvudes on see ohutu ja rahulik tegevus, kus antakse mõlemale suhtluspartnerile aega üksteisega suhtlemiseks. Samamoodi toetab see ka inimeste suhtlemist – interaktsioone kontakti alusel üles ehitama hakates viib see lõpus ka oodatud tulemuseni kommunikatiivsuse suurenemise näol.

Igas suhtlusolukorras on seega sarnased etapid: tutvumine, kontakti loomine, protseduur, vaba interaktsioon. See struktuur soodustab kommunikatiivsete olukordade teket ning koera ja patsiendi vahelist interaktsiooni. Samuti näib sel olevat oluline mõju kohtumise eesmärgi saavutamiseks.

4.2. Kontekst ja ruum

Igal liigil on kujunenud välja personaalses ruumis viibimisega seotud reeglid. Fredrickson-MacNamara ja Butler kirjeldavad nelja erinevat ruumi. Avalik ruum on see, kui indiviid märkab esmalt teist indiviidi. Sealt alates siseneb teine indiviid sotsiaalsesse ruumi. Sotsiaalses ruumis pannakse mitte-verbaalse suhtluse kaudu paika ka see, kas interaktsioon on hirmutav või aktsepteeritav. Veelgi lähemal asub indiviidi isiklik ruum, kus viibimine on märk poolehoiust või manipuleerimisest. Isiklikust ruumist lähemal on intiimne ruum, mis tähendab otsekontakti. Loomi kaasavates teraapiates julgustatakse patsiente sisenema looma intiimsesse ruumi. (Fredrickson-MacNamara, Butler 2010: 123–124) Siinkohal on eriti olulised koerajuhi tähelepanekud koera suhtes — kuidas koer ruumi sisenedes patsienti tajub ning milliseid märke tema käitumine hõlmab. Selle põhjal saab koerajuht teha järeldused, kuidas patsienti koerale lähemale suunata. Nii S1, S2 kui ka S3 puhul oli koer patsiendist huvitatud, kui ta ruumi sisenes, sest pilk oli suunatud patsiendile ning koer püüdis patsienti nuusutada. Samuti ei väljendanud koer koheselt ühtegi märki hirmust. Antud sekkumistes liiguti üsna ruttu koera avalikust ruumist intiimsesse ruumi, sest julgustati otsekontakti koeraga. Kui kontaktiks oli paitamine, siis oli see koerale pigem meeldiv, sest ta jäi patsiendi lähedusse ning lasi end paitada. S3 puhul jäid aga vahel märkamatuks koera märgid hirmust või ebameeldivast kontaktist, näiteks olukorras, kus patsient aetas mänguauto koerale näkku, mille peale koer oma pea eemale tõmbas. Enamikul kordadel, kui patsient ja koer kontakti astusid, oli see koera jaoks siiski aktsepteeritav, sest patsient hoidis käes maiuseid, mis on koerale meeldivad ning tänu millele lubas koer patsiendi intiimsesse ruumi. Konflikti vältimiseks on aga väga oluline silmas pidada just intiimsesse ruumi liikumise kiirust ning patsiendi tegevusi koeraga intiimses ruumis, millele koer reageerib oma käitumisega.

Indiviidi käitumine võib olla mõjutatud ruumist, mis on omakorda tingitud indiviidi ruumi tajumisest ja suhtumisest ruumi ehk sellest, milline on ruum indiviidi arvates (mitte nagu see on füüsilise ruumina) (Appleton 1975: 48). Inimesed reageerivad keskkonnale lähtuvalt selle

keskkonna tähendusest (Rapoport 1990: 13–14), toetudes sageli esmasele tunnetusele. Töös analüüsitud koera kaasavad sekkumised leidsid aset Tartu Ortodontiakeskuses, kus oli koeraga kohtumisteks üks kindel hambaravi kabinet ning veel üks eraldi ruum. Patsientide suhtumine hambaravikabinetti või selle läheduses asuvasse ruumi avaldus nende ebalevas ja tagasihoidlikus käitumises. S1 puhul oli patsiendi ebalev ja endassetõmbunud käitumine paremini eristatav kui teiste sekkumiste puhul. S2 puhul võis täheldada napisõnalisi vastuseid küsimustele. S3 puhul ei liigutud hambaravikabinetti, vaid oldi ühes lähedal asuvas ruumis. Siiski oli märgata patsiendi ettevaatlikkust ruumi suhtes, sest tavaatas palju ekslevalt ringi (märkas ja osutas näiteks mitmel korral ruumis olevale kaamerale). Samuti oli tema kehahoiak pigem alalhoidlik (hoidis käsi küünarnukist kõverdatult enda ees). Et aga indiviidide negatiivne reaktsioon ruumi suhtes tugineb nii isiklikele kogemustele kui sotsiaalsetele tähendustele, on võimalik muuta ja suunata ka suhtumist ruumi.

Ruunitajumise muutusele aitab palju kaasa koera viibimine kabinetis, mis võib muuta patsiendi suhtumist sellesse ruumi positiivsemaks. S1 puhul avaldus see otseselt patsiendi käitumises. Ruumi sisenedes oli ta ebalev (hoidis käsi taskus ja peahoiak viltu, vasakule küljele; liigutused aeglased ja ettevaatlikud). Kohtumise vältel muutusid tema liigutused vabamaks, ta naeratas sagedamini, kehahoiak oli vabam. Samuti vaatas ta ruumis rohkem ringi ega hoidnud pead staatiliselt kaldus. Kohtumise lõpuks põlvitas ta koera kõrval maas; tema kehahoiak ja liigutused olid vabamad; ta naeratas rohkem ja kõneles vabas vormis oma isaga. S2 muutust patsiendi hoiakutes võis märgata selles, et kohtumise alguses istus ta toolil või koera pikemalt paitades kükitas koera kõrvale ning juhendus koerajahi poolt antud suunamisest. Peale hamba väljatõmbamist istus poiss aga põrandal koera juures. Koera uudne element arstikabineti olustikus muudab selle keskkonna tähendust patsientide jaoks läbi alternatiivsete tegevuste pakkumise.

Inimesed reageerivad oma kujutluspildile keskkonnast, mitte reaalsele keskkonnale ning inimese tegevuse paiknemine ja ruumis liikumise muster on neid ümbritseva keskkonna tajumise ja kognitiivse struktureerimise väljund (Golledge, Stimson 1997: 191). Niisiis võibki vabalt ruumis ringi liikumine väljendada muutust patsiendi keskkonnatajumises. S3 juhul toimub aga tegevus ainult kõrvalruumis, mitte hambaravikabinetis, kuigi ka seal ruumis on elemendid, mis viitavad asutusele või tööruumile, mitte eriliselt hubasele keskkonnale. Kõneravi patsiendile annab koer seal ruumis põhjust rohkem ringi liikuda ja lisab mängulise tegevuse, mis samuti võib mõjutada ümbritseva keskkonna tajumist. Seega korrapäratult, kuid

samas vabalt ruumis ringi liikuv patsient võib tajuda seda ruumi mitte kui logopeedi kabinetti vaid kui mängutuba.

Esmaseks tähendusloome allikaks keskkonnas on Rapoorti sõnul materiaalsed objektid (1990: 14–15). Füüsilise ruumi omadused võivad indiviidile ühtlasi edasi anda märke ohust, mis mõjutavad indiviidi ruumi tajumist (Petherick 2000: 92). Palatis võivad ohu tähendust kanda seal paiknevad hambaarsti töövahendid, milleks on hambaravitool, erinevad puurid jt vahendid, mis moodustavad osa füüsilise ruumi omadustest. Palatis paiknevaid arsti töövahendeid võib patsient tajuda varasema negatiivse kogemuse taustal. Kui hambaarsti töövahendid võivad mõjuda patsiendile negatiivselt, siis liigitades koera samamoodi osaks füüsilisest ruumist, saab koerast kui võõrast materiaalsest objektist ruumile pigem positiivsema tähenduse andja.

Paralleele Juri Lotmani binaarse opositsiooni oma-võõras vahel saab tuua ka ruumisuhte tuttavlikkuse või võõrasusega. Lotman räägib mõistepaarist oma ja võõras seoses semiosfääri kirjeldamisega, kus on oluline funktsionaalne ja struktuurne positsioon piiril. Piir eraldab oma võõrast, filtreerib ja muudab piirist väljaspool asuvad mitte-teated informatsiooniks. Piirialal paiknevad isikud võivad olla tõlkijaks. (Lotman 1999: 12–15) Koerajuhi/arsti jaoks on ruum oma, kuna nad on seal patsiente vastu võtnud varemgi. Samuti on koera jaoks keskkond tuttav, sest ta on viibinud seal ka eelnevalt samal eesmärgil. Sellele, et koer on ruumiga tuttav ja tunneb end seal mugavalt, viitab koera valmisolek oodata ruumis kuni koerajuhi tagasitulekuni. Näiteks S1 puhul istus koer rahulikult koerajuhi poolt osundatud kohal ega liikunud närviliselt ruumis ringi või haukunud. Hiljem, kui koerajuht kutsus koera enda juurde, liikus koer samuti enesekindlalt, hoides saba üleval ja näidates huvi nii koerajuhi kui ka ruumis olevate teiste inimeste vastu. Koera jaoks pole siiski tegemist päris loomuliku elukeskkonnaga, vaid ta on õppinud ja harjunud selles ruumis tegutsema. Tegevused selles ruumis on aga koerale pigem positiivsed — teda paitatakse, toidetakse, pööratakse tähelepanu — mistõttu puudub koeral selle ruumiga inimesele omane negatiivne seos. Patsiendi jaoks on tegemist täiesti uue ruumiga, mis samuti ei ole tema jaoks loomulik keskkond, kuid omab negatiivset tähendust seal teostatavate protseduuride tõttu. Koer võib aga muuta ruumi tuttavamaks ning teha positiivsete või neutraalsete ruumiseoste loomise patsiendile kergemaks. S1 puhul oli patsiendil kodus loom (kass) ning koera olemasolu ruumis võis viidata seeläbi kodusemale olustikule. S2 puhul oli patsient varem teraapiakoer Alfiga kokku puutunud väljaspool ravisutuse konteksti, mis võis taas patsiendi jaoks ruumi tähendust

nihestada. Võib öelda, et koer asub sekkumises justkui piiril, tegutseb nn tõlkijana oma ja võõra vahel, mille kaudu nihkub ka patsiendi jaoks ruumi tähendus.

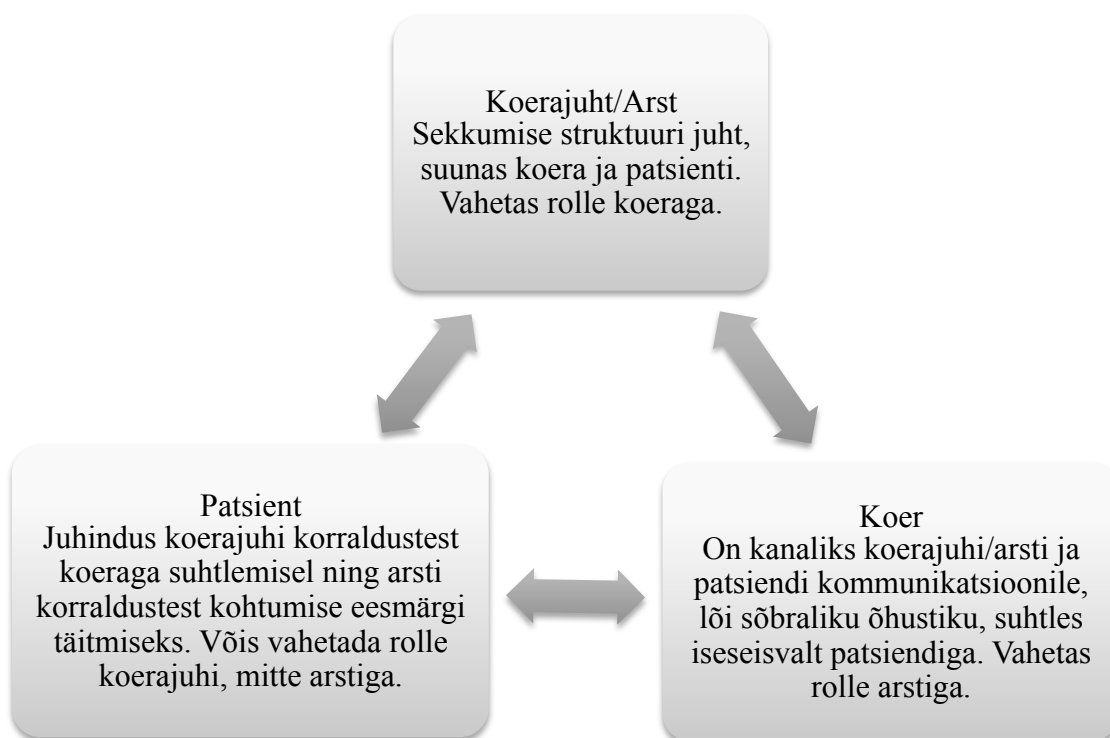
Ruumi eesmärgipärane organiseerimine toimub läbi reeglite, mis peegeldavad seda ruumi organiseerivate indiviidide tegevusi, väärtuseid ja eesmärke (Rapoport 1990: 179). Analüüsitud sekkumistes oli peamiseks ruumi organiseerijaks koerajuht/arst, kelle ruumi organiseerimine algas juba kohtumise aja ja ruumi määramisega. Kohtumise vältel paigutas ta ruumis ümber inimesi ja koera. Eesmärgipärane organiseerimine tähendab ka seda, et koerajuht leiab olukordi, kuidas koera ja patsienti üksteisele lähendada. Kui tavaolukorras ei pruugiks patsient arsti kuulata, siis antud kontekstis lähtusid nii patsiendid kui ka kõrvalised isikud ruumis just koerajuhi/arsti korraldustest. Ruumi organiseerimisest tulenevalt saab juba määrata ka sotsiaalses olukorras osalejate rollid.

4.3. Rollide vaheldumine ja kommunikatsioonipartnerid

Nii nagu enamikes sotsiaalsetes suhtlusolukordades on ka koertega sekkumistes eri osapooltel ja kommunikatsioonipartneritel erinevad rollid. Rolliga kaasneb identiteet, väljanägemine, žestid, hääletoon, kindlad ülesanded, käitumine jt tunnused. Rollid omavad väljakujunenud tähendusi eelnevalt kindlaksmääratud suhete alusel. Heini Hediger on välja toonud, et inimesed võivad olla loomadele tähenduslikud viiel erineval moel: vaenlane, saakloom, kaaslane (ühise eesmärgi nimel tegutsedes), neutraalne isik (osa ümbritsevast keskkonnast) või liigikaaslane (rivaal, partner) (1969: 77–86). Koeri kaasavates sekkumistes võib neist välja tuua kaks – kaaslane ja neutraalne isik. Kaaslane oli koer koerajuhile või arstile, kui tegutseti ühise eesmärgi nimel patsiendi suhtes. Neutraalsena võisid koerale mõjuda isikud, kes viibisid ruumis, kuid kellega koer ei astunud kontakti, st need isikud omandasid koera omailmas neutraalse tooni. Inimene võis omandada koera jaoks ka näiteks ronimistooni, kui koerajuht lasi koeral käppadega patsiendi peale tõusta, või aseme tooni, kui koer lamas ja toetas oma pead patsiendi jalale. Rolli omandavad aga inimene ja koer konkreetses kommunikatsiooniaktis. Nelly Mäekivi kirjutab, et rolli mõistestiku zoosemiootiline rakendamine rollianalüüsil võimaldab käsitleda isendite vastastikku tingitud käitumist ja pöörata tähelepanu kontekstile, mille raames rollikäitumine toimub (2013: 133). Koera kaasavas sekkumises saab aga rollid jaotada omakorda kaheks – etteantud rollid ja muutuvad, vahelduvad rollid.

4.3.1. Etteantud rollid

Rolli täitmine isendi poolt tähendab kahe või enama rollitäitja vahelise suhte aktiveerimist, mistõttu isendite ja nende rollide vastastikune sõltuvus ilmneb ainult konkreetsetes kommunikatsiooniaktis ehk kindlas situatsioonis või kontekstis. Rollidest lähtuvalt on kaks looma sotsiaalse suhte kaudu teineteisega vastastikku seotud (Mäekivi 2013: 135). Patsienti määratleb suhtlemine arstiga, koera suhtlus koerajuhiga. Vaadeldud koeraga sekkumistes osalesid suhtlusolukorras kommunikatsioonipartneritena peamiselt 4 osapoolt: koerajuht, arst, patsient ja koer (vt joonis 1).

Joonis 1. Peamised tegutsejad ja rollid koera kaasavas sekkumises.

Rolli avaldumise üheks vallandajaks on oma kommunikatsioonipartneri või situatsiooni äratundmine ja sellest sõltuvalt oma rolli täitmine (Samas, 135). Koera puhul on üheks äratundmise soodustajaks koerajuht, kes saadab koerale vastavaid signaale, kuid äratundmine tuleneb ka kontekstist, ruumist ning suhtluspartneri ehk patsiendi käitumisest. Seega kasutab koer siinkohal paljuski omailmast lähtuvaid tajumärke ning positsioneerib ümbritsevaid isikuid sellest lähtuvalt.

Arsti roll toob kaasa kindla riietuse (sinine pluus, valged püksid), patsiendiga suhtlemise maneeeri ning tegevuse patsiendiga. Arstil on kandev roll ravieesmärkide täitmisel, st arsti tegevusest sõltub paljus patsiendi edasine ravi. Ta võib ka raamistada olukorda määratledes kohtumise alguse ja lõpu. Arst omab patsiendi jaoks taaskord negatiivse märgiga tähendust, sest temaga kaasnevad ebamugavad protseduurid (sh hammaste ülevaatus, hamba väljatõmbamine). Vaadeldud sekkumistes oli arstiks ortodont, kes tegi ülevaatus Aspergeri sündroomiga patsiendile, teisel juhul oli selleks hambaarst ning kolmandal juhul logopeed. Kõigil kolmel oli eesmärgistatud tegevus, millega võis patsiendile kaasneda negatiivne tähendus.

Koerajuhi esmane roll seisneb koera esitlemises, ettevalmistamises sekkumiseks ning toetamises (Fredrickson-MacNamara, Butler 2010: 127). Koerajuhi rolli peamiseks funktsiooniks on soodustada patsiendi ja koera vahelist suhtlemist, tekitades olukordi, kus patsient või koer astuks omavahel kontakti. Koerajuht püüab kohtumise vältel leida võimalusi, milles saaks rakendada koera kommunikatiivseid oskuseid või suunata patsiendi tähelepanu koerale. S1 puhul tegi ta seda verbaalselt, koera tutvustades, koera personifitseerides, aga ka koera liikumist ja tegutsemist suunates. Koerajuht pani koera istuma patsiendi lähedusse, palus tal patsiendile sülle hüpata, palli püüda. S2 puhul saavutasid patsient ja koer kiiremini kontakti ning nendevahelist suhtlust polnud nii palju vaja suunata. Koerajuht vaid jagas patsiendile koeramaiuseid, millega sai koeraga paremini kontakti luua. S3 korral oli taas koerajuhi roll olulisem, sest koera oli vaja rohkem suunata (nt imiteerides pallimängu). Koerajuht justkui tegutses selles olukorras koera eest, liigutades tema käppasid pallimängu ajal. Koerajuht oli peaasjalikult kohtumise struktuuri hoidja ja reguleerija. Koerajuht suunas koera ja patsienti omavahelisele suhtlusele ning (vajadusel) organiseeris ruumis viibivaid teisi isikuid.

Koerajuht on ka oluline koera ja patsiendi vahendaja. Seda pigem suunal koer → patsient. Antud sekkumistes selgitas koerajuht verbaalselt patsiendile koera tegutsemist, kasutades seejuures ka personifitseerimist. S2 puhul mainis koerajuht, et koerale väga meeldib, kui teda paitatakse. Patsiendi käest erinevaid küsimusi küsides viitas koerajuht sellele, et ka koer on väga huvitatud nende küsimuste vastustest (“Alfi tahab teada, kui vana sa oled?”). S3 puhul kasutati samuti palju koera personifitseerimist, et muuta koera huvi patsiendi vastu patsiendi jaoks arusaadavamaks ja mõistetavamaks. Näiteks kui koer nuusutas patsiendi kleiti, ütles koerajuht, et Alfi tahab teada, kes seal kleidi peal on (kassid). Lisaks kasutas koerajuht palju

fraase “Ütle Alfile...”, “Näita Alfile...”. Veel vahendas S3 korral koerajuht otseseid käskluseid patsiendilt koerale, kes ise patsienti ei kuulanud.

4.3.2. Rollide dünaamika

Kui rollivahetus toimub ühe kommunikatsiooniolukorra käigus, siis käitumise muutus peab kaasa tooma teise looma rollivahetuse või olema sellest mõjutatud – mõlemad peavad vahetama vastastikku tingitud rollid teiste kokkukuuluvate rollide vastu (Mäekivi 2013: 141). Niisiis tekitab rollide vahetamine ahela, milles muutuvad mitme interaktsioonis osaleja rollid ja sellega seoses ka rollide tähendused. Tähenduste nihkumise dünaamika on aga mitmel juhul kommunikatsiooni soodustav ning eesmärgi saavutamise osas kasulik. Koeri kaasavates sekkumistes tekib rollide vaheldumine aga suuresti tänu koera osalusele suhtlussituatsioonis.

Arsti rolli puhul võivad rolli isiku muutumisega vahelduda nii rolli tähendus kui ka tegevus. S1 juhul oli arsti ja koerajuhi rollis näiteks üks ja sama isik, mis tähendas, et kummagi rolli omadused esinesid ühes isikus. See vähendas arsti negatiivset konnotatsiooni ning koerajuhi roll lähendas teda koerale, kes representeeris sõbralikkust ja usaldusväarsust. S3 puhul, milles logopeed ja koerajuht olid küll eraldiseisvad isikud, võttis koerajuht sotsiaalse suhtluse vahendamise ja suunamise rolli endale, tegeledes nii patsiendi kui koeraga. Koerajuht astus seega ka logopeedi rolli, suunates patsiendi tegevust ja pakkudes talle võimalusi rääkimiseks (mis on logopeedi töös võtmetegevuseks). Rollide vaheldumine selles olukorras toob kaasa omakorda range ja piiritletud raviolukorra tähenduse vähenemise ning vabama suhtlemise soodustamise, sest logopeed kui raviarst on suhtlemisel tagaplaanil.

Koerajuhi rolli võib üle võtta patsient, kes hakkab iseseisvalt suunama koera tegevust, pakkudes nt koeramaiuseid ehk jagades ise ressursi. Koerajuht proovis seda läbi viia igas kohtumises, kuid S1 patsient ei tahtnud koeramaiustega käsi määrida (võimalik, et Aspergeri sündroomist tingituna). S2 korral õnnestus patsiendil koerajuhi rolli ülevõtmine ja maiuste andmine kõige paremini — patsient hakkas iseseisvalt koerale maiuseid jagama, seeläbi koera tähelepanu võitma ning koer sai peagi aru, kelle poole pöörduda, et süüa saada. S3 korral ulatas koerajuht samuti patsiendile maiuseid, mida ta sai koerale anda, kuid selles olukorras jäi koerajuhi enda roll pigem domineerivaks. Patsient küll proovis öelda koerale käskluseid (“Istu!” ja “Komm!”), kuid koer allus siiski koerajuhile ja juhendus koerajuhilt saadud

häälkäsklustest. Koerajuhi rollis olemisega lõppesid nii S1 kui S2, sest mõlemale patsiendile anti võimalus koera rihmast iseseisvalt juhtides ruumist välja liikuda. Koerajuhi rolli ülevõtmine või selle piiril asumine on patsiendile kasulik, sest nii saab patsient olukorra üle kontrolli ja võib tunda end seeläbi enesekindlamalt. Lisaks soodustab patsiendi koerajuhiks olemine iseseisvat kommunikatsiooni koeraga ning koerajuht ei pea enam olema nende suhtlemise vahendaja või kontakti looja.

Koera roll subjektina on vajalik patsiendi tähelepanu suunamiseks ja hajutamiseks mõnelt ebameeldivamalt tegevuselt. Koerajuht personifitseerib koera, omistades talle inimlikud omadused, tunded. Antropomorfiseerimine omistab loomale agentsuse ja toob kaasa liikumise objektiks olemiselt subjektiks olemisele (Taylor 2011: 268). Näiteks kui ortodont pidi patsiendile suhu vaatama või midagi küsima, kasutas ta ära koera subjektsust ning rääkis patsiendile, et ka koer soovib talle suhu vaadata või tema vanust teada. S2 korral kasutati koera subjektsust siis, kui patsient lamas juba hambaarstitoolis, olles valmis hamba väljatõmbamiseks ning koer oli pandud lamama tema kõrvale toolile. Koerajuht rääkis sealjuures: “Alfi tahab, et teda sügatakse, siis on kõige mõnusam”, “Ta ütleb, et nüüd süga mind. Mõnuleb.”, “Alfi koputab sind käpaga.” jne. S3 puhul tõi koerajuht koera subjektsuse esile, kui oli vaja koera kohta küsimusi esitada või koerast rääkida. Näiteks “Alfi läheb tuttu.”, “Alfi ei saanud aru, mis ta käpa peale tuli.”, “Sul on väga ilus kleit. Alfile meeldivad kiisud. Alfile väga meeldivad kiisud.” Subjektina on koera roll olla sõbralik ja turvalist keskkonda loov tegutseja, kelle suhtes võiks tekkida patsiendil empaatia. Sellest lähtuvalt võib patsient lasta vajalikke protseduure parema meelega teostada.

Teisalt on koera funktsiooniks olla kanal arsti ja patsiendi vahel, et soodustada nende omavahelist suhtlemist ja kontakti loomist. Koer toetab kanalina ka arsti eesmärki luua patsiendile turvaline ja positiivne õhkkond. Sealjuures on oluline veidi lähema kontakti loomine kui vaid koerale kui subjektile viitamine. Näiteks S1-s paluti patsiendil hambaarstitoolele istuda. See võis muuta teda veidi närviliseks ning seetõttu kutsus koerajuht ka koera sinna lähedusse istuma, et patsient saaks koera paitada. Kui ortodont valmistus patsiendi suu avamiseks, tõmbas ta taaskord tähelepanu esmalt koerale, visates talle palli, mida koer taga ajama hakkas. Peale pikemat vestlust vanematega edasise ravi teemadel muutus patsient tõsisemaks (näoilme tõsine), mille tagajärel tõi taaskord koerajuht tähelepanu koerale ning uuris patsiendilt, kas koer võib talle sülle hüpata, mida koeral teha lastigi. Patsient naeris selle peale ja muutus taas lõbusamaks, seega oli koerajuht jälle oma eesmärgi

täitnud. S2 puhul oli koer kõige vähem kanali funktsioonis, sest arst ja patsient suhtlesid omavahel vähe ja pigem oli nende vahendajaks koerajuht, kes küsis patsiendilt küsimusi. S3 korral oli koera kui kanali roll jälle suurem. Koos logopeediga paitas patsient koera (Logopeed: “Kuule, vaata. Teeme Alfile pai.”+logopeed paitab koera ja patsient vaatab koera ja teeb talle pai). Veel palus logopeed patsiendil koera erinevatele kehaosadele osutada (kõrvad, nina, silmad, käpad) ja neid järgi öelda. Osaliselt on koera roll olla ka segaja, mis viib patsiendi mõtte eemale terviseprobleemist (hammaste olukorra hindamine, hamba väljatõmbamine). Teisalt kinnistab koera kaasamine kanalina positiivset õhkkonda ning tekitab ka patsiendi ja arsti vahel parema kontakti.

Koer võtab üle aga ka aktiivse tegutseja, agendi rolli. Koera puhul tähendab see peamiselt iseseisvat suhtluspartneriga kontakti otsimist ja suhtluspartneri suunal tegutsemist. Healt teraapiaaloomalt eeldatakse iseseisvat tähelepanu ja interaktsiooni otsimist inimeselt, ilma et seda peaks olulisel määral suunama või peale suruma (Nimer, Lundahl 2007: 226). S2 korral väljendus koera agentsus kontakti otsimises ruumis viibivate vanematega. Kuna aga patsient nägi vanemate ja koera interaktsiooni, siis mõjutas see kaudsel ka patsiendi meeleolu ja olekut ruumis. Koer liikus mitmel korral ka ise patsiendile lähemale, nuusutas tema käsi või püüdis patsiendi näo lähedalt õhust lõhnasid. Koera üles näidatud huvi mõjus aga patsiendile positiivselt, kuna ta reageeris sellele enamasti naeratusega. S2 korral oli koera agentsus kõige suurem, sest ta sai vabalt tegutseda koos patsiendiga, kuna koerajuht oli mõneks ajaks ruumist lahkunud. Kuigi koerajuht viibis kohtumise alguses ruumis, liikus koer iseseisvalt patsiendi juurde, nuusutas tema käsivart, vaatas talle otsa. Selle peale asus patsient koera paitama ja koer nõjatus vastu teda. Selliseid hetki esines teises kohtumises kõige rohkem. S3 juhul oli koera agentsus pigem tagaplaanil ning ta tegutses iseseisvalt vähem. Koer vaid sõi patsiendi käest maiuseid ning jälgis hoolega tema tegevust. Agentsus väljendus koostöös koerajuhiga, kes lasi koeral istuda, lamada, voodi peale hüpata jt tegevusi teha.

Patsient on erinevates sekkumistes inimene, kellele on tarvis koos raviarstiga osutada kohest ravi (S2) või tegutsetakse pikemas perspektiivis patsiendi elukvaliteedi parandamise nimel (S1 ja S3). Patsient võis niisis, nagu eelnevalt kirjeldatud, üle võtta koerajuhil rolli, kuid peaaesjalikult oli ta kommunikatsioonipartneriks nii koerajuhile, koerale kui ka arstile. Patsiendi roll toob endaga kaasa selle, et pidevalt ollakse tähelepanu keskpunktis ja mitu erinevat tegutsejat püüavad astuda temaga kontakti. Kõigil kolmel juhul oli olukorra fookuses patsient. S1 puhul, kui patsiendiks oli Aspergeri sündroomiga laps, oli tema tähelepanuvõime

niigi minimaalne, mistõttu võis patsiendi roll olla talle üsna ebameeldiv. S2 korral kinnitati patsiendile lisaks külge ka stressimõõdik, mis muutis olukorra veelgi erinevamaks tavapärasest hambaarsti külastusest. Logopeediga sekkumisel oli aga patsiendiks kõnehäirega laps, kes ei osanud verbaalselt end väljendada ning kohtumine oli suunatud just verbaalse väljenduse esilekutsumisele. Seetõttu on ühest küljest patsiendi heaks töötavad kommunikatsioonipartnerid erinevates olukordades ka stressiallikateks, sest see nõuab patsiendilt suuremat keskendumist erinevatele adressaatidele.

Mäekivi järgi võib rollivahetus olla vahend kahe isendi vahelise kommunikatsiooni lõpetamiseks või kommunikatsiooni pikendamiseks. Samuti teenib see kahe isendi vahelise sotsiaalse side tugevdamise eesmärki, kui kahe isendi vahel esineb mitu rollisuhet. (Mäekivi 2013: 142) Kuna kõige enam vahetab rolle koer patsiendi suhtes (esinedes subjekti, kanali, tegutsejana), võib väita, et patsiendi ja koera vaheline kommunikatsioon on koeri kaasavates sekkumistes kõige mitmekesisem. See võib erineda sekkumiste lõikes, kus ühel juhul on koeral patsiendiga rohkem aktiivseid rollisuhteid kui teisel. Kuigi rollisuhete arv võib olla ka stressiallikaks näiteks patsiendi puhul, näib rollide mitmekesisus siiski pigem toetavat kommunikatsiooni toimimist ja sekkumise eesmärgi saavutamist.

4.4. Koeri kaasavate sekkumiste kommunikatsioonifunktsioonid

Roman Jakobsoni järgi on kommunikatsiooniprotsessil kuus peamist funktsiooni: ekspressiivne, konatiivne, faatiline, referentsiaalne, metalingvistiline ja poetiline (1960: 353–357). Dario Martinelli on rakendanud neid funktsioone ka zoosemiootilise kommunikatsiooni uurimiseks ning väidab, et kuuest funktsioonist nelja saab rakendada ka teiste semioositüüpide puhul, mis ei eelda saatja-vastuvõtja suhet (2010: 78). Inimese-koera vahelise interaktsiooni kommunikatsioonifunktsioonide analüüs aitab kirjeldada kommunikatsiooni dünaamikat. Sellest lähtuvalt saab määratleda ka kommunikatsiooni rolli sekkumise eesmärkide täitmisel.

Ekspressiivne funktsioon viitab saatja emotsionaalsele olekule ja identiteedile (Samas, 78). Kui koer liputab saba või laseb kõrvad peadligi, lõõtsutab või vaatab tähelepanelikult mingit objekti, väljendavad need tema puhul ka emotsionaalset seisundit. Näiteks S2 korral liputas koer patsiendi sisenedes saba, tema pilk oli tähelepanelik, suunatud patsiendile. Sel ajal kui

patsient pidi täitma ankeeti, hüppas koer koerajuhile sülle, lasi kõrvad peadligi, liputas aktiivselt saba. Peale protseduuri, kui patsient istus maas ja paitas koera, lamas koer tema jalgade vahel, kissitas silmi, lõõtsutas ja lasi end hiljem pikali, patsiendi jala peale pikutama. Nendes olukordades väljendus erilisel koera rõõmus ja rahulolev emotsioon. S3 puhul koer aga vältis mitmel korral silmkontakti patsiendiga ning püüdis rohkem saada koerajuhi tähelepanu teda ninaga togides ja koerajuhi poole vaadates. See võis viidata sellele, et koer ei tundnud end kõige mugavamalt. Neid signaale välja saates ja enda emotsionaalset olekut väljendades võib koer kaudselt mõjutada ka patsienti ning tema käitumist, laiendades enda emotsiooni kogu kontekstile. Sellisel juhul mõjub koer kui sõbralikkuse või siis S3 juhul ärevuse representatsioon. Ühest küljest on see funktsioon oluline sekkumise tulemuse mõjutamisel, kuid teisalt on see koerajuhile oluliseks indikaatoriks koera seisundi kohta.

Konatiivse funktsiooni eesmärgiks on käitumise muutuse esilekutsumine (Samas, 78). See funktsioon avaldus juhtudel, kui koera poolt tuli initsiatiiv kontakti astumiseks ehk kommunikatiivsel tasandil. Samuti mõjutasid kaudselt patsiendi tegevust koera representatsioonilised tähendused, mis puudutasid näiteks patsiendi käitumise muutust seoses koera kui ruumi elemendiga. S1-s hüppas koer patsiendile esikäppadega sülle, mille peale hakkas patsient naerma, muutus lõbusaks ning sügas koera. S2 puhul kõndis koer patsiendi juurde, nuusutas teda, püüdis saavutada silmkontakti, mille peale hakkas patsient teda paitama. Patsiendi käitumise muutus tõi koera jaoks kaasa mingi kasuteguri — selleks oli paitamine, mis pakkus koerale rahulolu. S3 puhul ei kutsunud koer sellist käitumist patsiendis esile. Patsient pigem kartis teda ning tõmbus eemale, kui koer tema poole oma pead sirutas. Need käitumise muutused olid tingitud sõnumi saatmisest koeralt patsiendile. Laiemas plaanis käitumise muutuse esilekutsumisest saab rääkida aga vaadeldes patsientide käitumist kogu sekkumise vältel ning täheldades selles eesmärgile orienteeritud muutuseid. S1 puhul hakkas patsient ruumis vabamalt ringi liikuma ja ka arstiga suhtlema, S2 korral oli samuti patsient kohtumise lõpuks koeraga rohkem kontaktis (kallistamise esinemine). S3 korral võis täheldada patsiendi sõnakasutuse kasvu, sest teda suunati lausuma rohkem koerale orienteeritud sõnu (nt “Istu!” või “Hopp!”). Käitumise muutused ehk mõju avaldamine ühelt interaktsiooni osapoolelt teisele on vajalik, sest selle kaudu on võimalik tuletada tegevuste või objektide tähendust. Siinkohal saab tuua paralleeli omailmaga, kus looma sooritustest saab tuletada looma mõjupilte ehk mõista võõra omailma jaoks tähenduslikke objekte. Koer astus kontakti endale tähenduslike objektidega ning patsiendi omailmas oli koera tegutsemine sotsiaalseid oskuseid soodustava tähendusega.

Faatiline kommunikatsiooni funktsioon on suunatud kontaktiloomisele saatja ja vastuvõtja vahel (Samas, 78–79). Kontakti loomine oli antud sekkumistes oluline, et soodustada patsiendi ja koera vahelist kommunikatsiooni, mis omakorda toetaks patsiendi ja arsti vahelist kommunikatsiooni. Koerajahi tegevus oli pigem seotud kontakti loomise soodustamise ja kontaktiks sobilike olukordade suunamisega. See tähendas, et koerajuht kutsus koera patsiendile lähemale, et nende vahel tekiks kontakt ja kommunikatiivne olukord. Samuti vahendas ta patsiendile koeramaiuseid, mis taas aitasid koeraga kontakti luua. Ka koer ja patsient püüdsid luua omavahel kontakti, kui koer liikus patsiendi suunas või patsient paitas, puudutas muul moel koera. Enamasti järgnes kontakti loomisele ka kommunikatsioon. S3 puhul patsiendi kontaktiloomisele aga koerapoolset reaktsiooni ei järgnenud. Kontaktiloomise hetkede täheldamise kaudu saab koerajuht suunata oma edasist tegevust kas kontakti soodustamiseks (kui mõlema osapoole jaoks see toimib) või vähendamiseks (kui üks osapool pole sellest huvitatud). Rohkemate ja tihedamate kontaktiloomiste puhul avaldus paremini ka koera roll kommunikatsioonipartnerina. Seetõttu oli S1 ja S3 puhul koera roll selles funktsioonis väiksem ning S2 puhul kontakt suurem ja pidevam ning koera roll aktiivse kommunikatsioonipartnerina olulisem.

Referentsiaalsest funktsioonist saab rääkida, kui märk viitab kontekstile, ümbritsevale keskkonnale ja kõigele, mis jääb saatjast väljapoole (Samas, 79). Sekkumiste puhul avaldus see funktsioon koera kirjeldamisel objektina, mis täitis konteksti loovat eesmärki. Samuti toimus referentsiaalsena koera üleüldine kaasamine olukorda. Kirjeldused võisid hõlmata seda, kuidas koer väljaspool situatsiooni suhtleb ja millega “tegeleb” (S1: “Alfil on ka kodus kaks kassi, kelle eest talle meeldib hoolitseda”), aga ka seda, mida koer parasjagu ruumis viibides teeb või tunneb. Igal sekkumisel lõi koerajuht selle kaudu konteksti, sest viitas kaudselt koera sõbralikkusele, uudishimule või mõnele muule omadusele, mis oli omakorda sõbralikku ja kodust konteksti loovaks elemendiks patsiendile. Konteksti loovalt võis koer patsiendile mõjuda ka juba oma kohaloluga, olles tavatu nähtus hambaravikabinetis või ametiasutuses. See funktsioon seostub ruumi tähenduse muutumisega patsiendi jaoks ning koera kui ruumi tähendusvahendaja rolliga, mis oli samuti oluline tegur igas sekkumises.

Metalingvistiline funktsioon hõlmab märke, mis viitavad teistele märkidele. Üheks selle funktsiooni väljenduseks on mäng (Samas, 79–80). S1 puhul püüdis koerajuht patsiendi tähelepanu võita, tuues koera kaudu sisse mängulise elemendi — ta proovis koeraga palli

mängida ning hiljem kaasata tegevusse ka patsienti, pakkudes talle palli. S3 puhul oli mängul kõige olulisem funktsioon, sest enamik tegevusi, mida patsiendiga kõne parandamise eesmärgil ette võeti, olid üles ehitatud mängule (koerale palli veeretamine, koerale autoga maiuse sõidutamine). Mängu kasutatakse vahendina, et panna patsienti ütlema mängimiseks vajalikke sõnu. Seega imiteeritakse mängu kaudu nn päris elu situatsiooni, kus patsiendi partneriks on inimene, kellega on vaja verbaalselt suhelda. Koera kasutamine sotsiaalse kommunikatsiooni hõlbustamise vahendina kehtib kaudselte teistes sekkumistes, kuigi see pole eesmärk omaette. Mäng on aga taaskord mõju avaldamise vahend, mis kutsub esile muutuse teises organismis. Mängu puhul tuleb esile koera kui aktiivse tegutseja roll ning rollide vahetamise olulisus sekkumise tulemuste saavutamiseks.

Poeetiline või esteetiline kommunikatsiooni funktsioon keskendub sõnumile, viimistledes ja rikastades selle esitust ja vormi (Samas, 80). Verbaalsel tasandil rikastab koera kaasamine sõnumit. Kui S1 korral palus ortodont patsiendil suu avada ning viitas, et ka koer soovib patsiendi hambaid näha, siis tegi ta eelseisva tegevuse huvitavamaks, andis sellele lisatähendustasandi. Poeetilise funktsiooni saab omistada ka koera eksisteerimisele kontekstis, mis ei ole tema jaoks tavapärane (pidades siinkohal silmas meditsiinasutuse konteksti). Koer rikastab kommunikatsioonikeskkonda oma loomaliku olemuse ja tegutsemisega selles olukorras. Taaskord saab paralleeli tuua ruumi tähenduse muutusega seoses koera kaasamisega sekkumisse. See tähendab, et koera kaasamine haiglakonteksti rikastab haigla tähendusi koera poolt lisatud tähendusväljaga. Lisaks on poeetilise funktsiooni puhul koeral väiksem roll aktiivse kommunikatsioonipartnerina, sest tähendus omistatakse talle rohkem sotsiaalkultuurilise konteksti kaudu. Olulised on ka koera subjektsus ja tema antropomorfiseerimine. Kontekstina on tähtis, miks üldse koera sekkumises kasutatakse – koer pole lihtsalt loom, vaid inimese parim sõber, kellele omistatakse inimlikke omadusi ja tundeid.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli analüüsida inimese ja koera vahelise interaktsiooni zoosemiootilisi aspekte koeri kaasvates teraapiates ja teistes sekkumistes. Töös uuriti, kuidas aitavad liikidevaheline kommunikatsioon ning eri liikide omailmade eripärad saavutada koera kaasavate sekkumiste eesmärgi. Kasutades metodoloogiliste ja teoreetiliste lähtekohtadena omailma- ja rollianalüüsi ning kommunikatsioonifunktsioonide analüüsi, uuriti töös kolme teraapiakoera kaasavat sekkumist Tartu Ortodontiakeskuses.

Loomade ajalooline kasutamine ravivas funktsioonis on oluliselt kujundanud tänapäevast loomade rakendamist teraapiates ja muudes sekkumistes. Loomi on ajalooliselt rakendatud nii sotsialiseerivas funktsioonis kui turvalise keskkonna loomise funktsioonis. Tänapäeval eristatakse loomi kaasavaid teraapiaid nendest sekkumistest, millel puudub kindlaksmääratud ravieesmärk. Semiootilise analüüsi seisukohalt on oluline eristada sekkumisi, milles inimese ja looma vaheline kommunikatsioon on keskmes või tagaplaanil. Psühholoogilised sekkumised, kus loom on kaasatud inimese käitumusliku või mentaalse seisundi parandamisse, võimaldavad mitmetasandilisemat inimese-koera kommunikatsiooni kui sekkumised, kus koer on vaid füüsilist aktiivust motiveeriv vahend.

Koeri kaasvates sekkumistes on inimese-looma vaheline kommunikatsioon eelnevalt seatud (ravi)eesmärkide saavutamise abivahend. Töös analüüsitud juhtumites hõlbustas koera ja patsiendi vahel saavutatud suhtlusolukord arstil või terapeutil patsiendiga suhtlemist, mis lõpptulemusena aitas vähendada patsiendi stressitaset või motiveerida patsienti kõnelema. Teisalt võib kommunikatsiooni saavutamine olla eesmärk omaette. Kord omandatud kommunikatsioonivõime võib edasi kanduda patsientide järgnevasse interaktsioonidesse.

Sekkumistes representeeritakse sageli ka koera kui objekti. Koera roll sekkumises on sel juhul passiivsem, kuid koera kohaolek on siiski vajalik, et toetada positiivsete tähenduste tekkimist patsiendil.

Signifikatsioon muutub sekkumises oluliseks osapoolte omailmade eripärade kaudu. Seejuures on oluline eristada märke, mida sekkumise osapooled jagavad, ja märke, mis on ligipääsetavad vaid ühe liigi esindajatele. Sekkumise olukord ja eesmärk ning osalejate omailmade ja kommunikatsiooni spetsiifika panevad aluse omalaadsetele semiootilisele kooslusele, mida Dominique Lesteli mõistet kasutades võiks nimetada hübriidseks kogukonnaks. Koera omailma spetsiifikat tundes saab significatsiooni kasutada tõhusama kommunikatsiooniolukorra loomiseks. Töös analüüsitud juhtumites kasutas koerajuht sageli koera jaoks olulisi tajupidemeid ja objekte nt toitu ja toidu lõhna. Vähem arvestati koera nägemismeele eripäradega, sest tihti üritati koeraga luua kontakti otse koera ees seistes, mis võis piirata tema nägemisvälja. Sekkumise olukorras olid mitmete objektide tähendused muudetud — näiteks tool ja voodi olid analüüsitud juhtumites kohad, kuhu teraapiakoer oli treenitud peale hüppama. Võõrad märgid koera omailmas võivad takistada aga inimese ja looma vahelise kontakti saavutamist. Võõrad märgid on sageli seotud inimese kõnelise väljenduse eripäradega (nt ei reageerinud koer patsiendi võõra intonatsiooniga antud käsklustele). Teisalt võib koera kõnevõime puudumine ka soodustada kommunikatsiooni. Ühes töös analüüsitud juhtumises oli patsiendil diagnoositud autism, mis piiras tema sotsiaalset interaktsiooni teiste inimestega ja tingis vähese kõne. Selles juhtumises mõjus koer, kes kõnet kasutades ei suhtle, kontakti soodustavalt, sest koer lähenes patsiendile taktiliseid ja visuaalseid kanaleid kasutades.

Erinevaid sekkumise olukordi iseloomustab nii spetsiifiline ruumiline, ajaline kui semiootiline ülesehitus (liikumine ühelt semioositüübilt teisele), samuti kontekstist sõltuv rollijaotus. Töös analüüsitud sekkumistes olid kontakti loomised koera ja patsiendi vahel üles ehitatud nii, et need arvestasid koera omailma iseärasusi. Seetõttu oli kohtumise struktuur inimese ja looma vahelist kommunikatsiooni soodustav. Kuigi hambaravi kabinetil oli patsiendi jaoks esmalt negatiivne tähendus, aitas koera kohalolu seda positiivsemaks muuta. Koer oli raviasutuses uudne element, mis aitas luua vabama õhkkonna, võimaldas mängulist tegevust ning vahendas patsiendile neutraalsemat, isegi kodusemat ruumikogemust. Sekkumise olukorrale iseloomulik rollijaotus tõi ühelt poolt kaasa kindlad interaktsioonis osalejate vahelised suhted. Rollide dünaamika ja vaheldumine aga nihestas kindlaid

rollidevahelisi piire ning muutis seeläbi raviolukorda, võimaldades vabamat suhtlemist. Rollide vaheldumine aitas kaasa ka koera ja patsiendi omavahelisele suhtlemisele, kui patsient sai astuda koerajuhi rolli ja ise kontakti initsieerida.

Koeri kaasavad sekkumised hõlmavad mitmeid kommunikatsioonifunktsioone. Nende vaheldumine sekkumise jooksul osutab kommunikatsiooni dünaamikale ning kommunikatsiooni osapoolte rollide muutusele. Koera võib sekkumise olukorras vaadelda kui sõbraliku, positiivse olustiku loojat, positiivsete käitumusmuutuste esilekutsujat, aktiivset kommunikatsioonipartnerit, ruumi konteksti muutuse esilekutsujat, sotsiaalse kommunikatsiooni hõlbustajat, mängupartnerit ning kommunikatsioonikeskkonna rikastajat. Nende funktsioonide kaudu ilmnes, et koera kommunikatiivsed omadused kutsusid kõigis sekkumistes esile positiivseid ja sekkumise eesmärkide täitmist soodustavaid muutusi patsientide käitumises või eneseväljenduses. Patsiendid naeratasid või naersid koera tegevuse peale, astusid hõlpsamini kontakti arsti või koerajuhiga, liikusid ruumis vabamalt ringi ja/või kõnelesid rohkem.

Magistritöös toodi esile kommunikatsiooni ja omailmade olulisus koeri kaasavates sekkumistes. See võiks ajendada praktikuid looma efektiivsemaid inimese ja looma vahelisi kommunikatsioonisituatsioone. Teisalt võimaldab taoline lähenemine leida koertele erinevaid kommunikatiivseid rakendusi koerateraapias ja teistes koeri kaasavates sekkumistes lähtuvalt haiguse kontekstist.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Allderidge, Patricia H. 1991. A cat, surpassing in beauty, and other therapeutic animals. *Psychiatric Bulletin* 15: 759–762.
- Amiot, Catherine, E.; Bastian, Brock 2015. Toward a psychology of human–animal relations. *Psychological Bulletin* 141: 6–47.
- Andrews, Ted 2010. *Animal Speak: The Spiritual & Magical Powers of Creatures Great and Small*. Llewellyn.
- Appleton, Jay 1975. *The Experience of Landscape*. London: Wiley.
- Baldry, Anthony; Thibault, Paul J. 2006. *Multimodal Transcription and Text Analysis: A multimedia toolkit and coursebook*. London, Oakville, CT: Equinox.
- Bateson, Gregory 2000. Problems in Cetacean and Other Mammalian Communication. In: Bateson, Gregory *Steps to an Ecology of Mind*. Chicago; London: University of Chicago Press, 364–378.
- Beck, Alan M.; Katcher, Aaron 1984. A new look at pet-facilitated therapy. *Journal of American Veterinary Medicine Association* 184: 414–422.
- Benedict, Ruth F. 1923. *The concept of the guardian spirit in North America*. Menasha, Wis.: The American anthropological association.
- Boyer, Valerie E.; Mundschenk, Nancy 2014. Using Animal-Assisted Therapy to Facilitate Social Communication: A Pilot Study. *Canadian Journal of Speech-Language Pathology & Audiology* 38: 26–38.
- Csányi, Vilmos 2006. *If Dogs Could Talk: Exploring the Canine Mind*. New York: North Point Press.
- Cooper, Jonathan J.; Ashton, Clare; Bishop, Sarah; West, Rebecca; Mills, Daniel S.; Young, Robert J. 2003. Clever hounds: social cognition in the domestic dog (*Canis familiaris*). *Applied Animal Behaviour Science* 81: 229–244.
- Davis, Debi 1999. Service and Therapy Work: Can One Dog Do Both? *Alert*, 10. (Kättesaadav: <http://www.puppieswithapurpose.org/Resources/can%20a%20dog%20do%20both%20service%20and%20therpay%20work.pdf>, 15.05.2016)
- Debuse, Dorothée 2006. *Hippotherapy, an excellent opportunity for motor learning: A discussion of key neuro-motor and psychological factors*. XII International Congress of Therapeutic Riding, Rio de Janeiro, Brazil.

- Eliade, Mircea 1964. *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*. Princeton University Press.
- Essenson, Albert 1985. *Koer*. Tallinn: Valgus.
- Fine, Aubrey H. (ed.) 2010. *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier.
- Fine, Aubrey H. 2010. Incorporating animal-assisted therapy into psychotherapy: guidelines and suggestions for therapists. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 169–192.
- Fredrickson-MacNamara, Maureen; Butler, Kris 2010. Animal selection procedures in animal-assisted interaction programs. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 111–134.
- Friedmann, Erika., Katcher, Aaron H.; Lynch, James J.; Thomas, Sue A. 1980. Animal companions and one-year survival of patients after discharge from a coronary care unit. *Public Health Reports* 95: 307–312.
- Friedmann, Erika; Thomas, Sue A.; Stein, Phyllis K.; Kleiger, Robert E.; 2003. Relation between pet ownership and heart rate variability in patients with healed myocardial infarcts. *The American Journal of Cardiology* 91: 718–721.
- Friedmann, Erika; Galik, Elizabeth; Thomas, Sue A.; Hall, P. Sue; Chung, Seon Yoon; McCune, Sandra 2015. Evaluation of a pet-assisted living intervention for improving functional status in assisted living residents with mild to moderate cognitive impairment: a pilot study. *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias* 30: 276–289.
- Fogle, Bruce 2007. *Koerad*. Tallinn: Varrak.
- Fung Suk-Chun; Leung, Alvin Seung-Ming 2014. Pilot study investigating the role of therapy dogs in facilitating social interaction among children with autism. *Journal of Contemporary Psychotherapy* 44: 253–262.
- Gácsi, Márta; Kubinyi, Enikő; Lakatos, Gabriella; Miklósi, Ádám; Pongrácz, Peter 2008. *Ethogram of dog-human interaction*. Etövös Lóránd University. (Kättesaadav: <http://dl.lirec.eu/deliverables/Lirec-D.7.1-Ethogram%20of%20dog-human%20interaction.pdf>, 19.05.2016).
- Gilbert, Bill 1966. *How animals communicate*. New York: Pantheon Books.

- Golledge, Reginald; Stimson, Robert 1997. *Spatial behaviour: A Geographic Perspective*. New York: The Guilford Press.
- Grandin, Temple; Johnson Catherine 2006. *Animals in Translation: Using the Mysteries of Autism to Decode Animal Behavior*. Orlando: Harvest.
- Håkanson, Margareta 2008. *Equine Assisted Therapy in Physiotherapy*. Chalmers Tekniska Högskola AB.
- Hare, Brian; Tomasello, Michael 2005. Human-like social skills in dogs? *Trends in Cognitive Sciences* 9: 439–44.
- Hediger, Heini 1969. *Man and animal in the zoo: zoo biology*. New York: Delacorte Press.
- Herzog, Harold 2011. The Impact of Pets on Human Health and Psychological Well-Being: Fact, Fiction, or Hypothesis? *Current Directions in Psychological Science* 20: 236–239.
- Herzog, Harold 2014. Biology, culture, and the origins of pet-keeping. *Animal Behavior and Cognition* 1: 296–308.
- Hoffmann, Andreas O. M.; Lee, Ah Hyung; Wertenaue, Florian; Ricken, Roland; Jansen, Joanna J.; Gallinat, Juergen; Lang, Undine E. 2009. Dog-assisted intervention significantly reduces anxiety in hospitalized patients with major depression. *European Journal of Integrative Medicine* 1–3: 145–148.
- Jakobson, Roman 1960. Concluding statement: linguistics and poetics. In: Sebeok, Thomas A. (ed.), *Style in Language*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 350–377.
- Krol, William 2012. Training the combat and operational stress control dog: an innovative modality for behavioral health. *The Army Medical Department Journal* 4–6: 46–50.
- Kruger, Katherine A; Serpell, James A. 2010. Animal-assisted interventions in mental health. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 33–48.
- Lang, Undine E.; Jansen, Joanna B.; Wertenaue, Florian; Gallinat, Juergen; Rapp, Michael A. 2010. Reduced anxiety during dog assisted interviews in acute schizophrenic patients. *European Journal of Integrative Medicine* 2: 123–127.
- Lestel, Dominique 2002. Human/animal communications, language, and evolution. *Sign System Studies* 30: 201–212.
- Lestel, Dominique 2014. The friends of my friends. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 19: 133–147.
- Levine, Peter A. 1996. *Waking the Tiger. Healing Trauma: The Innate Capacity to Transform Overwhelming Experiences*. Berkley: North Atlantic Books.

- Levinson, Boris M. 1969. *Pet-oriented Child Psychotherapy*. Springfield: Thomas.
- Levinson, Boris M. 1972. *Pets and human development*. Springfield: Thomas.
- Locke, John 1699. Thoughts concerning education. *The Federalist Papers Project*. (Kättesaadav: <http://www.thefederalistpapers.org/wp-content/uploads/2012/12/John-Locke-Thoughts-Concerning-Education.pdf>, 12.04.2016).
- Lotman, Juri 1999. *Semiosfäärist*. Tallinn: Vagabund.
- Mallon Gerald P.; Ross, Samuel B; Klee, Steve Jr.; Ross, Lisa 2010. Designing and implementing animal-assisted therapy programs in health and mental health organizations. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 135–148.
- Maran, Timo 2005. *Mimikri kui kommunikatsiooni-semiootiline fenomen*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Maran, Timo; Martinelli, Dario; Turovski, Aleksei 2011. Readings in zoosemiotics. In: Maran, Timo; Martinelli, Dario; Turovski, Aleksei (eds.), *Readings in zoosemiotics*. (Semiotics, Communication and Cognition 8.) Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 1–22.
- Martinelli, Dario 2007. *Zoosemiotics: proposals for a handbook*. Imatra: International Semiotics Institute.
- Martinelli, Dario 2010. *A critical companion to zoosemiotics: people, paths, ideas*. Dordrech: Springer.
- McConnell, Patricia; Fine, Aubrey H. 2010. Understanding the other end of the leash: what therapists need to understand about their co-therapists. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 149–165.
- McGreevy, Paul D.; Starling, Melissa; Branson, N. J.; Cobb, Mia L.; Calnon, Debbie 2012. An overview of the dog-human dyad and ethograms within it. *Journal of Veterinary Behavior* 7: 103–117.
- Miklósi, Ádám 2007. Methodological issues in the behavioural study of the dog. In: Miklósi, Ádám *Dog Behaviour, Evolution, and Cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- Mäekivi, Nelly 2013. Roll ja kommunikatsioon: zoosemiootiline käsitlus. *Acta Semiotica Estica* X: 129–147.
- Nicoll, Kate 2005. *Soul Friends. Finding Healing with Animals*. Indianapolis: Dog Ear Publishing.

- Nimer, Janelle; Lundahl, Brad 2007. Animal-assisted therapy: a meta-analysis. *Anthrozoös* 20: 225–238.
- Nordgren Lena; Engström, Gabriella 2014. Effects of dog-assisted intervention on behavioural and psychological symptoms of dementia. *Nursing Older People* 26: 31–38.
- O'Haire, Marguerite E.; McKenzie, Samantha J.; Beck, Alan M.; Slaughter, Virginia 2013. Social Behaviors Increase in Children with Autism in the Presence of Animals Compared to Toys. *PLoS ONE* 8: 1–10.
- Parenti, Lindsay; Foreman, Anne; Meade, Jeane B.; Wirth, Oliver 2013. A revised taxonomy of assistance animals. *Journal of Rehabilitation Research and Development* 50: 745–56.
- Petherick, Nathan. 2000. Environmental design and fear: the prospect-refuge model and the University College of the Cariboo Campus. *Western Geography* 10: 89–112.
- Plous, Scott 1996. Attitudes Toward the Use of Animals in Psychological Research and Education. *American Psychologist* 51: 1167–1180.
- Podberscek, Anthony L.; Paul, Elizabeth S.; Serpell, James A. (eds.) 2000. *Companion animals and us: exploring the relationships between people and pets*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rapoport, Amos 1990. *The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach*. Tucson: University of Arizona Press.
- Robinson, Ian 1995. Associations between man and animals. In: Robinson, Ian (ed.), *The Waltham book of human-animal interaction: benefits and responsibilities of pet ownership*. New York: Elsevier, 1–6.
- Scott, John Paul; Fuller, John L. 1965. *Genetics and the social behavior of the dog*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Sebeok, Thomas A. 1972. *Perspectives in zoosemiotics*. Hague, Paris: Mouton.
- Sebeok, Thomas A. 1990. *Essays in zoosemiotics*. Toronto: Toronto Semiotic Circle.
- Serpell, James A. 1991. Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health and behaviour. *Journal of the Royal Society of Medicine* 84: 717–720.
- Serpell, James A. 2000. Creatures of the unconscious: companion animals as mediators. In: Podberscek, Anthony L.; Paul, Elizabeth S.; Serpell, James A. (eds.), *Companion animals and us: exploring the relationships between people and pets*. Cambridge: Cambridge University Press, 108–121.

- Serpell, James A. 2010. Animal-assisted interventions in historical perspective. In: Fine, Aubrey H. (ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. Amsterdam: Elsevier, 17–32.
- Silva, Karine; Correia, Rita; Lima, Mariely; Magalhaes, Ana; de Sousa, Liliana 2011. Can Dogs Prime Autistic Children for Therapy? Evidence from a Single Case Study. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 17: 655–659.
- Taylor, Nik 2011. Anthropomorphism and the animal subject. In: Boddice, Rob (ed.), *Anthropocentrism: Human, Animals, Environments*. Leiden, Boston: Brill, 265–279.
- Thibault, Paul J. 2004. Agency, individuation, and meaning-making: reflections on an episode of bonobo-human interaction. In: Williams, Geoffrey; Lukin, Annabelle (eds.), *Language Development: Functional Perspectives on Evolution and Ontogenesis*. London, New York: Continuum, 112–136.
- Thibault, Paul J.; Tønnessen, Morten 2016. *Human Perceptions of Animals: A Multimodal Event Analysis of Interview Data*. (ilmumas)
- Tønnessen, Morten 2011. *Umwelt transition and Uexküllian Phenomenology: An Ecosemiotic Analysis of Norwegian Wolf Management*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tuke, Samuel 1813. *Description of the Retreat*. (Kättesaadav: https://archive.org/stream/2575045R.nlm.nih.gov/2575045R_djvu.txt, 12.04.2016).
- Uexküll, Jakob von 2012 [1934]. Rännud loomade ja inimeste omailmades. Kull, Kalevi; Magnus, Riin (koost.), *Omailmad*. Tartu: Ilmamaa, 79–157.
- Uexküll, Thure von 1992. Varieties of semiosis. In: Sebeok, Thomas A.; Umiker-Sebeok, Donna Jean (eds.), *Biosemiotics: The Semiotic Web*. Berlin: Mouton de Gruyter, 455–470.
- Velde Beth P.; Cipriani, Joseph; Fisher, Grace 2004. Resident and therapist views of animal-assisted therapy: Implications for occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal* 52: 43–50.
- Villalta-Gil, Victoria; Roca, Mercedes; Gonzalez, Nieves; Domenec, Eva; Escanilla, Cuca Ana; Asensio, M. Rosa; Esteban, M. Elisa; Ochoa, Susana; Haro Josep Maria 2009. Dog-assisted therapy in the treatment of chronic schizophrenia inpatients. *Anthrozoös* 22: 149–159.
- Watkins, Kathleen L. 2012. Policy initiatives for the use of canines in army medicine. *The Army Medical Department Journal* 4–6: 8–13.
- Wilkes, Jane K. 2009. *The Role of Companion Animals in Counseling and Psychology: Discovering their use in the therapeutic process*. Springfield: Charles C. Thomas.

Wilson, Cindy C.; Turner, Dennis C. (eds.) 1998. *Companion animals in human health*.
California: Sage.

Kasutatud internetileheküljed:

Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing 2016. (Kättesaadav: <http://teraapiakoer.ee/>, 18.04.2016).

Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing 2016. *Teraapiakoeratiimi eksami reeglid ja kirjeldus*.
(Kättesaadav: <http://teraapiakoer.ee/teraapiakoeratiimi-eksami-reeglid-ja-kirjeldus/>,
18.04.2016).

Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing 2016. *Teraapiakoerte register*. (Kättesaadav:
<http://teraapiakoer.ee/register/>, 18.04.2016).

Pet Partners 2016. *Terminology*. (Kättesaadav: <https://petpartners.org/learn/terminology/>,
18.04.2016).

Therapy Dogs International 2016. *Mission statement and history*. (Kättesaadav:
<http://www.tdi-dog.org/About.aspx?Page=Mission+Statement+and+History>,
15.05.2016).

SUMMARY

Interspecies Interactions in Dog-Assisted Therapy and Other Interventions

This masters thesis focuses on the zoosemiotic aspects of human-dog interactions in dog-assisted therapies and other interventions. The main research question of the thesis is: how do interspecies communication and species-specific umwelten contribute to the interventions and to the achievement of the goals for each intervention. Three different goal-oriented interventions that took place in Tartu Orthodontic Clinic were analysed using umwelt and role analysis as well as the analysis of communication functions as methodological grounds.

In historical perspective, animal-assisted interventions have significantly shaped the current practice of using animals in therapy settings and other animal-assisted interventions. Historically, animals have been used as agents in medicine, but they also served a socialising function and were perceived as creators of a safe environment. Today animal-assisted therapies are distinguished from interventions that lack a specific treatment goal. For a semiotic analysis it is important to differentiate between those interventions, where human-animal communication is of central importance, and interventions, where it serves rather as a background to other activities. Psychological interventions, where the animal acts as a facilitator of the patient's behavioral or mental illness treatment, enable a more complex human-dog communication than interventions where the animal is merely a motivational object for physical activity.

In animal assisted interventions human-animal communication serves as facilitator of previously set treatment goals. In the cases analysed in the current thesis, contact with the dog served as a facilitator for the doctor or dog handler to communicate with the patient. The human-animal contact was used as a stress-relief or as a motivation for the patient to speak. On the other hand, achieving communication with the patient was also a goal of the interventions. The attained communicational contact could be transmitted to the patient's further interactions with other people. The dog was also represented as an object, whereby its role remained more passive. Still, the mere presence of the dog was necessary in order to support the positive connotations associated with the dog for the patient.

Significational processes became an important part of the interventions, when the handler used important perceptual features of the dog to establish a contact between the patient and the dog. It is important to distinguish between signs, that the participants in the intervention share, and signs that are available only for the representative of one species. The situation and the goal of the intervention together with the specifics of umwelten and communicative abilities lay a foundation for a unique semiotic community which could be called, using the terminology of Dominique Lestel, a hybrid community.

Knowing the specific aspects of the umwelt of the animal, signification can be used for creating a more effective communication situation. In the interventions that were analysed in the thesis, the handler used important perceptual cues and objects of the dog like food or the smell of food. The dog's visual sense was left partly left out of attention, because in several situations the patient was placed straight in front of the dog, which might have restricted the dog's field of vision. Several objects had acquired new meanings for the dog — for example the dog was trained to jump on a chair and a bed, which had gained sitting or jumping tones for the dog. Foreign objects and signs in the dog's umwelt can prevent attaining contact between the human and the animal counterpart (e.g. strange voice or pronunciation of commands). On the other hand, the absence of a communicational channel known in human communication — the speech — can also facilitate communication. For example for the patient with autism, whose social interaction skills were limited and determined his poor speech with others, the dog served as an important facilitator for achieving contact, because the dog was using more tactile and visual channels to communicate with him.

Different interactional situations can be characterized with specific spatial, temporal and semiotic structure (moving from one type of semiosis to another) and context-dependent roles of participators. The interactions in the thesis were set up supporting the umwelt of the dog, which facilitates human-animal communication. The presence of the dog in the dentistry cabinet helped to shift the negative meanings of the room for the patient. The dog was a novel element in the treatment establishment, that helped to create a more casual environment, enabled playful activities and mediated neutral or even homely experience of the room for the patient. Distinctive roles in the interventions on the one hand provided fixed relationships between the participants. On the other hand, the dynamic nature of the roles and alternating between different roles shifted strict lines between the roles and changed the treatment situation providing more casual interaction. The alteration of roles contributed to dog-patient

communication, especially when the patient was in the role of a dog handler initiating contact with the dog.

Dog-assisted interventions incorporate many communication functions. Alternating between these functions in a given intervention indicates the dynamics of communication and the changing roles of the partners in communication. The dog could be perceived as a creator of a friendly and positive context, an elicitor of positive behavioral changes, an active communication partner, evoker of changes in the context of the room, facilitator of social communication, partner in play and enricher of the communicational environment. In every intervention with the dog these communicative functions elicited positive and goal-oriented changes in the behavior or self-expression of the patient. The patients laughed or smiled at the dogs actions, made better contact with the doctor or dog-handler, moved freely in the room and/or used more speech.

This master thesis brings out the important role of communication and the umwelt of dogs in dog assisted interventions. This could actuate the practitioners of animal assisted interventions to create more effective human-animal communication situations. Also the zoosemiotic approach enables to find better uses for dogs as communicational facilitators in dog assisted therapy and other interventions regarding different aspects of disability.

LISAD

Lisa 1

Esimese sekkumise kokkuvõte — S1

Koht: Tartu Ortodontiakeskus, hambaravikabinet

Aeg: 18.01.2015 kell 11.00

Osalejad: ortodont-koerajuht, patsient, teraapiakoer Alfi, patsiendi ema ja isa

Patsient on 12-aastane Aspergeri sündroomiga poiss, kes vajab ortodontilist nõustamist. Aspergeri diagnoosi tõttu on arsti juures käimine talle ebameeldiv ning ta on varasemalt keeldunud oma suud arstile avamast. Nõustamisse koera kaasamisel soovitakse saada ülevaade patsiendi hammaste seiskorrast, et panna paika edasine raviplaan. Olukorras osalevad ortodont/koerajuht, patsient, teraapiakoer Alfi, patsiendi ema ja isa.

Koer istub ja ootab ruumis, kui patsient siseneb oma vanematega. Patsiendi olek ruumi sisenedes on ebalev, käed paiknevad kõrval, ta liigub aeglaselt, peahoiak viltu, kuid pilk suunatud koerale.

Kõigepealt suunab koerajuht patsiendi tähelepanu koerale, kasutades selleks verbaalset pöördumist ja koera tutvustamist nimepidi, personifitseerimist (“Saa tuttavaks, see on Alfi”, “Sa võid julgelt tema juurde minna ja talle pai teha, talle see väga meeldib alguses.”). Samuti suunab ta käe avatud žestiga koera poole, mis viitab, et patsient võib astuda koerale lähemale.

Patsient reageerib julgustamisele positiivselt ning astub koeraga kontakti ja teeb talle pai. Koerajuht pakub patsiendile ka võimalust koera koeramaiustega toita, kuid patsient keeldub sellest (pearaputus+käed risti). Siiski jälgib ta, kuidas koerajuht koera toidab. Patsient keeldub esialgu astumast väga lähedasse ja püsivasse kontakti. Koera söötmisest võib ta keelduda ka haigusest tulenevatest eripäradest mitte soovida enda käsi määrada (verbaalne keeldumine: “Ma ei taha käsi mustaks teha”).

Seejärel organiseerib koerajuht ruumis viibijad ümber, suunates patsiendi hambaarstitoole istuma, vanemad patsiendi nägemisulatusse, seinale lähedale ning kutsub koera enda ja patsiendi vahele. Patsient võtab istet ja märkab ühtlasi kaamerat, pöörab pilgu ära.

Koerajuht kutsub koera enda juurde žestikuleerides koera poole. Koer liigub koerajuhi suunas, kuid liigub ka vanemate eest läbi ja nuusutab neid. Patsient jälgib koera liikumist ning naeratab mitmel korral. Koerajuht paneb koera istuma enda ja patsiendi lähedusse. Koer tunneb nüüd juba huvi patsiendi vastu ja proovib temaga iseseisvalt kontakti astuda, nuusutades tema kätt. Koerajuht personifitseerib koera ning ta väidab, et koer tuleb ja küsib, kuidas patsiendil läheb (“Ta tuleb küsib su käest, kuidas sul läheb.”). Patsient naeratab ka selle peale. Koer nuusutab õhku olles suunatud ettepoole, patsiendi näole lähemale. Selle peale patsient tõmbab veidi oma pea tahapoole, kuid siiski naeratab. Koerajuht selgitab koera käitumist verbaalselt.

Kui jutt käib koera kohta võib patsiendi näol täheldada positiivseid emotsioone (naeratus või muie), kuid kui hakatakse kõnelema patsiendist endast, tema hammastest, siis muutub tema nägu tõsiseks, ta pöörab pea, ega näi olevat huvitatud sellele teemal rääkima. Ta vastab küsimustele õlgade kehitamisega. Koera suhtlemist patsiendi vanematega jälgib ta hoolsalt (pilkk suunatud koera poole) ning naeratab.

Koerajuht pöördub patsiendi poole, et uurida, kas ta on valmis, et tema hambad üle vaadatakse. Patsient vaatab eemale, kehitab õlgu ja on ükskõikne. Koerajuht toob mängu koera, öeldes, et ka Alfi vaatab patsiendile suhu, mille peale patsient kergelt muigab, kuid on endiselt ükskõikne.

Koerajuht võtab kapi pealt koera mänguasja – palli ja proovib koeraga mängida, põrgatades palli koera suunas maha. Patsiendi jaoks muutub koer jälle põnevaks, ta jälgib koera. Koer jälgib nii patsienti kui ka koerajuhti, tema tähelepanu on suunatud pallile. Koerajuht paneb kätte kindad ja suunab patsiendi pea toolile ja palub tal suu avada. Koerajuht saab jagada patsiendile korraldusi (“Pane pea vastu”, “Tee suu lahti”) ning patsient täidab need ilma tõrgeteta, kuna eelnevalt on olnud tähelepanu keskpunktis koer.

Koerajuht küsib patsiendilt tema vanuse kohta. Patsient kehitab seepeale uuesti ükskõikselt õlgu, kuid naeratab. Koerajuht küsib temalt, et kas ema peab ütlema, kui vana patsient on.

Patsiendil on endiselt naeratus näol. Samuti kõigutab ta jalgu edasi tagasi ning kehahoiak on üleüldiselt lõdvestunud.

Seetõttu möödub ka telefoniga tegelemise keelamine suuremate tõrgeteta. Koerajuht suunab oskuslikult tähelepanu tegevusele koeraga. Kui patsient võtab taskust oma telefoni, ütleb koerajuht “A pane praegu telefon ära!” ning lisab: “Me anname sulle palli.”. Patsient paneb küll telefoni ära, kuid ei taha ka palliga mängida ega juttu rääkida või kuulata. Näib, et kontakt koerajuhi ja patsiendi vahel hakkab kaduma.

Koerajuht kükitab tooli kõrvale. Nüüd läheneb patsiendile uuesti ka koer, kes otsib ninaga kontakti ja nuusutab patsiendi käsi. Patsient teeb seepeale koerale pai. Samal ajal saab koerajuht küsida patsiendilt vajalikke küsimusi ning patsient, ise koera paitades, vastab küsimustele. Kui koer liigub eemale muutub ka ilme patsiendi näol tõsisemaks ning pearaputamine sagedasemaks, lisandub kerge õlakehitus ning pea pööramine eemale.

Koerajuht kutsub uuesti koera lähemale ning patsient pöörab pea jällegi koerajuhi poole, mis viitab, et ta on koerast huvitatud ning valmis suhtluseks. Koerajuht paneb koera patsiendi kõrvale istuma ning patsient astub koeraga kontakti, hakates teda paitama. Koerajuht viib suhtlusteema üle hammaste ravilt koerale (“Talle meeldib hirmsasti kui sa sügad teda. Selleks ta siia tuligi, et ta tahab hirmsasti, et sa teda sügad...”). Isa küsimusele vastabki patsient aga lõbusama tooniga, naeratab. Jututeema liigub edasi patsiendi kodus olemasolevatele loomadele. Samal ajal sügab patsient ka koera. Patsiendi pilk püsib koeral. Ta katsub õrnalt koera kõrvu ning naeratab rohkem. See pakub talle lõbu ja muudab tema enesetunde stressivabamaks, kuna samal ajal jätkab koerajuht vestlust emaga edasise ravi teemadel.

Patsient lõpetab koera sügamise kui koerajuht ja ema jututeema läheb üle narkoosi/tuimestuse tegemisele, mille peale muutub patsient taas tõsiseks ning suunab pilgu alla. Koer istub aga tema kõrval. Kui koerajuht tõuseb püsi, tõstab ka koer pead ning vaatab patsiendile otsa, mille peale hakkab patsient teda uuesti paitama. Kui koer tunneb, et sügamise intensiivsus langeb, siis ta natuke niheleb ja üritab vaadata selja taha (kus paikneb patsient), mille peale hakkab patsient teda uuesti intensiivsemalt sügama. Patsient reageerib koera liigutustele koheselt. See näitab, et ta peab koera väga hästi silmas ning koer aitab koondada suurema osa tähelepanust endale, et patsiendi tähelepanu ravijuttudele vähendada.

Kui koerajuht küsib, kas koer võib patsiendile jala peale hüpata, tõuseb patsiendi nägu naerule. Ta küll kahtleb selles tegevuses ja vajab ema julgustavaid sõnu (“Võib küll!”), kuid lõpuks ütleb selgelt “Jaa!” ning vaatab naeratavalt koera. Koer liigub koerajuhi kutse peale patsiendi poole ja käskluse peale “”Hops!” hüppab esikäppadega hambaarsti toolil istuva patsiendile sülle. Patsient küll tõmbab esialgu oma parema käe rusikasse (pigem ehmatusest), kuid naeratab ja naerab ning sügab vasaku käega koera. Koer on samuti paigal ja rahulik. Laseb end sügada, kuid tema käpad hakkavad libisema ning ta hüppab peatselt maha. Sellegipoolest jääb patsiendi näole naeratus, see on tema jaoks uus ja põnev kokkupuutumine koeraga.

Kui koer maha läheb, siis patsient küll jälgib teda, kuid ei näi enam kuulavat, mida räägib koerajuht emaga. Samuti katsub patsient korra oma taskut, kus on telefon, kuid lõpetab selle tegevuse ja otsustab hoopis koera käitumist jälgida. Kui koerajuht suunab patsienti maha koera juurde istuma on ta hetkeks jälle ebalev, kuid koera juurde jõudes hakkab teda kohe sügama ning kummardub lamava koera kohale. Koer viskab end maas lamades lausa külili, mis loob eriliselt rahuliku ja lõdvestatud õhkkonna. Patsient saab puudutada tema käppasid. Koer paneb isegi silmad kinni, mis näitab, et tema jaoks on situatsioon nii rahulik ja kindel, et ta võib seal lausa magama jääda. Patsient ja isa saavad teda igalt poolt sügada ja paitada. Samal ajal saavad koerajuht ja ema konsulteerida raviplaani osas ilma, et patsient sellele tähelepanu pööraks või reageeriks. Patsient kinnitab lõpus ka ise, et talle sobis, et koer oli kaasas ruumis. Koerajuht küsib, kas patsient soovib ruumist lahkuda koos koeraga ning koeral ise rihmast kinni hoida. Patsient kõnnibki ooteruumi hoides iseseisvalt koera rihmast.

Teise sekkumise kokkuvõte — S2

Koht: Tartu Ortodontiakeskus

Aeg: 18.01.2015 kell 11.00

Osalejad: koerajuht, patsient, teraapiakoer Alfi, kaks tudengit, kes teostavad stressimõõtmist patsiendil, hambaarst

Patsient on 11-aastane poiss Kristofer, kellel on diagnoositud atüüpiline autism. Tavasuatusis ei ole põhjustanud probleeme, koolis on tekkinud sunnil konflikt. Patsient on varasemalt koeraga kokku puutunud, kuid mitte hambaravi kabinetis. Patsiendil oli vaja

teostada piimahamba väljatõmbamine. Koera kaasamisel sekkumisse püütakse patsiendi stressitase hoida madalal ning seda mõõdetakse enne ja pärast kohtumist vastavate mõõdikutega. Olukorras osalevad hambaarst, koerajuht, patsient, teraapiakoer Alfi, kaks tudengit, kes mõõdavad stressitaset ja koerajuhi poeg.

Koer istub ja ootab ruumis koos kahe hambaravi tudengiga. Ruumi uks on avatud, seega on hääled koridoris hästi kuulda ning uute inimeste ruumi sisenemine pole üllatuseks. Koera vaatab ukse suunas ja kui uksele ilmub koerajuht koos patsiendiga tõuseb ja püsti ja liigub nende suunas.

Patsient ja koer on ka varasemalt kohtunud, millele viitab koerajuhi verbaalne pöördumine (“Näe! Kas tunned ära?”). Kuna patsient on koeraga tuttav, siis astub ta koeraga koheselt kontakti ja hakkab teda paitama. Ka koer on valmis koheselt patsiendiga suhtlema, ta nuusutab teda pikemalt, näitab üles huvi patsiendi vastu. Patsient sügab teda julgelt nii lõua alt kui kaela pealt. Esimene kontakt on saavutatud, mida toetavad koerajuhi julgustavad sõnad.

Koerajuht küsib tudengitelt, kas patsiendil on vaja täita paber uuringu läbiviimiseks. Samal ajal on patsient pidevalt füüsilises kontaktis koeraga: ta silitab koera pea pealt, koer püsib tema läheduses, nuusutab patsiendi kätt. Patsient pöörab küll pea korraks tudengite poole ja laual asetsevate paberite poole, kuid keskendub seejärel uuesti koerale. Koer reageerib patsiendi sügamisele kõrvade peadligi lasmisega, esikäppade kohapeal tõstmisega, keelega limpsamisega ja saba liputamisega.

Koerajuht pakub Kristoferile ka koeramaiuseid, mida ta koerale anda saab. Vahetult enne ankeedi täitmist annab patsient koerale peost maiuseid, mis aitab pisut peibutada patsiendi tähelepanu eelseisvalt ülesandelt. Seejärel istub patsient toolile ja asub koos ühe tudengiga ankeedi täitma. Samal ajal ootavad koerajuht ja koer eemal. Koera ronib koerajuhile sülele ning otsib väga lähedast kontakti. Tudeng uurib patsiendilt verbaalselt, kui ärevil ta enne protseduuri on ning ka selle kohta, kas koera juuresolek vähendab ärevust patsiendi arvates.

Koer hüppab koerajuhi sülelt maha ning liigub iseseisvalt patsiendi suunas, nuusutab tema käsivart, liputab saba. See viitab koera huvile patsiendi suhtes temaga suhtluse alustamiseks. Patsient vaatab koera poole ja hakkab teda silitama. Koer liigub seepeale patsiendile lähemale

ning lõpuks istub patsiendi kõrvale maha. Patsient vaatab nüüd koerale otsa ja jätkab tema silitamist. Ka koer vaatab patsiendile otsa. Patsient paneb käe ümber koera keha ja tõmbab teda endale lähemale. Siin suhtlusolukorras juba luuakse väga tugev side koera ja patsiendi vahel, kusjuures initsiatiiv on pigem koera poolne ning patsient reageerib sellele.

Kui patsiendile paigaldatakse külge stressimõõtmiseks seadeldis püüab ta käega olla pidevalt kontaktis koeraga, isegi kui koer põrandale lamama läheb. Koerajuht suunab verbaalselt patsiendi koera kõrvale istuma. Patsient kükitabki koera kõrvale, hoides vasaku käega koera kaela enda käevangus ja parema käega koera silitades. Koer laseb end silmnähtavalt lõdvaks patsiendi käte vahel. Koerajuht annab patsiendile veel maiuseid, millega koera tähelepanu patsient endale saaks tõmmata ja seda hoida.

Kui koerajuht ruumist väljub viitab ta, et patsient peab nüüd koera eest hoolitsema (verbaalselt: “Sa hoolitsed Alfi eest, eksju Kristofer?”). Umbes viie minuti jooksul, mis patsient peab koeraga veetma on nad väga lähedases füüsilises kontaktis. Kui patsient haarab koera rohkem enda haardesse, siis koer laskub külili ja toetub rohkem patsiendi vastu. Kuna patsiendi käes on ka koeramaised üritab koer neid vaikselt kätte saada, ta limpsab patsiendi kätt. Patsient aga manipuleerib koeraga ega anna talle maiuseid korraga kätte, vaid proovib neid koera eest peita. Koera reageerimine patsiendi haarde tugevdamisele on enamasti positiivne — st ta nõjatub patsiendile lähemale ja laseb end lõdvaks, mis viitab sellele, et ta tunneb end mugavalt. Patsient hoiab pilku pidevalt koeral ja jälgib koera tegutsemist.

Kui ruumi sisenevad uuesti koerajuht, kellega on kaasas laps (patsiendi sõber), siis muutub patsient lõbusamaks, ta naeratab paaril korral, on nõus näitama oma väljatõmmatavat hammast. Koerajuht lausub, et Alfi ka vaatab, kuna koer sirutab enda nina samuti patsiendi suu poole, kuid võib hoopis nuusutada patsiendi käes olevaid maiuseid (Koerajuht: “Näitame Alfile ka.”). Korraaks haarab patsiendi tähelepanu lapse kaasavõetud tahvelarvuti, kust ta tutvustab patsiendile oma mängu, kuid kui koer niheleb ja proovib taas patsiendi käest maiuseid saada, siis pöörab patsient uuesti pilgu koerale ja annab talle peost maiuseid. Kui patsient koera pidevat paitamist jätkab, siis laseb koer end külili ja patsient hakkab teda kõhu pealt sügama.

Edasi liigutakse hambaravikabinetti, kus patsient pannakse lamama hambaarstitoolele ning selle kõrvale on paigutatud kaks väiksemat tooli ja pehme ase, kuhu paigutatakse koer.

Koerajuht laseb alguses koeral ise toolile hüpata (verbaalne käsklus: “Alfi — hops!”). Koer hüppab sinna peale esikäppadega, kuid kui koerajuht ka tagakäpad toolile aitab, tahab koer maha hüpata. Koerajuht takistab teda ning võtab koera sülle ja paigutab paremini toolile istuma. See on koera jaoks pisut ebameeldiv, ta tõmbab kõrvad peadligi ja neelatab, samal ajal kompab patsient käega koera.

Patsiendi nägemisväli on piiratud, mistõttu toimub kontakt koeraga läbi taktiilse tegevuse. Ka koer lõdvestub siis veidi, nuusutades patsiendi käsi ja hambaarsti tööriistasid. Koerajuht proovib koera tähelepanu suunata patsiendile läbi maiuste, mida ta patsiendi kätte poetab (Koerajuht: “Kristofer anna enda käest. Lase tal niimoodi näpu vahelt limpsida.” +koerajuht pistab maiuse patsiendi vasakusse kätte.). Lisaks toidab ta ka ise pidevalt koera, et kinnistada positiivne kogemus toolil lamamisega. Koer nuusutab ja lakub vaheldumisi patsiendi ja koerajuhi käe vahelt maiuseid.

Protseduuri vältel julgustab koerajuht patsienti koera sügama, eriti kui patsiendil on ebameeldiv. Samuti personifitseerib ta koera ja räägib, kuidas koer end parasjagu tunneb (Verbaalne: “Jah, sa süga Alfit. Sina süga, Kristofer Alfit, kui sa tunned, et see süst on ebamugav. Alfi tahab, et sa sügad teda, siis on kõige mõnusam.”). Lisaks kirjeldab koerajuht patsiendile koera üldist olekut, sest patsient ise seda ei näe — koerajuht: “Kristofer väga tubli oled. Alfi on sinu juures. Alfil on käpp ka su jala peal, onju,”; “Alfil on tool natuke kitsas,”; “Ma toetan siia vastu, ta toetab vastu mind mõnusasti. Ta on eriti niukses mõnusas asendis praegu.”

Kui hammas on välja tõmmatud liigutakse tagasi teise kabinetti, kus patsient asub maha istuma ja koer lamab tema jalgade vahel näoga patsiendi suunas. Patsient on nüüd koeraga palju lähedasemas kontaktis, ta kallistab koera rohkem ja surub end tema vastu. Patsient vaatab küll ka ruumis rohkem ringi, nt suunab pilgu kaamerasse. Ta jätkab koera paitamist intensiivselt, koer tõmbab vahel end ka pisut eemale. Patsiendi pilk on suunatud koerale. Ka teine laps viibib ruumis ja mängib tahvelarvutiga, millest kostub koera haukumise heli. Seepeale kikitab koer kõrvu, mis pakub patsiendil nalja (naeratab). Mõlemad suunavad pilgu heliallika suunas. Patsient ütleb lapsele, et ta teeks veel koera häält. Kui kostub uuesti heli, siis koer küll kikitab kõrvu ja korraks tardub, mille peale patsient samuti muigab, kui rohkem reaktsioone ei järgne. Koer lamab rahulikult ja lõõtsutab. Kui kostub kolmas haugatus, siis ei reageeri kumbki, vaid nad jätkavad rahulikult sügamisprotseduuri.

Kui siseneb uuesti koerajuht, tõuseb koer püsti ja vaatab koerajuhi suunas. Ta istub siiski koerajuhi keelitamise peale maha ning patsiendi käed on ümber tema kaela, mis veidi suruvad koera allapoole. Koerajuht annab verbaalselt juhised, kuidas võiks koerale maiuseid anda ning ulatab patsiendile pihku koeramaiused. Koerajuht lahkub uuesti ruumist ja juhendab, et patsient laseks koeral lamada. Patsient ütlebki koerale lama, mille peale koer lamab patsiendi ette ja patsient proovib koera kallistada, koer nihkub veidi tahapoole ning proovib süüa maiuseid patsiendi käest. Koera üks käpp on üle patsiendi jala toetatud. Patsient jätkab koera paitamist ja hoiab oma pilgu koeral. Korduvalt võib märgata patsiendi naeratamist kui koer püüab patsiendi käest maiuseid saada üritab. Patsient püüab koeraga saada silmkontakti, koer vaatab pigem eemale, kuid on endiselt patsiendi läheduses ja laseb end kõikjalt sügada (pea pealt, lõua alt, kaela pealt).

Kui koerajuht tuleb tagasi, tõstab koer pilgu koerajuhile ja jälgib tema liikumist, kuid jätkab lamamist patsiendi läheduses. Koerajuht küsib patsiendilt verbaalselt: “Noh, kui iga kord saaks hambaarsti juures niimoodi koeraga olla.” Patsiendis tekitab see mõte häid emotsioone, sest ta naeratab ja vastab, et talle meeldib küll ning jätkab koera sügamist. Patsient annab ka koerale maiuse ning koer laseb end külili toetudes kaelaga üle patsiendi jala. Patsient sügab teda külje pealt ja koer kissitab silmi, mis viitab et tal on mõnus. Samuti kommenteerib koerajuht, et koeral on väga mõnus kui keegi sügab. Lõpuks võetakse patsiendilt stressimõõtmise seadeldis.

Koerajuht lausub lõpus: “Alfi ei tahagi enam ära minna.” Lisaks uurib patsiendilt, kas patsient soovib, et Alfi saadaks ta uksest välja. Patsiendile antakse kaasa foto teraapiakoer Alfist, mille vastu ka koer huvi tunneb fotot nuusutades ja koerajuht viitab, et koer on uudishimulik ja tahab näha, mis pildiga on tegu (verbaalne: “No näed! Alfi küsis, mis see on.”; “Näita Alfile kah”; “Alfi ütleb: “Ahaa.”).

Patsient ja koera lahkuvad koos ruumist nii, et koerajuht ulatab patsiendile koera rihma ja patsient juhib koera ruumist lahkudes.

Kolmanda sekkumise kokkuvõte — S3

Koht: Tartu Ortodontiakeskus

Aeg: 4.02.2015 kell 11.00

Osalejad: koerajuht, patsient, teraapiakoer Alfi, logopeed, patsiendi ema

Patsient on 4-aastane tüdruk Katre-Liisa, kes kasutab vähe verbaalset kõnet ja lülitub tihti käemärkide näitamisele. Patsient on ka varasemalt teraapiakoer Alfiga kokku puutunud logopeedi kohtumise kontekstis. Koera kaasamisel sekkumisse püütakse saada patsienti lausuma rohkem sõnu läbi koeraga mänguliste kõneravi harjutuste läbiviimise.

Koer ja patsient sisenevad ruumi üksteise järel, sest koerajuht tegi esimese tutvumise juba väljaspoole kabinetti koridoris. Ta viitab, et Alfi ja patsient on tuttavad ning Alfi juba juhatab patsiendi sisse. Esimese kontakti proovib luua koerajuht, kes viitab koerale kui subjektile, kellele, patsient võiks näidata oma kleidi peal olevaid kassi pilte. Koera esimene kontakt on sõbralik, ta liigub patsiendi suunas ja liputab saba, kuid kui ta läheneb patsiendi näole, siis patsient tõmbab enda pea tagasi. Kui koerajuht uuesti küsib, kes patsiendi kleidi mustriks on, siis patsient vastab: "Njauud."

Kui koerajuht paneb koera lamama maiuse abil ja pakub patsiendile samuti koeramaiust, mille peale ütleb patsient ka verbaalselt (logopeedi küsimuse peale): "Komm." Et koer jätkab lamamist patsiendiga vahetus kontaktis olles, proovib logopeed paitamise kaudu saada patsienti ütleva sõna: "Pai." Nad paitavad mõlemad patsiendiga koera, kuid patsient ei korda sõna järgi. Logopeed proovib kasutada ka visuaalseid märke ja liigub koerast teisele poole, patsiendi ette ning osutab nimetissõrmega oma suule, et tõmmata suu liigutamisele patsiendi tähelepanu. Patsient küll vaatab logopeedi, kui ei kasuta verbaalset kõnet. Kui koer nuusutab iseseisvalt patsiendi kätt, siis patsient ehmatab ja tõmbab kätte ära, kuid koerajuht selgitab koheselt Alfi käitumist sellega, et Alfi otsib maiuseid ("Alfi vaatab veel, kas sul on kommi.")

Logopeed lõpetab sõna "Pai" kordamise ja palub patsiendil näidata, kus on Alfi kõrvad, mille peale patsient agaralt koera kõrvadest kinni haarab. Koer reageerib sellele rahulikult. Patsiendil palutakse ka enda kõrvadele osutada, kuid patsiendi poolt sellele sõna ei järgne. Veel osutab logopeed koera ninale, mille peale patsient ütleb: "Nina." Seda ka logopeed tunnustab verbaalselt. Samuti näitab logopeed näpuga koera silmadele, mida patsient ei korda, vaid kui logopeed küsib, kas need on silmad või kõrvad, siis haarab patsient uuesti koera kõrvast, ilma sõna lausumata. Logopeed proovib suunata ka patsiendi ütleva sõna käpad ning

patsient reageerib sellele küll koera käppade paitamisega, mille ajal rõhutatakse ka sõna “Pai”, kuid kõne patsiendi poolt ei järgne.

Kui logopeed küsib: “Katre-Liisa, kas mängime Alfiga palli?” ja osutab samal ajal oma suule, korrutades sõna “Pall”, siis patsient kordab liigutust, kuid ei lausu sõna “Pall”. Koerajuht proovib taaskord läbi koerale tähelepanu tõmbamisega saada patsiendi sõna ütleva, kui ta personifitseerib koera ja palub patsiendil öelda sõna “Pall” koerale, sest koer “ei tea, mis see on.” Patsient haarab seepeale palli koerajuhi käest, kuid ei ütle sõna pall, vaid hoopis “Aitäh”, mida verbaalselt kiidetakse.

Järgneb pallimängimine koeraga, kus logopeed suunab patsiendi ütleva koerale kui mängupartnerile sõna “Püüa pall!”. Koerajuht asub mängima justkui koera eest, liigutades koera käppasid ja mängides nii patsiendiga veeretades palli. Koerajuhi innustamisel ütleb patsient sõna “Aitäh!” ja “Hopp!”. Sõna “Hopp!” motiveerib koerajuht sellega, et kui öelda koerale sõna hopp, siis koer teab, et ta peab püüdma (verbaalne: “Ütleme Alfile hopp, siis ta teab, et ta peab püüdma.” See mõjub patsiendile julgustavalt, sest ta jätkab sõna “Hopp!” ütlemist koerale palli veeretades. Patsient ütleb meelsamini neid sõnu, mida ütleb näiteks koerajuht ette mänguhoos, kuid kui logopeed proovib saada patsiendi pilku ja panna teda ütleva pikemat fraasi nagu “Püüa pall”, siis muutub patsient kinnisemaks, hoiab palli peos ega räägi. Kergemaid sõnu kordab ta ka kõrgemal hääletoonil, kuid kui pall veereb kaugemale, siis muutub ka tema hääletoon madalamaks (häälitsetes). Peale mõnda minutit mängimist ütleb patsient näpuga pallile osutades ka: “Pall.” Koer ei huvitu palli püüdmisest, ta haigutab korduvalt ning hoiab kõrvu pigem peadliigi. Samuti loob ta patsiendiga pigem vähem silmkontakti ja vaatab pigem enda ette või üles koerajuhi poole. Samuti pöörab ta ka paaril korral pea eemale teises suunas.

Järgnevad harjutused koerale käskluste ütlemisega ja maiuste andmisega. Koerajuht annab patsiendile kätte maiused, millega patsient suunatakse koera käitumist premeerima rõhutades sõna “Komm”. Seda sõna kordab patsient ka ilusti järele. Ka koer huvitub taas rohkem olukorrast, tema kõrvad on kikkis ja ta sööb innukalt maiuseid patsiendi käest ning jälgib maiuste liikumist. Jällegi kasutab koerajuht pöördumist ja koera personifitseerimist: “Ütle talle komm, ta et see on komm.” Patsiendil palutakse öelda koerale ka ‘istu’ ja ‘lama’ käskluseid. Patsient kordab neid sõnu püüdliselt järgi, kuid koer ei reageeri patsiendi käsklusele, vaid koerajuht peab siinkohal ise koerale käskluse andma, et koer muudaks oma

asendit. Kui koer istub koerajuhi käskluse peale, siis palub koerajuht patsiendil uuesti öelda sõna “Istu”, mis kinnitaks patsiendile, et tema sõna peale koer siiski istub. Patsiendi peamiseks ülesandeks on selle harjutuse juures koera premeerimine maiusega, aga ka käskluste kordamine.

Koerajuht palub patsiendil ka uuesti näidata koerale, kes tema kleidi peal on, mida seekord on patsiend juba paremini nõus tegema. Ta haarab oma kleidiäärest kinni ka suunab selle koera nina alla ning koer nuusutab ja vaatab kleiti. Lisaks kordavad koerajuht ja logopeed sõna ‘kiisu’, mida patsient siiski ise ei lausu.

Mängitakse veel mängupaadi ja -autoga, milles koera osalus on väiksem. Patsient liigutab mängupaati koera käppadel ja koer jälgib tegevust hoolega. Taas kasutab koerjuht motiivi, et patsient üleks koerale millega on tegu, sest koer ei tunne seda objekti. Autoga mängitakse taas veeretamise mängu koeraga ning selle juures võib täheldada patsiendi oluliselt aktiivsemaid liigutusi. Samuti häälitseb ta rohkem, kuid ei lausu sõnu. Kuna koera jaoks pole olukord väga põnev, ta vaatab ringi, lõõtsutab, haigutab, siis üks viis, kuidas koerajuht saab teda patsiendi poole vaatama, et tekitada näiline koera huvi patsiendi suhtes on maiuse abil koera pilgu suunamine. Koer hoiab selles olukorras siiski pigem rohkem silmkontakti koerajuhiga.

Osavõtlikumaks muutub koer, kui mängupaati pannakse maiused ja ja koera jaoks tekib paadile nüüd olulisem tähendus. Ta jälgib pingsalt paati, mida patsient talle lähemale liigutab. Samuti kui patsient lõpuks koera lähedusse jõuab paadiga, ütleb ta koerale “Komm” ja koer lipsib keelega maiust, mis on paadi sisse peidetud. Samamoodi muudetakse huvitavamks koerale mängubuss, kuhu peidetakse sisse maius.

Kui patsienti suunatakse koerale pai tegema, läheneb ta koerale pigem eest, mitte küljest, sest koera käpad jäävad talle mitmel korral ette ning patsient tõmbub tagasi ja ehmata, kui ta vastu neid läheb. Pigem on kontakti otsija aga siiski patsient, seda suuresti logopeedi ja koerajuhi verbaalsel julgustamisel. Koer pigem lamab maas ega lähene ise patsiendile. Vaid siis, kui patsient annab koerale maiust, liigutab koer iseseisvalt patsiendi suunas. Patsient paitab ka näiteks aktiivselt koera kõrvasid, kui koer ei reageeri selle, vaid vaatab ainiti koerajuhile otsa.

Kui patsient suunab koera kõrvade juurde mängubussi, et koer kuulaks, mis häält buss teeb, siis koer tõmbab end tagasi ja tahab pigem ninaga bussi nuusutada, kui et see ese tema kõrvade juures oleks. Lisaks püüab koerajuht saada patsienti ütlema sõna 'nupp' viidates nupule mängubussi küljes. See kantakse üle ka koerale, kelle ninale osutatakse kui nupule. Koerajuht küsib patsiendilt: "Kas see on ka nupp?" ja vajutab sellele sõrmega öeldes: "Piip!". Patsient aga parandab koerajuhti ja ütleb hoopis: "Nina".

Kohtumise lõpupoole muutuvad patsiendi tegevused implusiivsemaks. Ta veeretab mängubussi suurema hooga koerale, mis põrkub üsna tugevalt koera vastu. Samuti asetab ta mängubussi koerale näkku, mille peale koer kõrvad peadligi tõmbab, pea tahapoole viib ja mitmel korral keelega limpsab, mis väljendab koeral ärevat olekut. Koerajuht küll keelatab patsienti ja sügab koera justkui julgustades. Patsienti ajab aga mängubussiga koera näos sõitmine naerma. Koerajuht suunab patsiendi hoopis koera kõhu peal mängima, mitte näos, kuid koera käpad hirmutavad patsienti ja ta nihkub seepeale hoopis eemale. Et koera käitumist taas põhjendada, sõnab koerajuht, et Alfi kardab autot järksu, sest auto tee kõva häält. Patsiendil näib see olema piisav põhjendus, et autoga mitte koera peal sõita ja ta ütleb selle peale: "Mhmh".

Kui koerajuht erinevaid mängubussiga seotud sõnu järjest verbaalselt kordab, ei korda patsient neist ühtegi järgi, vaid pigem häälitseb ("Mm"). Et kohtumist sujuvamalt lõpetada ütleb koerajuht, et Alfi läheb tuttu ja suunab koera pea põrandale. Patsient aga ei taha, et koer läheks magama, sest raputab kätt ja ütleb seepeale tugevalt: "Ei!" Koerajuht laseb patsiendil koera üles äratada ning katsub vaikselt koera käppasid, mis pakub patsiendile taas nalja. Ta hakkab ka ise koera käppadest õrnalt sikutama. Koer aga ei tõsta seepeale peadki. Patsient naerab kõva häälega, kui koerajuht proovib Alfit äratada. Koerajuht laseb koeral hüpata ka voodi peale, et näidata, kuidas Alfi äratamine tegelikult käib. Ta patsutab käega voodile ja lausub "Hops!", mida patsient samuti järgi kordab. Veel palub koerajuht patsiendil nimetada Alfi liputavat saba, millest patsient pigem tahab kinni haarata kui nimetada.

Kui juttu tuleb veelkord patsiendi kleidist, siis kordab koerajuht, et "Alfile väga meeldivad kiisud", kuigi koer lamab koerajuhi kõrval ja vaatab pigem ringi kui patsiendi kleidile. Juttu tehakse ka koera värvist ja koerajuht küsib, mis värvi Alfi on, kuid patsient ei kasuta vastamiseks verbaalset kõnet. Ta liigub küll koera juurde, sest koer lipsib koerajuhi käsi ja seepeale läheb ka patsient koera ette põlvitama ja suunab tema poole oma näpud, mida koer

ka paar korda limpsab. Kui koer lõõtsutab proovib patsient koera keelt puudutada. Veel küsib koerajuht, kas Alfi on saapaid või papusid, millele patsient vastab kiirelt, et ei ole. Kui koerajuht küsib erinevaid küsimusi patsiendilt, vastab patsient endamasti häälightsedes.

Lisa 2

Sekkumiste videotranskriptsioonid

Tähistajad:

“” — verbaalne suhtlemine

() — kellele kõne on suunatud

+ — samal ajal toimuv tegevus

/.../ - ainult inimesi puudutav vahepealne tegevus

Sekkumised on jaotatud interaktsiooniolukordadeks.

S1 transkriptsioon

Video kestus: 10 minutit 47 sekundit

1. olukord: tutvumine (00:00 – 00:25)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Saa tuttavaks, see on Alfi.” +žest – väljasirutatud vasaku käega koera poole osutamine, peopesa avatud.

Patsient siseneb ruumi, kehahoiak ebalev, käed taskus, hoiab tagasi. Peahoiak viltu vasakule küljele, pilk suunatud koerale.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Sa võid julgelt tema juurde minna ja talle pai teha, talle see väga meeldib alguses.” +osutab väljasirutatud käega koera poole.

+Patsient liigub aeglaselt koera suunas, sirutab parema käe välja, sügab koera.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Igalt poolt võid teda paitada. Sa võid maha kükitada.”

+käega žestikuleerimine, nimetissõrmega maha suunamine.

+Patsient lõpetab koera sügamise, eemaldub koerast.

Ema (patsiendile): “Kükita!”

Patsient: “Mkm” +pearaputus.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ja see, mis talle eriti meeldib, on see, kui sa annad talle tema kommi. See on tema komm” +võtab kätte koera maiusekoti ning võtab sealt koera maiust ning suunab patsiendi poole.

Patsient: “Ei taha.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Anna koerale.”

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Ma ei taha käsi mustaks teha.” +pearaputamine

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ei taha koerale anda? Sa ei taha käsi mustaks teha? Okei, ma annan talle.” +annab käega näppude vahelt koerale maiust.

Koer haarab hammastega maiuse käest.

2. olukord: hambaarstivahetuse liikumine (00:26 – 01:09)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Istu siia tooli peale”

+Patsient istub hambaarsti toolile.

//vanemate suunamine ruumis oma kohtadele//

Ortodont-koerajuht: “Alfi tule siia poole” +žestikuleerimine (koera kutsumine korduvalt käega enda poole suunamise liigutusega.)

+Koer liigub ortodont-koerajuhi suunas, seejärel vanemate poole, nuusutab neid. +Patsient jälgib silmadega koera liikumist, pea pööratud koera suunas +naeratab.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Tule istu siia lähedale. Istu siia kõigi lähedale. Tule siia, istu siia.”

+Koer liigub uuesti ortodont-koerajuhi suunas, vaatab otsa.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Istu!” +käemärk: avatud käsi, suunaga peopesa allapoole, koera pea kohal.

+Patsient jälgib koera tegutsemist.

Koer vaatab ortodont-koerajuhti, seejärel nuusutab hambaarstitoolil istuva poisi süles asetsevaid käsi.

+Patsient naeratab.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Istu!”

+Koer nuusutab õhku, nina suunatud patsiendi näo suunas, väga lähedal.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ta tuleb küsib su käest, kuidas sul läheb.”

+Patsient naeratab, kehakeel – tõmbab pead tagasi, kui koer tema poole nuusutab õhku.

Silmkontakt – vaatab koera.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ta küsib, et ... (koerale) “Istu!””

+Koer istub maha, vaatab ortodont-koerajuhile otsa.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ta küsib, et mis ta tegema praegu peab, sellepärast, et ta on harjunud lastega hambaarsti juures kaasa käima.” +käeasend küünarnukist painutatud, peopesa hoiab koos, käsi suunaga üles.

+Koer vaatab ortodont-koerajuhile otsa, vahetab istumise asendit.

+Patsiendi nägu/pea suunatud koera poole, seejärel vaatab korraks ortodont-koerajuhile otsa.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Vot. Tubli!”

3. Olukord: Lähenedamine patsiendi hammastele (01:10 – 01:40)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Nonii, ma saan aru, et sul on hammastega midagi tegemist, on nii või?”

+Koer suunab pilgu patsiendile.

+Patsient vaatab eemale; kehahoiak – kehitab õlgu.

Ortodont-koerajuht vajutab elektroonilisel toolil nupule, mis sõidutab patsienti ülespoole.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Sõidad tooliga natuke. See sobib vä?”

+Koer jälgib nupulevajutust.

+Patsient kehitab õlgu, suunurgad allapoole.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Alfi vaatab, mis toimub.”

/Ortodont-koerajuht räägib emaga hambaprobleemist./

Koer tõuseb ja liigub vanemate juurde.

+Patsiendi näoilme – naeratab.

+Ortodont-koerajuht (vaatab röntgenpilti): “Alfi käib ja suhtleb teiega ise senikaua. Ta küsib, et mis ta nüüd tegema peab”.

4. olukord – eeltöö hammaste vaatamiseks (01:41 – 01:57)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Okei, mis sa arvad, kas me sulle suhu võime vaadata või?”

+Patsient tõstab käed üles pea kohale, sasib juukseid, kehitab õlgu.

+Ortodont-koerajuht (patsiendile): “...Need hambad üle. Alfi vaatab ka.”

+Patsient suunab pilgu koerale.

+Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Või vaatab Alfi ainult suhu ja mina ei vaata?”

+Patsient kehitab õlgu.

+Ortodont-koerajuhi žest – näpuga koerale ja seejärel patsiendile osutamine. Näpp jääb patsiendile suunama.

Patsiendi pilk suunatud koerale ja seejärel tagasi eemale.
+Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kumba pidi me teeme?”
+Patsiendi kehahoiak – hoiab küünarnukist painutatud käsi kaelal. Pilk – vaatab eemale nii ortodont-koerajuhist kui koerast.
+Ortodont-koerajuht naerab, liigub patsiendist eemale.
+Koer järgneb ortodont-koerajuhile.
+Patsiendi pilk – jälgib koera liikumist, pilk jääb koerale.

5. olukord: suhu vaatamine (01:58 – 02:32)

/Algab koer-pall olukorrast./

Ortodont-koerajuht: “Alfil on pall ka siin. Ega ta palli eriti taga ajada ei viitsi, aga... pall on ka siin.”

Koerajuht pörgatab tennisepalli maha.

Koera pilk on suunatud pallile, avab suu, tahab palli kinni püüda. Koer järgneb maas veerevale pallile.

+Patsiendi pilk – suunatud koera tegevusele; näoilme – naeratab.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Pall ei tee näppe mustaks.” Paneb kätte kindad. Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Nüüd ma ei saa Alfiga mängida enam, sest ma panin kummikindad kätte, siis ma ei määri...”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Pane pea vastu, ole hea.” +žest – suunab käega poisi pead tooli peatoele.

+Patsient paneb pea hambaarstivahvli peatoele.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Tee suu lahti.”

+Patsient avab suu.

+Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Väga tubli! Aitäh!”

/Järgneb hammaste ülevaatus ca 20 sek/

6. olukord: vanus (02:33 – 02:49)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kui vana sa praegu oled?”

Patsient kehitab õlgu.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ema käest peab küsima kui vana või?”

Patsiendi ema (patsiendile): “Urmas...”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Alfi tahab ka teada, kui vana sa oled.”

+Ortodont-koerajuhi žest - osutab vasaku käega koerale.

+Koer istub vanemate ees.

+Patsiendi vanemad silitavad koera.

+Patsiendi pilk on koeral.

Ortodont-koerajuht (patsiendi emale): “Noh, ema ütleb, kui vana on.”

Patsiendi ema (ortodont-koerajuhile): “Kaksteist.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kaksteist oled. Selge.”

7. olukord: mobiiltelefon (02:49 – 03:18)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ma lasen sind natuke allapoole, siis sa saad Alfiga juttu rääkida.”

+Ortodont-koerajuht laseb hambaarstivahvli alla poole.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ma juba käisin su suus ära, niiet...”

+Patsient võtab taskust telefoni ja suunab oma pilgu sellele, hakkab tegutsema telefoni kallal.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “A pane praegu telefon ära.”

Patsient suunab pilgu maha, paneb telefoni pükste taskusse.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Me anname sulle palli.”

Patsiendi ema tõuseb ja soovib patsiendile palli ulatada.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Muidu me ei saa sinuga juttu rääkida. Siis on see, et ...”

+Patsient (emale): “Ei taha.”

+Ema hoiab palli patsiendi ees, tahab palli patsiendi sülele toetada.

Patsient: “Ma ei tahagi juttu rääkida”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ei taha palli. Ta ei taha... Ei taha juttu rääkida?”

+Ortodont-koerajuht võtab palli poisi sülest ära ja viib eemale kapi peale.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ei, ma sinuga ei räägigi. Sa lihtsalt kuulad.”

Patsient: “Ma ei taha kuulata.”

Ortodont-koerajuht: “Ma räägin ema ja isaga juttu.”

+Patsient – sügab vasaku käega nina ja vaatab koera.

8. olukord: breketid (03:19 – 05:48)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ma pean sinu käest midagi küsima tegelikult.”

+ Ortodont-koerajuht - kükitab patsiendi tooli kõrvale maha.

+Koer liigub ortodont-koerajuhi kõrvale.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kas sa oled oma klassikaaslastel näinud breketeid?”

+Koer nuusutab patsiendi käsi, mis on patsiendi süles.

+Patsient suunab pilgu koerale, tõmbab korra käe eemale koera nina juurest.

+Koer jätkab nuusutamist.

+Patsient (ortodont-koerajuhile): “Ei.”

Patsient paitab koera parema käega pea pealt.

+Koer laseb kõrvad alla, vaatab patsiendi poole,

+Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ei ole?”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Mingeid klambreid klassikaaslastel, kellelgi ei ole näinud?”

+Patsient raputab pead

Patsient (terapeut-koerajuhile): “Kellelgi ei ole näinud”

+Koer vaatab maha.

+Patsient lõpetab koera paitamise.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Mhm. Aga mis sa ise arvad, kuidas me su hambad korda saaksime teha?”

+Koer nuusutab ortodont-koerajuhti, nuusutab tema nägu.

+Ortodont-koerajuht asetab käe koera peale.

+Patsient raputab pead.

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Ei tea”

+Patsient raputab pead.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kui paneks hammaste peale sellised väiksed ilusad tähekesed?”

+Koer kõnnib eemale, ortodont-koerajuhi selja taha.

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Ei taha”

+Patsient – raputab pead. Pilk suunatud ette.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ei taha neid saada üldse. Mis me siis selle hambaga teeme? Täna me ei tee midagi.”

+Ortodont-koerajuht tõstab parema käe, küünarnukist painutatud, peopesa avatud seinapoole.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Täna me ainult räägime sinuga. Sobib, eksju!?”

+Patsient suunab pilgu eemale, maha.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Alfi, tule siia”

+Koer vaatab ortodont-koerajuhile otsa.

+Ortodont-koerajuht vaatab koera poole, teeb lisaks kutsuva heli ja osutab peaga kallutades

paremale kaks korda.

Koer liigub ortodont-koerajuhi poole, jääb seisma ortodont-koerajuhi ja patsiendi tooli vahele.

+Ortodont-koerajuht (koerale): “Tule siia!”

+Patsient vaatab ortodont-koerajuhi suunas.

+Ortodont-koerajuht vaatab koerale otsa.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Täna me ainult räägime sinuga.”

+Patsient jälgib koera.

Koer toksib ninaga ortodont-koerajuhti.

+Ortodont-koerajuht tõuseb püsti ja liigub veidi eemale.

+Patsient vaatab koera.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Istu.”

+Ortodont-koerajuht vajutab õrnalt koera tagumisele osale.

+Koer istub patsiendi tooli kõrvale

+Patsient sirutab parema käe koera poole ja hakkab paitama.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Talle meeldib hirmsasti kui sa sügad teda. Selleks ta siia tuligi, et ta tahab hirmsasti, et sa teda sügad...”

+Patsient jätkab koera sügamist

Isa (patsiendile): *arusaamatu kõne*

Patsient (isale): “Natuke jah.”

+Patsient naeratab.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kas sul on endal ka koer või?”

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Ei.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Aa.”

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Kass.”

Isa: “Kass. Samasugune karvane.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ja kassile meeldib sügamine?”

Patsient (ortodont-koerajuhile): “Jah.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Alfil on ka, Alfil on kaks kassi.”

+Patsiendi pilk koeral, sügab koera kaela ja pea pealt.

Koer istub patsiendi tooli kõrval selga patsiendi poole. Surub end veidi patsiendi käe vastu.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Ja ta käib ühel kogu aeg kõrvu puhastamas. Puhastab selle kõrva ära. Et Alfile meeldib hirmsasti igasugune sügamine, sellega ta on igat pidi nõus.”

+Koer keerab kaela ühele ja teisele poole.

+Patsient sügab koera ühe ja teise kaela poole pealt.

/Ortodont-koerajuht jätkab juttu vanematega hamba kirurgia teemadel./

+Patsient sügab koera, katsub tema kõrvu.

Koer sügamise ajal lõõtsutab, vaatab aeg-ajalt üle õla. Surub ninaga vastu ortodont-koerajuhi kätt.

+Patsient jätkab sügamist, näoilmed vahetuvad – naeratus ja tõsise näoga. Naeratus kui vaatab koera.

9. olukord: sülle hüppamine (05:49 – 06:22)

Koer vajub põrandale lamama.

+Patsient lõpetab sügamise, vaatab koera.

Ortodont-koerajuht (koerale): “Noh, kadusid ära nüüd.”

+Patsient koputab peopesaga kaks korda kintsule (justkui koera kutsumiseks).

Ortodont-koerajuht (koerale): “Hops, püsti! Hops, püsti!”

+Patsient naeratab, jälgib koera.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Kas ta sulle siia jala peale võib hüpata?”

+Ortodont-koerajuht osutab parema käega patsiendi jalgadele.

Patsient tõmbab end veidi tagasi. Mõmiseb.
 Ema (patsiendile): “Võib küll!”
 +Koer liigub eemale patsiendi toolist.
 Patsient jälgib koera
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Sülle võib tulla natukene?”
 Ema (patsiendile): “Võib küll!”
 +Patsient: “Jaah.” +naeratab
 Ortodont-koerajuht (koerale): “Alfi!”
 Koer keerab ringi.
 Ortodont-koerajuht (koerale): “Tule siia!”
 +Koer liigub ortodont-koerajuhi käe poole.
 +Patsient naeratab, jälgib koera liikumist.
 Ortodont-koerajuht (koerale): “Hops! Hops!”
 +Koer hüppab esikäppadega patsiendi sülle.
 +Patsient naerab häälega.
 Ortodont-koerajuht aitab koera veidi patsiendile sülle.
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Nüüd sa pead sügama teda.”
 Patsient naeratab, hakkab koera väga hoogsalt peapealt sügama.
 Koer vaatab patsiendist eemale.
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Nüüd ta tahab seda, et sa sügad teda. See talle väga meeldib.”
 +Patsient sügab koera.
 +Koer kissitab silmi, kõrvad on kikkis.
 Koer tõuseb esikäppadel püsti ja eemaldub toolist.
 +Patsient lõpetab sügamise.
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Noh, väsis ära lõpuks. Istu.”
 +Paneb koera istuma enda kõrvale.
 +Patsient jälgib koera.

10. olukord: koer ja isa (06:23 – 09:24)

/Ortodont-koerajuht räägib emale edasisest raviplaanist./

Patsient istub hambaarsti toolil. Jälgib koera.
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Sa võid ära tulla tooli pealt. Sa võid Alfiga suhelda. Sa ei pea istuma siin. Sa võid nüüd igat pidi Alfit sügada. Siis sa tunned ennast mõnusalt. Ma räägin emmega juttu ainult.”
 +Ortodont-koerajuht suunab vasaku käega patsienti koera poole liikuma.
 Patsient tõuseb toolilt, liigub koera poole. Jääb koera kõrvale seisma, jälgib koera ja teeb koerale ühe käega pea peale pai.
 +Koer lamab.
 Patsient laseb põlvedest kõveraks ja kummardab koera kohale, teeb koerale pai.
 Koer heidab lamades külili.
 Ema (patsiendile): “Istu kohe põrandale maha.”
 Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Talle väga meeldib.”
 +Patsient kükitab koera ette maha, sügab koera esikäppa.
 +Isa sügab koera.
 +Patsient naeratab.
 +*Kostub isa ja patsiendi vestlus./*
 Patsient vaatab koera, uurib ühelt ja teiselt poolt
 +*/Ortodont-koerajuht seletab emale edasist raviplaani./*
 Patsient räägib isaga.

+Patsient naerab .

Ortodont-koerajuht (koera kohta, patsiendile): “Vaata, kuidas tal on silmad kinni. Vaata, kuidas talle meeldib. Tal on silmad kinni ja talle jubedalt meeldib see asi, mis sa teed seal praegu.”

+Patsient laskub põlvili koera kõrvale ja sügab teda rinna pealt.

+Isa sügab koera käpa juurest.

11. olukord – lahkumine (09:25 – 10:47)

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “No nii. Sa olid tubli täna, kuule!? Mina olen sinu hammastest täitsa ülevaate saanud ja tean, mis nendega teha. Kas sobis, et sul Alfi oli kaasas täna?”

Patsient: “Jaa.”

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Not vot. Ongi täna arsti juures käidud. Alfi tuleb saadab sind ette registratuuri ja. Sa olid väga tubli.”

+Patsient paitab koera.

+Koer lamab ja lõõtsutab, vaatab eemale patsiendist.

Ortodont-koerajuht (patsiendile): “Tahad enda käes hoida?”

Ema – verbaalne (patsiendile): “Võta, proovi!”

Ortodont-koerajuht – Verbaalne (Patsiendile): “Võta!”

+hoiab käes koera rihma, suunab seda patsiendi poole.

Isa võtab koera rihmast kinni ja ulatab patsiendile. Patsient tõuseb ja ta saadetakse koos koeraga registratuuri, saab ise koera rihmast hoida.

S2 transkriptsioon

Kokku 3 videosalvestust.

1. video

Kestus: 8 minutit 40 sekundit

1. olukord: tutvumine (00:00 – 00:33)

Koer, tudengid istuvad ruumis.

Koer vaatab ukse poole +kikitab kõrvu.

Koerajuht siseneb ruumi koos patsiendiga. Koerajuht seisab patsiendi paremal küljel, enne ruumi sisenemist seisatab uksele.

Koerajuht (tudengitele): “Tegemist on Kristoferiga, keda ma väga hästi tean.”

+Koer tõuseb ja liigub koerajuhi ja patsiendi poole. Vaatab koerajuhti, seejärel patsienti.

Koerajuht liigub ruumis sissepoole.

Koerajuht osutab näpuga koerale. Seisatab.

Koerajuht (patsiendile): “Näe! Kas tunned ära?”

+Koer vaatab koerajuhi kätt, seejärel vaatab patsienti. Seisatab.

Patsient läheneb koerale, sirutab vasaku käe koera suunas +paitab pea pealt.

+Koer astub patsiendi poole, nuusutab ninaga patsiendi parema, alla suunatud käe poole.

Patsient sügab koera lõua alt.

+Koer astub tagasi, tõmbab koonu ära.

Koer nuusutab patsienti.

+Koerajuht (tudengitele, naerdes): “Kristofer tunneb Alfrit väga hästi.”

Koer vaatab koerajuhile otsa.

+Patsient jätkab pea pealt koera paitamist.

Koer nuusutab patsiendi särki.

Patsient vaatab alla koera peale.

Koer nuusutab patsiendi paremat kätt +viib oma keha ettepoole.

Koer astub patsiendile lähemale.

Patsient sügab kahe käega koera peapealt ja kõrvade juurest.

+Koerajuht (koerale): “Alfi, jaa!”

Koerajuht (tudengitele): “Minu meelest on Kristoferil mingi asi täidetud teil juba. Rohkem pole vaja.”

Tudeng (koerajuhile): “Jah. Ainult seda on vaja täita.” +võtab laualt paberi

+Patsient sügab koera +vaatab laua poole, kus on paberid.

+Koer nuusutab patsiendi pükse.

Patsient sügab koera pea pealt.

+Koer tõmbab kõrvad peadligi ja liigub mõned sammud tahapoole.

Koerajuht: “Aga tehke see ära ja siia ma panen anduri külge Kristoferile eksju.”

+Patsient sügab koera lõua alt.

+Koer tõmbab kõrvad peadligi, tõstab käppasid kohapeal +limpsab keelega +liputab saba.

Koerajuht võtab taskust koeramaiused.

+Koer pöörab pilgu koerajuhi poole.

Koerajuht võtab maiuseid täis kotikese kätte (patsiendile): “Kristofer annab Alfile kommi ka.”

Patsient sügab koera pea pealt.

+Koer pöörab end esikäppadega koerajuhi poole ja kaugeneb patsiendist.

Koerajuht: “Kristofer tunneb Alfit väga hästi.”

+Koer liigub patsiendist veelgi eemale, koerajuhile lähemale.

Patsient lõpetab koera paitamise.

Patsient sirutab parema käe välja, peopesa üles suunatud.

Koerajuht paneb patsiendi peo peale koeramaiuseid.

+Koer jälgib maiuseid.

Patsient annab koerale lahtise peo pealt maiuseid.

+Koer sööb maiuseid.

Patsient teeb koerale pea peale pai.

+Koer tõmbab vasaku kõrva korraks peadligi.

2. olukord: koer otsib kontakti koerajuhiga (00:34 – 02:30)

Koerajuht (patsiendile): “Noh, mine täida see, Kristofer, ära.”

+Koer vaatab koerajuhi poole.

+Koerajuht suunab käega laua peal asuvatele paberitele.

Patsient paitab ühe käega koera ja liigub koerast eemale laua suunas.

Koerajuht liigub koerast eemale, tõmbab tooli laua alt patsiendile lähemale.

+Koer ei liigu paigast. Koer jälgib koerajuhi tegevust.

Patsient istub toolile ja vastab tudengite poolt esitatud küsimustele.

+Koerajuht liigub tagasi oma endisele kohale.

+Koer jälgib koerajuhi liikumist. Liigub talle lähemale ja kaugemale +liputab saba.

Koer hüppab koerajuhile kahe esikäpaga üles.

Koerajuht haarab koera esikäppadest.

+Koer hüppab tagasi põrandale.

Koerajuht istub.

Koer vaatab vaheldumisi maiuseid koerajuhi käes ning koerajuhile otsa.

Koer surub ninaga koerajuhi käte vahele oma koonu.

+Koerajuht võtab käed ära.

Koer ronib esikäppadega koerajuhile sülle.

Koer asetab esikäpad koerajuhi rinnale.

+Koera kõrvad on peadligi +liputab saba.

Koer toetab esikäpad koerajuhile sülle ja toetab rinnaku samuti sülle.

+Koerjuht võtab kätega koera keha ümber kinni.
+Koer liputab saba.
Koerajuht patsutab koera.
Koer vaatab vaheldumisi koerajuhile otsa ja eemale.
+Koer liputab saba, kõrvad surutud peadligi, limpsab keelega.
Koerajuht sügab koera käega koera külje pealt.
Koer vaatab eemale patsiendi poole +liputab saba.
Koerajuht vahetab käte asendit, vahetab maiusekoti asukohta, liigutab seda enda käes.
+Koer jälgib maiusekoti liikumist +kikitab kõrvu +liputab aeglaselt saba.
Koerajuht liigutab käes olevat maiusekoti koera nina ees.
+Koer jälgib ninaga koti liikumist +koera saba jääb paigale.
Tudeng (patsiendile): “Aga mis sa arvad, kui Alfi seal sinu juures on, kas see vähendab sinu hirmu või ärevust? Tunned kuidagi paremini või tunned kuidagi rahulikumalt ennast. Või ei ole vahet?”
Patsient vaikib.
Koerajuht (patsiendile): “Kas on parem koeraga? Hammast tõmmata?”
Tudeng (patsiendile): “A mis sind vaevab? Kas sul on vahet või ei ole?”
Patsient vaikib. Sügab käega põske.
Koerajuht (patsiendile): “Sulle loomad meeldivad?”
Patsient: “Jah.”
Koerajuht (patsiendile): “Noh. Et on lihtsam kui koer kaasas on hamba tõmbamisel?”
Patsient: “Jah.”
Koerajuht: “Novot.”
+Koer on endiselt koerajuhi süles.
3. olukord: koer otsib kontakti patsiendiga (02:31 – 03:29)
Koer hüppab esikäppadega koerajuhi sülest maha, nuusutab maad, liigub patsiendi suunas.
Koer nuusutab patsiendi tooli.
+Patsient istub endises asendis toolil.
Koer nuusutab patsiendi kätt.
+Patsient pöörab pilgu koerale.
Koer vaatab tudengile otsa.
Patsient paneb käe koera pea peale ja teeb pai.
+Koer surub kõrvad peadligi +liputab saba.
Koer liigub lähemale patsiendile, surub oma keha patsiendi poole, vastu tooli.
+Patsient sügab koera pea pealt.
Koer istub patsiendi kõrvale maha.
Patsient vaatab koera poole, sügab koera.
Koer vaatab patsiendile üles.
Patsient vaatab koera poole ja tõmbab ta käehaardega endale lähemale.
Patsient paitab koera.
Koer vaatab korraks koerajuhi poole.
Patsient paitab koera tugevalt pea ja kaela pealt.
Koer vahetab asendit ja nihutab end patsiendi toolile lähemale.
Koerajuht (patsiendile): “Nii, nüüd pannakse sulle see sama asi jälle külge ja siis sul on aega 5 minutit, et Alfi sind kiusab.”
Tudeng asub stressimõõtmiseadeldist patsiendi külge kinnitama.
Koerajuht (patsiendile): “Sa võid Alfile kohe massaaži teha. Võid kohe põrandale minna.”
Koer läheb tooli kõrvale lamamisasendisse.
+Patsient jätkab koera sügamist pea ja kaela pealt.
+Koer lamab tooli kõrval, lõõtsutab, kissitab silmi.

Koerajuht (patsiendile): “Sa pead minema vist maha Alfi juurde, muidu see ei ulata.”

4. olukord: patsiendi ja koera kontakt maiuste abil (03:30 – 04:18)

Koerajuht (patsiendile): “Nonii, nüüd võid sa kükitada kohe Alfi juurde.”+suunab näpuga koera kõrvale maha.

+Koer suunab pilgu koerajuhi osutavale käele, milles koerajuht hoiab ka koeramaiuseid. Patsient keerab tooli natuke koera poole ja jätkab koera sügamist. Vaatab koera suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Alfile meeldib, kui sa... Istu maha kohe. Alfile meeldib nii. Muidu ta... vot nii.”

+Patsient tõuseb toolilt ja kükitab koera kõrvale maha ja paneb käed ümber koera.

Koer laseb enda keha ja pea patsiendi kätte vahele lõdevamaks. Vaatab patsiendile otsa.

+Koerajuht: “Muidu sa ei saa sügada.”

+Patsient sügab ja patsutab koera paremat külge ja hoiab vasakus käevangus koera pead ja kaela, millele koer toetab.

Koerajuht (patsiendile): “Ma annan sulle mõned need... midagi head ka” +otsib käes olevast koeramaiuse kotist maiuseid.

Koer ajab end patsiendi sülest püsti, limpsab keelt, pilk suunatud maiusekotile.

+Patsient paitab koera. Pilk suunatud koerale.

Koerajuht (koerale): “Oot-oot-oot. Ma annan Kristoferi kätte.”

Patsient suunab pilgu maiusekotile. Sirutab vasaku käe välja koerajuhi poole, peopesa üles poole.

Koerajuht: “Kristofer pakub sulle.” +otsib kotist maiuseid.

Koerajuht asetab patsiendi peopesale maiused.

Patsient paneb peo kokku, suunab kokkusurutud käe koera nina juurde.

+Koer jälgib maiuse liikumise teekonda ja suunab nina alla, patsiendi käe poole.

Koer lakub patsiendi kätt, mille sees on maiused.

+Patsient paitab parema käega koera kaela ja selja pealt.

Koerajuht (patsiendile): “Sa hoolitsed Alfi eest, eksju Kristofer.” Koerajuht väljub ruumist.

+Koer saadab pilguga koerajuhti.

5. olukord: patsiendi ja koera iseseisev kontakt (04:19 – 07:35)

Patsient paitab koera, hoiab vasakus peos maiuseid.

+Koer nuusutab ninaga maiuste poole ja jälgib patsiendi käe liikumist.

Patsient laseb koeral oma peost maiuseid lakkuda, jätkab paitamist.

+Koer lakub kätt ja nuusutab põrandat.

Patsient tõmbab parema käega koera rohkem enda haardesse ja surub koera vastu ennast.

Langetab pead vastu koera.

Koer vaatab patsiendi käe poole ja seejärel ukse poole.

Koerajuht siseneb ruumi.

+Koer vaatab siseneva koerajuhi poole ja otsa, kõrvad kikkis.

Koerajuht (koerale): “Sa pead Kristoferiga tegelema, ära mind vaata.”

+Koer jälgib koerajuhi liikumist.

+Patsient jätkab koera sügamist.

Koerajuht (patsiendile): “Ma lasen sul Alfilt sügada, eksju. Ma panen ukse kinni.”

+Koer jälgib koerajuhi liikumist ja toaukse sulgemist.

+Patsient jätkab koera sügamist.

Koer vaatab suletud ukse poole. Kõrvad kikkis.

Patsient paitab koera ja tõmbab seejärel parema käega koera rohkem enda poolt.

Koer laskub külili ja nõjatub Patsiendi vastu.

Patsient pakub koerale vasakult peost maiuseid.

Patsient sügab koera kogu keha pikkuses.
+Koer tõuseb veidi püstisemasse asendisse ja proovib suunata end patsiendi vasaku käe poole lähemale.
Koer nuusutab maad.
+Patsient jätkab koera sügamist vaadates koera poole.
Koer vaatab maha.
Patsient paitab koera pea pealt ja vaheldub kogu keha paitamisega.
Koer lamab, pöörab pead patisendi poole, nuusutab patsiendi vasakut kätt, kus peos on koeramaised.
Patsient tõmbab peo koera nina juurest eemale.
Patsient söötab koerale maiuseid.
Koer võtab õrnalt keelega patsiendi käest maiuseid.
Koer nuusutab maad.
+Patsient sügab koera selja pealt.
Koer heidab rohkem külili lamama.
Patsient sügab koera esikäppasid.
Koer tõuseb püsti, vaatab ukse poole.
+Patsient paitab koera kaela ja nägu.
Patsient suunab koera poole maiustega peo, kuid hoiab peo suletuna.
+Koer nuusutab patsiendi kätt, limpsab.
Patsient võtab käe koera nina juurest eemale.
Koer nuusutab kätt, mis on patsiendi põlve juures. Limpsab keelt.
Patsient surub koera parema käega enda vastu.
Koer laseb end lõdvaks ja toetub vastu patsiendi jalga.
Koer kaotab pisut tasakaalu ja korrigeerib oma asendit rohkem püstisemaks, vaatab silmadega maiuseid hoidvat patisendi kätt. Limpsab keelt.
+Patsient sügab koera kaela pealt.
Koer vaatab eemale. Koer vaatab ukse poole. Koer vaatab uuesti maiustega käe poole ja nuusutab kätt.
Patsient tõmbab maiuseid hoidva peo eemale, enda poole.
Koer vaatab eemale, kissitab silmi. Kõrvad on kikkis.
+Patsient sügab koera selja pealt.
Üks tudengitest tõuseb ja liigub ukse suunas.
+Koer jälgib tudengi liikumist.
Tudeng avab ukse ja tahab uksest väljuda.
Patsient tõmbab koera rohkem oma keha ligi.
+Koera jälgib tudengi liikumist.
Tudeng väljub ruumist. Koer vaatab eemale.
+Patsient sügab koera külje pealt.
Patsient suunab maiuseid hoidva peo koera nina juurde.
Koer nuusutab patisendi maiuseid hoidvat kätt ja limpsab seda keelega.
Patsient tõmbab käe endale lähemale. Sügab parema käega käevangus oleva koera kaela ja lõuaalust.

5. olukord: ruumi siseneb kõrvaline isik (07:36 – 08:40)

Uks avaneb.
Koer vaatab ukse poole.
+Patsient vaatab ukse poole.
Siseneb patsiendi tuttav laps.
Patsient vaatab koera poole.

Koer vaatab patsiendi kätt, kus on maiused. Nuusutab ninaga.
Laps astub üle koera ruumi.
Laps (patsiendile): “Ma tean ka, et hammas sul läheb ära.” Näitab oma avatud suud.
+Koer vaatab last.
+Patsient vaatab last +hoiab koera käevangus +naeratab.
Koerajuht siseneb ruumi.
Koer vaatab koerajuhi poole +limsab keelt.
Koer vaatab lapse poole.
Patsient vaatab koera.
Patsient paitab koera.
Koer nuusutab patsiendi kätt, kus on maiused.
+Patsient tõmbab käe eemale.
Laps: “Näita enda hammast!” +liigub kükitades patsiendile lähemale.
Patsient avab suu.
Laps liigub patsiendile lähemale: “Kas sul liigub?”
+Koer sirutab end patsiendi maiuseid hoidva käe poole.
Koerajuht: “Alfi ka vaatab.”
Koer vaatab koerajuhi poole.
+Patsient vaatab maha (võimalik, et lapse kaasatoodud tahvelarvutit).
Koerajuht: “Näitame Alfi ka.”
Koer vahetab asendit, liigub patsiendi maiuseid hoidva käe poole.
+Patsient laseb maiusetega peo maha, vaatab koera, paremat kätt hoiab koera peal ning annab koerale maiuseid.
+Laps näitab Patsiendile oma arvutimängu tahvelarvutist.
Patsient vaatab mängu +paitab koera.
+Koer nuusutab vasakus käes olevat maiust.
Patsient tõmbab vasaku käe koera nina eest ära.
Koerajuht (lapsele): “Oota, Kaarel, ära nüüd Kristoferi kiusa. Kristofer tegeleb praegu Alfiga.”
Patsient pöörab pilgu koerale.
+Koer vaatab patsiendi suunas.
Patsient paitab koera.
Koer laseb end teisele küljele pikali.
Koerajuht (patsiendile): “Kristofer näitab kuidas ta Alfiga magas. Mis pilt teil on? Kus te olite selle... Pauliga vä?”
Patsient: “Mhm.”
Koerajuht (patsiendile): “Pauliga magasid Alfi peal. Oli nii?”
Patsient: “Jah.”
Patsient paitab koer esikäppasid, liigutab neid edasi-tagasi.
Tudeng (patsiendile): “Okei Kristofer. Me peame nüüd minema.”
“Sina lähed ees, mina tulen koeraga järele. Paneme Alfi sulle sinna kõrvale.”
+Patsiendi käest kukub koeramaius maha. Patsient haarab maiuse ja annab koerale.
Koer sööb maiuse ära.
Patsient avab oma peod.
Koer nuusutab peod üle.

2. video

Kestus: 7 minutit 30 sekundit

1. olukord: koera hambaarstivõimalike paigutamine (00:00 – 00:30)

Patsient lamab hambaarstitoolil. Ruumis on hambaarst, õde, koerajuht, laps.
Patsiendi tooli kõrvale on paigutatud kaks tooli ja pehme ase, kuhu peale lamab koer.
Koerajuht (koerale): “Alfi – hops!” +käsi on asetatud toolile.
Koer ronib esikäppadega toolile, hüppab sealt maha.
Koerajuht (koerale): “Alfi – hops!”
Koer asetab esikäpad toolile.
Koerajuht võtab koerast kinni ja tõstab tagakäpad toolile.
+Patsient teeb koera peale pai.
Koer teeb liigutuse toolilt maha hüppamiseks.
+Koerajuht takistab koera, võtab ta sülle ja paigutab toolile.
Koerajuht (koerale): “Istu maha. Istu! Heida maha.”
Koer paigutatakse toolile.
Koer neelatab +kõrvad peadligi.
+Patsient üritab käega koera kombata.
Koerajuht tõstab koera käpad üles ja asetab need hambaarsti toolil lamava patsiendi jalgade peale.
Koerajuht (koerale): “Vot nii.”
+Koera kõrvad on tahapole lükatud, pea suunatud alla vaatama.
+Patsient naeratab.
Koerajuht: “Kristoferil võib süles olla Alfi.”

2. olukord: patsiendi kätte maiuste peitmine (00:31 – 01:55)

Koerajuht sätib hambaarsti tööriistu paremini.
Koerajuht: “Nonii.”
Koer nuusutab patsiendi pükse.
+Arst (patsiendile): “No siis süga aga.”
Koerajuht (patsiendile): “Süga aga.”
+Koer nuusutab patsiendi kohale liigutatud arsti töövahendeid.
+Patsient sügab parema käega koera.
+Koer lõõtsutab. Vaatab patsiendi suunas.
Koerajuht hoiab käes koeramaiust ja suunab selle patsiendi vasaku käe juurde.
+Koer jälgib maiuse liikumist ja vaatab koerajuhi kätt.
Koerajuht paneb maiuse patsiendi kätte.
Patsient hoiab koeramaiust oma vasakus peos.
+Koer nuusutab patsiendi kätt.
Koer vaatab üles koerajuhi poole.
Koerajuht: “Moosi pannakse Kristoferile peale vaata.”
Koerajuht annab koerale oma käest maiust.
Koer lakub maiust koerajuhi käest.
+Patsient sügab koera külge ja kaela.
Koerajuht suunab maiuse patsiendi käe poole.
Koerajuht: “Kristofer anna enda käest. Lase tal niimoodi näpu vahelt limpsida.”
+Koerajuht pistab maiuse patsiendi vasakusse kätte.
Koer nuusutab ja jälgib maiuse teekonda.
Koerajuht: “Senikaua kui moosi pannakse.”
Koerajuht üritab uuesti maiust panna patsiendi vasakusse kätte.
+Koera kohendab enda asendit ja suunab end ettepoole, patsiendi vasakule käele lähemale.
Koer nuusutab ja lakub patsiendi kätt.
Patsient ei anna koerale maiust.
Koerajuht võtab uue maiuse ja viib käe koera nina ette.

Koer lakub koerajuhi käest maiust.
Patsient üritab maiust koerajuhi käest saada.
+Koer nuusutab maiuseid, sirutub ettepoole.
Koer limpsab keelt, tõmbub tagasi.
+Patsient sügab koera pead ja kaela.
Koerajuht viib uuesti käega maiuse koera nina ette ja viib seejärel koerast kaugemale.
Koer sirutub koerajuhi käe järele, üritab limpsida.
+Koerajuht (patsiendile): "Peidame sulle siia näpuvahele ära."
Patsient võtab maiuse näpu vahele.
Koerajuht (patsiendile): "Proovi niimoodi hästi näpukahelt talle anda."
+Koer nuusutab patsiendi kätt ja limpsib sõrmi.
Koerajuht: "Sa pead natuke andma, las ta limpsib."
Koer vaatab tagasi koerajuhi käe poole.
Koerajuht suunab koera pead patsiendile lähemale.
+Patsient sügab koera kaela pealt.
+Koer lakub maiust koerajuhi käes ja pea liigub käe liikumisega kaasa.
Koer lakub maiuseid patsiendi käest.
+Patsient avab natuke oma pihku.
Koerajuht: "Nii on väga hea."
Patsient paitab koera pea pealt.
Koer nuusutab kätt ja tõmbab pea tagasi. Vaatab koerajuhi suunas.
Koerajuht võtab uue maiuse ja viib selle koera nina ette.
Koer nakitseb maiust koerajuhi näppude vahelt.
+Patsient sügab koera.
Patsient paitab koera pea pealt.
Koerajuhi käest saab maius otsa, haarab uue järele teisest käest.
Koer nuusutab ninaga patsiendi vasakus käes olevaid maiuseid.
Koerajuht suunab uue maiuse koera nina juurde.
Koer näksib maiust koerajuhi käest.
+Patsient jätkab koera paitamist.
Koera üks käpp endiselt patsiendi peal.

/Arst toimetab Patsiendiga./ 01:56 – 03:23

3. olukord: patsiendile tehakse tuimestav süst (03:23 – 04:31)

Arst (patsiendilt): "Eelmine kord sul ei olnud väga kaua (*tuimestus, K.T*)?"

Patsient raputab vaevumärgatavalt pead.

Arst (patsiendile): "No ma teen, siis ma saan alati juurde teha."

Arst teeb patsiendile tuimestava süsti.

Koerajuht (patsiendile): "Jah, sa süga Alfit. Sina süga, Kristofer, Alfit, kui sa tunned, et see süst on ebamugav. Alfi tahab, et sa sügad teda, siis on kõige mõnusam."

+Koer sööb koerajuhi käest maiust.

+Patsient sügab koera.

Koerajuht (patsiendile): "Süga, süga Alfit. Süga, süga Alfit. Sa oled väga tubli, Kristofer. Süga, süga Alfit."

Koer näksib koerajuhi käest maiust.

+Patsient sügab koera.

/Arst ja koerajuht vestlevad hamba eemaldamise teemal./

Koerajuht (patsiendile): "Kristofer väga tubli oled. Alfi on sinu juures. Alfil on käpp ka su jala peal, onju."

Patsient lõpetab koera sügamise ja katsub oma jala peal asuvat koera käppa.
+Koer nuusutab patsiendi kätt, mis tema käpa juurde liigub.
Koerajuht (patsiendile): “Mhm, tee käpamassaaži talle.”
Patsient sügab edasi koera kaela piirkonnast.
Koerajuht (patsiendile): “No süga, süga teda. Süga, süga teda.”
Koerajuht lõpetab maiuse andmise koerale, sügab õrnalt koera käppa.
Koerajuht (patsiendile): “Väga tubli.”
+Koer nuusutab patsiendi vasakut kätt.
Koer tõstab teise käpa samuti patsiendi peale ja nihutab end ettepoole patsiendi vasakule käele lähemale. Nuusutab patsiendi kätt.
Patsient tõmbab käe eemale.

4. olukord: patsiendi hamba eemaldamine (04:32 – 07:30)

Koerajuht (patsiendile): “Alfi tahab sul käest seda.”
Arsti töövahendite heli.
+Koer vaatab arsti suunas.
Koerajuht (patsiendile): “Süga, süga teda.”
Koer keerab pead koerajuhi suunas. +limpsab keelt.
Koerajuht suunab koera pea uuesti patsiendi poole käega patsiendi kohal kiiresti sõrmi liigutades.
+Koer pöörab pea patsiendi suunas.
+Patsient sügab tugevalt koera kaela.
Arst (patsiendile): “Sa tahad hammast endale ka, oli nii või?”
Patsient (arstile): “Jaa.”
Arst (patsiendile): “Näitad kodus emale ette?”
Patsient (arstile): “Jah.”
Koer lakub koerajuhi sõrmi, nihutab end paigast, vahetab asendit.
Koerajuht (koerale): “Oota, Alfi.” +hoiab koera tagasi ja surub endisele kohale.
+Patsient sügab koera kaela pealt ja seejärel lõua alt.
Koerajuht viib maiusekoti patsiendi kohale.
+Koer kikitab kõrvu ja jälgib maiusekoti liikumist.
Koerajuht paigutab maiusekoti üle patsiendi asuvale masinale.
Koer jälgib maiusekoti ja koerajuhi käe liikumist.
+Patsient sügab koera lõua alt ja kõri pealt.
Koer lõõtsutab, vaatab ringi.
Patsient lõpetab koera sügamise hetkeks, kuid hoiab endiselt kätt koera peal.
Koerajuht (patsiendile): “Süga, süga. Alfil on tool natuke kitsas.” +suunab patsiendi käe uuesti koerale lähemale.
Koerajuht: “Ma toetan siia vastu, ta toetab vastu mind mõnusasti. Ta on eriti niukses mõnusas asendis praegu.”
+Patsient sügab endiselt koera, kuidas pisut aeglasemalt, teeb vahetevahel pause.
Koer vaatab ringi, vaatab arstide poole.
Koerajuht (patsiendile): “Ta ütleb, et nüüd süga mind. Mõnuleb.”
Patsient paitab koera nii kaelalt kui sügab põskedest.
Koerajuht: “Kui sa tunned, et sul on ebamugav, siis ikka süga.”
+Patsient sügab koera põsest.
Koerajuht: “Alfi koputab sind käpaga.” +haarab koera käpa ja asetab selle patsiendi jalale.
Koerajuht (patsiendile): “Teeb niimoodi – ‘Hello!’” +patsutab koera käpaga patsiendi jalale.
Koerajuht (patsiendile): “Mis sa teed?” +silitab koera käpaga patsiendi jalga.
Koer vaatab koerajuhi suunas üles, käpp jääb patsiendi jalale.

+Patsient sügab koera põsest.
Koerajuht (patsiendile): “Oo – sul on juba läinud hammas?”
Koer kohendab asendit, ajab end rohkem püsti.
Koerajuht (patsiendile): “Küll sa oled tubli.”
Koer vaatab koerajuhi suunas üles. Lõõtsutab.
Koerajuht (patsiendile): “Nii käibki hamba tõmbamine. Ongi tehtud.”
+Patsient sügab koera kaela küljelt.
+Koer vaatab ringi ja lõõtsutab.
Arst: “Ongi kõik.”
Koerajuht (patsiendile): “Ma võtan sul Alfi eest ära eksju.”
Koerajuht aitab koera toolidelt maha.

3. video

Kestus 6 minutit 7 sekundit

1. olukord: patsiendi ja koera lähedane kontakt (00:00 – 01:13)

Patsient istub maas, jalad harkis. Koer labab tema jalgade vahel, näoga patsiendi poole.

Ruumis on ka tudengid.

Koerajuht: “Ma lähen toon küpsist veel.”

Patsient toidab maiusega koera.

Koer sööb põrandalt maiuseid.

Patsient paneb mõlemad käed ümber koera kaela ja tõmbab enda keha talle lähedale, kallistab.

Sügab koera.

Patsient laseb koera lahti, koer tõmbub veidi tagasi, nuusutab patsiendi käsi.

Patsient vaatab koera.

Koer nuusutab põrandat.

Patsient sügab koera kõrvade juurest, põskedelt ja kaela pealt.

Koer vaatab eemale, kaamera suunas.

Patsient vaatab samuti kaamera poole.

Koer vaatab tagasi patsiendi poole.

Patsient vaatab koera.

Patsient sügab koera rinnaku pealt ja pea pealt.

+Koer järgneb ninaga patsiendi kätele, püüab nuusutada.

Tudeng liigutab oma kätt üles.

Koer vaatab tudengi käe poole.

+Patsient sügab koera kaela alt.

+Tudeng teeb koerale pea peale pai.

Koer vaatab uuesti eemale.

+Patsient paitab endiselt koera. Sügab koera kõrvu ja põski.

+Koer lõõtsutab.

Patsient paitab koera intensiivsemalt pea pealt, paitab kõrvu, surub neid alla. Sügab koera silmade kohalt.

Patsient vaatab aeg-ajalt teist last ruumis, silmab kaamerat, pöörab seejärel uuesti pilgu koerale.

Kostuvad sammud koridorist.

Koer kikitab kõrvu, vaatab ust.

+Patsient sügab endiselt koera kaela alt.

Koer kohendab asendit.

+Patsient paitab koera kõrvu.

Koer kohendab asendit.

+Patsient sügab koera rinna pealt ja küünarliigese kohalt.
Koer vaatab enda ette maha, ei lõõtsuta, kissitab silmi.

2. olukord: haukumise heli arvutimängust (01:14 – 02:08)

Kostub heli teise lapse poolt mängitavast arvutimängust – koera haukumine.

Koer suunab pilgu teise lapse poole, kikitab kõrvu.

Patsient vaatab samuti teise lapse poole, muigab.

+Koera vaade on suunatud teisele lapsele, pilk ja asend jäik.

+Patsient vaatab koera, seejärel teist last ja paitab koera kõrvu.

Patsient (lapsele): “Tee veel koera häält.” +vaatab teist last. +muigab

Koer vaatab eemale, ukse poole, lõõtsutab.

Kostub uuesti hääli teise lapse arvutimängust – koera haugatus.

Koer kikitab kõrvu. Lõpetab lõõtsutamise, suunab pilgu teise lapse poole.

+Patsient vaatab samuti teise lapse poole +muigab. +paitab koera.

Patsient vaatab koera, seejärel vaatab tudengit ja uuesti koera.

+Koer lõõtsutab, vaatab eemale.

+Patsient paitab koera pea pealt ja kõrvade pealt.

3. olukord: patsient jagab koerale maiuseid (02:09 – 04:09)

Koerajuht siseneb rumi.

Koer tõuseb istuma +vaatab koerajuhi poole.

Patsient vaatab koerajuhi poole.

Koerajuht (patsiendile): “Näe, Kristofer, ma tõin Alfile... Sa võid siit natuke...”

Koer tõuseb püsti ja liigub koerajuhi suunas paar sammu, patsiendile lähemale.

+Patsient vaatab endiselt koerajuhi poole ja sirutab parema käe peopesaga üles.

Koerajuht (koerale): “Oota, Alfi!”

+Koer vaatab põrandale, seejärel uuesti koerajuhi poole.

+Patsient paneb käed ümber koera kaela. Kissitab silmi.

Koer istub uuesti maha. Koer niheleb.

Patsient hoiab käsi tugevamini koera kaelal.

Patsient hakkab koera jälle rinnalt sügama.

+Koer istub ja limpsab keelt.

Koerajuht (koerale): ”Kristofer annab sulle. Kristofer annab. Ma annan sulle käe peale, anna talle hästi vaikselt...”

+Patsient annab koerajuhile vasaku käe peopesaga üles suunatult.

Koerajuht paneb patsiendi peo peale koeramaiuseid.

+Koerajuht:”...nii et ta natuke norib su käest.”

Mõned maiused pudenevad põrandale.

Koer suunab pilgu patsiendi käte poole.

+Patsient uurib maad, kuhu kukkus maius.

Koerajuht korjab mahakukkunud maiused kokku ja asetab patsiendi jalgade vahele, koera ette.

Koer sööb maast maiuseid.

Koerajuht (patsiendile): “Nii, et ta natuke norib su käest.”

Koerajuht liigub ukse poole.

Koerajuht (patsiendile):”Lase tal lamada.”

+Patsient sügab koera.

+Koer vaatab ukse poole, jälgib koerajuhi lahkumist.

Koerajuht lahkub ruumist.

Patsient hoiab paremat kätt koera turjal.

Koer vaatab maha.
 +Patsient sügab koera abaluude pealt.
 Patsient hoiab vasakus käes maiuseid.
 Patsient (koerale): "Lama."
 +Koer vaatab patsiendi vasakut kätt ja lamab.
 Patsient tõmbab koera jälle endale lähemale ja kallistab koera. Patsient naeratab.
 +Koer kohendab asendit.
 Patsient sügab koera ja toidab teda vasakust käest maiusega.
 Koer lakub/nuusutab patsiendi vasakut kätt.
 Patsient paitab koera pea ja kaela pealt.
 Koer lõpetab lakkumise, vaatab ringi.
 Patsient vaatab koera, sügab teda lõua alt.
 Koer pöörab pead.
 Patsient paitab koera kaela pealt.
 Koer vaatab tudengi poole. Koer vaatab patsiendi vasaku käe poole ja nuusutab seda.
 +Patsient jälgib pidevalt koera.
 Koer liigutab end veidi lähemale patsiendile.
 Koer paneb oma parema käpa patsiendi jala peale.
 Patsient naeratab.
 +Koer lakub patsiendi maiustega kätt.
 +Patsient sügab koera esikäppasid kordamööda.
 Patsient liigutab vasakut kätt, kus rusikas on maiused. Paitab koera.
 Koer nuusutab maiuseid hoidvat kätt.
 Patsient tõmbab maiustega käe eemale.
 Koer kohendab asendit. Vaatab patsiendile otsa.
 +Patsient vaatab koerale otsa ja paitab koera.
 Koer kohendab asendit ja asub lamama teise külje peale.
 Patsient sügab koera rinna pealt.
 +Koera vaatab enda ette maha, kissitab silmi ja lõõtsutab.
 Koer nuusutab maad enda ees.
 +Patsient paitab koera pea pealt.
 Patsient sügab koera lõua alt.
 +Koer lõpetab lõõtsutamise ja keerab pead.
 Koer suunab pilgu patsiendi maiuseid hoidva käe poole.
 +Patsient paitab koera kaela pealt.
 Koer nuusutab maiustega kätt.
 Patsient tõmbab käe enda poole.
 Koer pöörab pea ära, lõõtsutab.
 +Patsient paitab koera pea pealt.
 Patsient sügab koera rinna pealt +vaatab ringi.
 Koer pöörab pead eemale ja lõõtsutab.

4. olukord: patsient ja koer säilitavad kontakti (04:10 – 06:07)

Avaneb uks.
 Koer kikitab kõrvu, lõpetab lõõtsutamise, suunab pilgu uksele.
 Siseneb koerajuht.
 +Patsient kõõritab silmi ukse suunas, kuid ei pööra pead.
 Patsient vaatab uuesti koera.
 Koerajuht liigub ruumi sisse.
 +Koer jälgib koerajuhi liikumist.

Koerajuht (patsiendile): "Noh, kui iga kord saaks hambaarsti juures niimoodi koeraga olla."
Patsient suunab pilgu koerajuhile, vaatab tagasi koera ja naeratab.
Patsient: "Mulle meeldib küll" +naeratab +vaatab koera +sügab koera kaela pealt.
+Koer vaatab patsiendi poole.
Koerajuht: "Sulle meeldib küll!?"
Patsient liigutab maiuseid vasakus peos.
+Koer vaatab vasaku maiustega käe poole. Jälgib käe liikumist.
Patsient paneb ühe maiuse koera ette maha.
Koer sööb maiuse ära.
+Patsient sügab koera pea pealt.
Koer nuusutab patsiendi kätt.
+Patsient tõmbab käe ära.
Koer nuusutab patsiendi pükse.
Koer vahetab asendit, nuusutab põrandat, leiab sealt maiuse, lõsatab kehaga patsiendi jalal.
+Patsient sügab koera külge.
+Koerajuht: "Uues kliinikus tuleb Alfile omaette ruum kohe."
Koer toetab pea patsiendi jalale ja krõbistab maast leitud maiust.
Patsient paitab koera nägu.
+Koerajuht: "Siis ta võib olla seal iga päev."
Koer lamab endiselt patsiendi jalal ja nuusutab patsiendi vasakut kätt.
+Patsient surub käe rohkem kokku ja tõmbab eemale.
Patsient vaatab eemale ja paitab parema käega koera külge.
Patsient sügab koera küünarnukist, sügab kaela ja põske.
+Koer kissitab silmi.
+Koerajuht: "Mõnus. Õudselt mõnus on, kui keegi sügab."
/Patsiendilt eemaldadakse talle külge pandud stressitaseme mõõdik./
Patsient annab koerale vasakust käes maiuseid.
+Koer küünitab paremini patsiendi käe poole ja sööb maiuseid.
Koerajuht: "Alfi ei tahagi enam ära minna."
Patsient naeratab.
+Koer paneb uuesti pea patsiendi jalale.
Patsient sügab koera külge.
+Koer kissitab silmi, limpsab keelt.
Koerajuht (patsiendile): "Tahad, Alfi saadab sind ette?"
Patsient nõjatub ettepoole, liigub peaga koerale lähemale.
+Koer nuusutab õhku ja samuti suunab end patsiendi poole.
Tudeng ulatab patsiendi poole pildi.
Tudeng (patsiendile): "Anname sulle Alfist ühe pildi ka."
Patsient võtab tudengi käest pildi.
+Koer nuusutab pilti +suunab pea tudengi poole +vaatab üles.
Patsient vaatab pilti, pöörab seda enda käes.
Koerajuht (patsiendile): "No näed! Alfi küsis, mis see on."
Koer nuusutab patsiendi käsi.
+Koerajuht (patsiendile): "Näita Alfile kah"
+Patsient teeb koera peale pai.
Patsient hoiab pilti käes koera näo ees.
Koerajuht: "Alfi ei ole endast enne pilti näinud."
+Koer nuusutab vaikselt pilti.
Koerajuht: "Alfi ütleb: "Ahaa," Kaarel küsib kogu aeg minu käest, et mis Alfi ütleb nüüd selle peale."

Patsient paitab koera pead.
+Koer nõjatub patsiendi jala peale. Kissitab silmi.
+Koerajuht: "Kumbki ei taha enam ära minna, onju."
Patsient tõuseb püsti.
+Koer jälgib patsienti.
Koerajuht (patsiendile): "Kas võtad Alfi rihmast kinni ja lähed viid issi juurde või?"
Patsient (koerajuhile): "Mhm."
Koerajuht (patsiendile): "Alfi saadab sind. Näe anna need. Nüüd sul on käed sellega koos."
+Koerajuht suunab lahtise peoga käe patsiendi suunas, et võtta temalt järelejäänud koeramaised.
Patsient annab järelejäänud koeramaised koerajuhi kätte.
Koerajuht kummardub koera kohale. Annab koerale järelejäänud maiused.
Koerajuht (koerale): "Palun."
Koer sööb maiused koerajuhi peo pealt.
+Koerajuht võtab maast koera rihma. Tõstab rihma üles ja suunab patsiendi poole.
+Tudeng võtab toolilt kotikese patsiendi väljatõmmatud hambaga.
+Koerajuht (patsiendile): "Näe võta hammas kaasa. Näe võta Alfi ka, lähme siis ette koos Alfiga."
+Koer tõuseb püsti, vaatab hambakotikese poole ja seejärel poisi poole. Saba on püsti. Koer liputab saba.
Patsient võtab Koerajuhi käest koera rihma.
Koerajuht avab ruumi ukse.
Koer liigub ukse suunas ja läheb uksest välja.
Patsient järgneb koerale ja liigub uksest välja.
Koerajuht liigub uksest välja.
+Koerajuht: "Lähme koos Alfiga".

3. kohtumise transkriptsioon

Kokku 2 videosalvestust.

1. video

Kestus: 20 minutit

1. olukord: esimene kontakt koeraga, tutvumine (00:00 – 00:29)

Ruumi sisenevad koerajuht, kellel rihma otsas koer. Koera järel liiguvad ruumi patsient ja tema ema. Logopeed ootab ruumis.

Koerajuht: "Alfi juhatab Katre-Liisa sisse."

Patsient siseneb ruumi +kehahoiak ebalev +hoiab käsi enda ees.

Logopeed (patsiendile): "Tere" +kummardub ettepoole.

+Patsient siseneb ruumi. Tema järel siseneb ema.

Koerajuht (patsiendile): "Tere!"

+Patsient vaatab kaamera suunas, seejärel koera poole.

Koerajuht (patsiendile): "Näitame Alfile kiisusid, kes seal kleidi peal on."

+Patsient liigub koera suunas. Jääb seisma.

Koer läheneb patsiendile, nuusutab tema kätt +liputab saba.

+Patsient seisatab koera ees, vaatab alla koera peale.

Koer nuusutab patsiendi nägu.

Patsient tõmbab pea tagasi.

Koerajuht (patsiendile): "Kes need on?"

Patsient (koerajuhile): "Njauud."

Koerajuht (patsiendile): "Njauud on vä? Väga kena."

Koerajuht (koerale): "Istu Alfi siia."

Koerajuht toetab käe koera seljale.

Koer istub.

Koerajuht (patsiendile): "Alfi ütleb sulle "Tere"."

Koer vaatab koerajuhi poole.

Logopeed kükitab maha. Pöörab pea patsiendi poole.

Logopeed (Patsiendile): "No kuidas sul läheb?"

+Patsient läheb põlvitades põrandale logopeedi vasakule küljele, toetab kätt logopeedi jalale.

Patsient häälitseb +suunab pea maha +vaatab oma käsi.

Logopeed: "No kuidas Sul läheb, Katre-Liisa?"

+Logopeed vaatab Patsiendi poole, suunab end allapoole ja püüab Patsiendile silma vaadata.

Patsient vaikib +vaatab maha +näoilme kurb.

Logopeed näitab patsiendile üles suunatud pöialt.

+Patsient vaatab logopeedi kätt.

+Logopeed (patsiendile): "Hästi!"

2. olukord: koerale maiuse andmine, paitamine (00:27 – 01:10)

Patsient vaatab koerajuhi poole.

+Logopeed vaatab samuti koerajuhi poole.

+Koer istub koerajuhi ees ja vaatab tema käsi. Kõrvad kikitatud, püstises asendis.

+Logopeed (patsiendile): "Vaata!"

+Koerajuht võtab taskust koeramaiuseid ja viib parema käe põrandale koera ette.

Koer järgneb ninaga koerajuhi käele ning läheb põrandale lamama.

Koerajuht liigutab kätt koera nina ees, kuni koer lamab. Koerajuht viib käe patsiendi ette.

Koerajuht (patsiendile): "Kas sa tahad kommi anda talle?"

+Koer nuusutab koerajuhi kätt lähemalt. Turtsatab.

Logopeed (patsiendile): "Kommi."

Koer limpsab keelt.

Patsient vaatab koerajuhi kätt ja võtab käest koeramaiused.

+Koer toetab lamades oma keha patsiendi vastu.

Logopeed (patsiendile): "Mis see on?" +näitab näpuga koeramaiuste peale.

Patsient: "Komm."

Patsient annab oma näppude vahelt koerale maiuse.

+Koer limpsab keelega patsiendi näppe.

+Logopeed: "Oi!"

Koer vaatab koerajuhi poole. Limpsab keelega.

Logopeed (patsiendile): "Kuule vaata. Teeme Alfile pai."

+Logopeed teeb koerale pai. Vaatab patsiendi poole.

Patsient vaatab koera poole ja teeb koerale pai.

Logopeed (patsiendile): "Pai."

+Patsient paitab koera kõrvu.

+Koer limpsab keelega.

Logopeed (patsiendile): "Katre-Liisa, pai!"

+Logopeed paitab koera.

+Patsient teeb koerale pai.

Logopeed vahetab asendit ja liigub teisele poole koera. Teeb koerale pai.

Koer jälgib logopeedi liikumist.

Logopeed kükitab koera kõrvale.

Logopeed (patsiendile): "Katre-Liisa," +osutab nimetissõrmega suu peale.

+Patsient vaatab logopeedi, vasku käega paitab koera.

Logopeed (patsiendile): “Pai!”.
Patsient suunab pilgu alla koera peale.
Koer nuusutab patsiendi kätt.
Patsient tõmbab käe ära enda poole.
Koerajuht (patsiendile): “Alfi küsib veel, kas sul on kommi.”
+Logopeed vaatab patsiendile otsa, ütleb (patsiendile): “Pai!”
+Patsient vaatab koerajuhi poole. Vasakut kätt hoiab koera seljal.
Patsient viib mõlemad käed seljataha, laiutab seljataga käsi.
Koerajuht (patsiendile): “Kus komm on?”
Patsient viib väljasirutatud käed enda kõrvale ja seejärel laseb käed alla.
+Koer viib kõrvad hetkeks peadligi, siis tõstab üles. Vaatab koerajuhti, seejärel logopeedi.
Koerajuht (patsiendile): “Ei ole.”
Patsient vaatab koerajuhti, seejärel vaatab koera.
Patsient tõstab mõlemad käed ja puudutab nendega koera.
Logopeed (patsiendile): “Vaata, teeme Alfile pai.”

3. olukord: koera kehaosade nimetamine (01:11 – 02:25)

Logopeed (patsiendile): “Kus Alfi kõrvad on?”
Patsient võtab mõlema käega vaikselt koera kõrvaotstest kinni.
Logopeed (patsiendile): “Kõ-õrvad.”
Patsient võtab käed koera kõrvadelt ja vaatab eemale.
Logopeed (patsiendile): “Kus Katre-Liisa kõrvad on?”
Patsient viib käed oma kõrvade juurde.
Logopeed noogutab. Puudutab näpuga koera nina.
+Koer tõmbab kõrvad peadligi, paneb suu kinni.
Logopeed (patsiendile): “Mis see on?”
Patsient: “Nina.” Patsient viib parema käe enda nina juurde.
Logopeed (patsiendile): “Oi, kui tubli sa oled!”
Koerajuht (patsiendile): “Mis mul siin on, Katre-Liisa?”
+Koerajuht osutab näpuga oma nina peale.
Patsient vaatab koerajuhi poole.
Koerajuht (patsiendile): “Nina. Mul on ka nina.”
Patsient vaatab eemale põrandale.
+Koer vaatab koerajuhi poole.
Patsient paitab koera selja pealt.
Logopeed (patsiendile): “Oi, aga kus on... Mis need on?”
+Logopeed puudutab mõlema nimetissõrmega vaikselt koera silmade kohalt.
Patsient pöörab oma pead ja vaatab koera nägu.
+Koer pöörab pea viltu ja vaatab maha.
Logopeed (patsiendile): “Silmad.”
Patsient nõjatub rohkem küljele, vaatab koera suunas.
Logopeed (patsiendile): “Või on kõrvad?”
Patsient (logopeedile): “Ei.”
Patsient võtab käega kinni koera kõrvast ja liigutab kõrva.
Logopeed võtab vaikselt patsiendi käe koera kõrva küljest.
Logopeed (patsiendile): “Need on kõrvad. Kas need on silmad?”
Osutab sõrmedega taas koera silmade kohale.
Patsient nõjatub ettepoole ja vaatab koera näo suunas.
Logopeed (patsiendile): “Või kõrvad?”
Patsient vaatab koera, seejärel maha.

+Koer vaatab koerajuhi poole, lõõtsutab, haigutab.
Logopeed (patsiendile): “Vaata – silmad. Teeme pai.”
Logopeed paitab koera selja pealt.
Patsient paitab koera selja pealt.
Patsient puudutab mõlema käega koera kõrvasid.
Logopeed (patsiendile): “Mis need on?”
Patsient teeb koerale pai.
Logopeed (patsiendile): “Pa-ai!”
Koerajuht võtab mõlema käega oma kõrvadest kinni.
Koerajuht (patsiendile): “Mis mul on?”
+Patsient vaatab koerajuhi poole.
Logopeed (patsiendile): “Mis need on?”
Koerajuht: “Kõrvad.”
Patsient vaatab koerajuhi poole, seejärel kaamera poole. Patsient paitab koera.
Koerajuht (patsiendile): “On kõrvad või?”
Patsient vaatab koerajuhi suunas.
Koer vaatab koerajuhi suunas.
Koerajuht (patsiendile): “Alfil ka on kõrvad.”
Logopeed paitab koera esikäppa.
Logopeed (patsiendile): “Vaata!”
+Koer vaatab alla, logopeedi kätt.
Patsient vaatab alla koera poole.
Logopeed paitab koera teist esikäppa.
Patsient toetab ühe käe põrandale ja nõjatub sellele, teise käega paitab koera käppa.
Logopeed (patsiendile): “Käpad.”
+Logopeed paitab koera käppa.
Patsient paitab koera teist käppa.
Logopeed (patsiendile): “Jaa, pai.”
+Logopeed silitab koera esikäppa.
+Patsient paitab koera esikäppa.
+Koer vaatab põrandale, kissitab silmi.
Logopeed (patsiendile): “Pa-ai.”

4. olukord: koeraga palliveeretamise mäng (00:26 – 05:39)

Logopeed (patsiendile): “Katre-Liisa, kas mängime Alfiga palli?”
Patsient tõuseb põlvili.
Patsient (logopeedile): “Mhm.”
Logopeed näitab nimetissõrmega oma suu peale: “Pall.”
Patsient vaatab logopeedile otsa.
Patsient näitab nimetissõrmega enda suu peale.
Patsient: “Mhm.”
Logopeed (patsiendile): “Palli.”
+Logopeed näitab näpuga enda suu peale, vaatab patsiendile otsa.
Patsient näitab näpuga enda suu peale ja seejärel osutab väljasirutatud käega ja näpuga koerajuhi kõrval olevale pallile.
Logopeed vaatab palli poole.
Koerajuht võtab enda kõrvalt tennisepalli ja tõstab selle üles.
+Koerajuht (patsiendile): “Ütle Alfile, mis see on. Alfi ei tea.”
Patsient vaatab tennisepalli.
Logopeed tõuseb üles ja astub sammu tahapoole.

Koerajuht suunab käega palli patsiendile lähemale.
Koerajuht (patsiendile): “Palun.”
Patsient sirutab käe palli poole.
+Koer vaatab palli liikumist.
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh ka”
Patsient (koerajuhile): “Aitäh.”
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh. Tubli laps”
+Koerajuht noogutab peaga.
+Patsient võtab koerajuhi käest palli ja liigub põlvitades koerast eemale.
+Logopeed liigub patsiendile lähemale ja paneb patsiendi enda jalgade vahele istuma.
Koerajuht: “Pöörame Alfi siia poole.”
Koerajuht tõuseb püsti ja haarab kätega koera kehast ja pöörab teda pörandal suunaga patsiendi ja logopeedi poole.
+Koer liputab saba, limpsab keelega, tõmbab kõrvad peadligi.
Koerajuht: “Alfi on valmis. Nonii, Alfi ootab palli.”
+Koerajuht liigutab koera tahapoole ja tõstab jala üle koera keha, koer jääb koerajuhi jalgade vahele. Sätib koera paika.
Logopeed vaatab patsiendile otsa. (Patsiendile): “Pall.”
Patsient viskab palli.
Logopeed (patsiendile): “Püüa pall!”
Koer vaatab palli veeremist.
+Koerajuht peatab palli ja viib palli koera käpa juurde.
Koerajuht: “Opsti. Aitäh!”
Koer vaatab eemale.
Logopeed (patsiendile): “Aitäh.” +vaatab patsiendi poole.
Patsient kummardub ettepoole, käed avatud asendis.
Koerajuht võtab koera käpa enda kätte ja teise käega veeretab palli tagasi patsiendi poole.
Koerajuht: “Piu.”
Logopeed (patsiendile): “Püüa pall.”
+Logopeed vaatab patsiendile otsa.
Patsient viskab palli koera suunas.
+Koer jälgib palli.
+Koerajuht: “Hopp!”
Pall veereb koera käpa juurde.
Koerajuht kummardub ettepoole ja püüab palli kinni.
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh. Katre-Liisa, kui mina lükkan sulle, ütle sa ka aitäh.”
+Koerajuht võtab koera parema käpa enda kätte ja teise käega hoiab palli käpa juures, seejärel veeretab patsiendi suunas.
Koerajuht (patsiendile): “Palun”
Patsient: “Aitäh.”
Koerajuht (patsiendile): “Tubli!”
Patsient veeretab palli Koera poole.
Logopeed (patsiendile, vaikselt): “Hopp!”
Patsient: “Hopp!”
Koerajuht(patsiendile): “Hopp! Tubli!”
+Koerajuht püüab palli kinni. Võtab koera käpa enda kätte ja suunab sellega palli patsiendi suunas.
Koerajuht (patsiendile): “Nüüd tuleb... Mis sa ütled, kui tuleb... Aitäh!”
Pall veereb patsiendi poole.
Patsient (koerajuhile): “Aitäh!” +Patsient püüab palli kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Tubli! Ütle Alfi ‘Hopp’, siis ta teab püüda.”

Logopeed (patsiendile): “Hopp!”

Patsient: “Hops!” +Patsient viskab palli koera suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Tubli!”

+Koerajuht püüab palli kinni ja viib koera ette.

Koerajuht: “Tuleb kohe. Nii.”

+Koerajuht paneb palli koera käpa juurde, hoiab ühe käega käpast ja teisega veeretab palli patsiendi suunas.

Patsient: “Nii”

Koerajuht: “Hops.”

Patsient püüab palli kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Aitäh ka!”

Logopeed (patsiendile): “Aitäh!”

Patsient: “Aitäh!”

Patsient viskab palli uuesti õhku, mis maandub tema kõrvale.

Logopeed (patsiendile): “Kukkus.”

Patsient: “Kukkus.”

+Patsient viskab palli koera suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Väga hästi. Hopp ka.”

Patsient: ”Hopp!”

Koerajuht (patsiendile): “Tubli. Nüüd Alfi püüdis.”

+Koerajuht püüab palli kinni ja asetab koera ette, seejärel võtab koera käpa ja puudutab sellega õrnalt palli.

Koerajuht (patsiendile): “Alfi teeb sulle ‘aitäh’.”

Koerajuht veeretab palli patsiendi poole tagasi.

Koerajuht: “Aitäh!”

Patsient püüab palli kinni.

+Patsient: “Aitäh.”

Logopeed vaatab patsiendile otsa. (Patsiendile): “Katre-Liisa – püüa pall. Püüa! Alfi siis teab, et peab püüdma. Püüa pall!” +annab patsiendile palli kätte, vaatab patsiendile otsa.

+Patsient tahab palli visata.

Logopeed hoiab kätt pallil ees.

Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle – püüa!”

Logopeed (patsiendile): “Püüa!”

Patsient viskab palli koera poole.

+Patsient: “Opaa!”

Koerajuht sirutub ettepoole palli püüdma. Võtab parema käega koera paremast käpast kinni.

+Koerajuht: “Opaa! Aitäh!”

+Patsient: “Opaa!” +naeratab

Koerajuht suunab koera parema käpaga palli patsiendi poole tee. (patsiendile): “Nüüd tuleb... Aitäh!”

Patsient häälitseb (kilkab) +püüab palli kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Aga aitäh? Aitäh!”

Patsient vaatab selja taha ukse poole.

Patsient viskab palli koera poole tee.

+Koerajuht (patsiendile): “Aitäh kah!”

Logopeed (patsiendile): “Hopp!” +vaatab patsiendi poole.

+Patsient vaatab kaamera suunas.

+Koerajuht püüab palli kinni ja viib koera käppade juurde.

Logopeed (patsiendilt): “Mis ta teeb?”

Koerajuht (patsiendile): “Aitäh! Püüa!”
 Logopeed (patsiendile): “Katre-Liisa – püüa!”
 Koerajuht (patsiendile): “Pall”
 +Koerajuht veeretab palli patsiendi poole, kasutades selleks taas koera käppa.
 Pall põrkab patsiendi jalast veidi eemale.
 +Logopeed: “Oii!”
 Patsient roomab pallile järele paar sammu. Patsient seisatab, häälitseb, istub maha. Vaatab koerajuhi poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Jookse järgi!”
 Logopeed (patsiendile): “Too ära!”
 Patsient roomab palli juurde, sirutab käe välja, võtab palli oma kätte, liigub logopeedile lähemale, istub, hakkab palli viskama. Pall kukub tema ette.
 Koer jälgib palli.
 Koerajuht: “Ops!”
 Patsient: “Ops!” +võtab palli uuesti enda kätte. Patsient nihutab end logopeedile lähemale.
 Viskab palli koera poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Op!”
 Koerajuht püüab palli kinni koera käppade vahel.
 +Logopeed (patsiendile): “Püüa!” +vaatab patsiendile otsa.
 Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!” Viskab palli patsiendi poole tagasi, kasutades koera käppa.
 Patsient sirutab käed ettepoole, seejärel kummardub, püüab palli kinni.
 Koerajuht (patsiendile): “Mis sina ütled?”
 Patsient: “Mm”
 Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!”
 Patsient: “Aitäh!” +viskab palli
 Patsient näitab näpuga palli poole: “Pall.”
 Koerajuht püüab palli kinni: “Pall. Tubli. Alfi mängib.” Koerajuht võtab koera parema käpa kätte ja paneb selle palli peale.
 Koerajuht: “Näed pall tuli. Kohe viskab sulle. Hopp!”
 Patsient: “Hopp!”
 Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!”
 Patsient viskab palli õhku, pall põrkab eemale: “Kukkus.”
 Pall veereb koera poole.
 Koerajuht võtab palli enda kätte: “Aitäh! Mis nüüd tuleb?”
 Patsient: “Mm...”
 Logopeed (patsiendile): “Püüa!”
 Koerajuht (patsiendile): “Üks, kaks kolm – hopp!”
 +Koerajuht veeretab palli patsiendi poole.
 Patsient kummardub ettepoole, et palli püüda.
 Logopeed (patsiendile): “Püüa!”
 Patsient viskab palli koera poole
 Koerajuht (patsiendile): “Püüdsime! Püüdsin!”+koerajuht püüab palli kinni. Veeretab koera käpa abiga palli patsiendi poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Hopp! Ütle ‘aitäh’ kah”
 Patsient veeretab palli koerajuhi poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Aitäh. Pall tuleb. Pall!” Veeretab palli patsiendi poole.
 Patsient püüab palli kinni, põrgatab palli koerajuhi poole.
 Koerajuht püüab palli käega kinni + (patsiendile): “Mis sa ütled?”
 Patsient: “Mm.”
 Koerajuht (patsiendile): “Hopp!”

Patsient: “Hopp!”

Koerajuht (patsiendile): “Pall! Nüüd tuleb pall. Vaata nüüd tuleb. Üks, kaks kolm – hopp!”
+veeretab palli patsiendi poole.

Patsient püüab jalaga palli peatada.

Koerajuht (patsiendile): “Mis tuli? Mis see on?” Osutab näpuga palli peale.

Patsient vaatab palli, nihutab end koerale ja koerajuhile lähemale. Haarab palli kätte, vaatab palli.

Patsient: “Mm.”

Koerajuht: “Pall.”

Patsient viskab palli koera suunas. Patsient: ”Pall!”.

Koerajuht: “Pall!” Koerajuht püüab palli kinni.

Patsient nihutab end tagasi.

Koerajuht (patsiendile): “Tuleb veel. Üks, kaks, kolm – hopp!” Veeretab palli patsiendi suunas.

+Patsient tõmbab end pisut tagasi.

Patsient häälitseb. +vaatab palli, aga ei püüa seda.

+Logopeed vaatab patsienti.

+Logopeed (patsiendile): “Püüa!”

Koerajuht (patsiendile): “Mis tuli? Ei taha enam püüda?”

Patsient raputab pead.

5. olukord: koerale käskluste andmine (05:40 – 07:03)

Koerajuht (patsiendile): “Kas sa tahad kommi anda Alfile parem?”

Patsient: “Mhm” Paneb palli maha.

Koerajuht (patsiendile): “Tule ütle ‘aitäh’! Tule ütle Alfile ‘aitäh’”

+Patsient lükkab end jalgadega ettepoole.

Koerajuht (patsiendile): “Anna talle kommi.” Ulatab patsiendile kätte koermaiused.

Patsient võtab koerajuhi käest koeramaiused ja suunab need koerale.

Koerajuht (patsiendile): “Alfile ütle komm.”

Koer võtab patsiendi käest maiused.

Patsient: “Komm.”

Koerajuht (patsiendile): “Tubli! Kas annad veel ühe kommi?”

Patsient: “Mhm.”

Koerajuht (patsiendile): “Ta oli tubli koer.”

+Koer vaatab patsiendi käsi.

+Koerajuht ulatab patsiendile veel ühe maiuse.

Patsient võtab koerajuhi käest maiuse.

Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle veel ‘komm’.”

Patsient annab koerale maiust.

Koer lakub patsiendi käest maiuseid.

Patsient pühib käsi. +Patsient: “Komm.”

Koerajuht (patsiendile): “Komm”

Patsient vaatab maha.

+Koer vaatab patsiendi käsi.

Koerajuht (patsiendile): “Mhmmh.”

Logopeed (patsiendile): “Kas ütled Alfile ‘istu’ ka?”

Patsient vaatab logopeedi poole. Patsient vaatab koera poole.

Patsient (koerale): “Istu!”

Koer vaatab patsiendi käte poole.

Koerajuht (maas lamavale koerale): “Ja Alfi tõuse püsti.”
Alfi vaatab koerajuhi suunas.
Koerajuht asetab käe, milles hoiab maiust koerale pea kohale ja liigutab kätt, viidates koera püsti tulemisele.
+Koerajuht (koerale): “Hops! Istu!”
Koer jälgib käe liikumist ja lükkab end esikäppadega istuma.
Koerajuht tõuseb püsti.
Koer istub koerajuhi jalgade vahel.
Koerajuht (patsiendile): “Nii, ütle talle istu nüüd.”
+Koer vaatab koerajuhile alt üles otsa.
Patsient vaatab koerajuhi ja koera poole. (Koerale): “Istu!”
Koerajuht (patsiendile): “Anna talle kommi kah!”
+Koerajuht ulatab käega patsiendile koeramaiust.
+Koer jälgib maiuse liikumist patsiendi kätte.
Patsient ajab end veidi püsti ja võtab koerajuhi käest maiuse. Vaatab koera.
Koer vaatab patsiendi käes olevat maiust. +kõrvad kikkis
+Patsient: “Mm.”
Patsient kohendab end paremini põlvitama koera ette.
Koerajuht (patsiendile): “Ütle komm kah.” Koerajuht hakkab taskust uut maiust otsima.
+Koer vaatab koerajuhi suunas.
Patsient nihutab end ettepoole ja suunab koera poole väljasirutatud peoga maiuse.
Patsient: “Komm!”
Koerajuht suunab käega koera pilgu patsiendi käes olevale maiusele.
+Logopeed: “Amps!”
Koer sööb patsiendi käes olevat maiust.
Maius kukub maha.
Patsient: “Amps.” +naeratab.
Koer sööb maas oleva maiuse.
Koerajuht (patsiendile): “Kas me paneme ta lamama ka või?”
Patsient (koerajuhile): “Jaa!”
+Koerajuht otsib taskust maiust.
+Koer vaatab üles koerajuhi tasku poole.
Patsient tõuseb rohkem püsti, kuid endiselt põlvitab +vaatab üles koerajuhi suunas.
Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle lama.”
+Patsient laskub tagasi põlvili. +vaatab koerajuhile otsa.
Patsient vaatab koera poole, sirutab käe välja, osutab nimetissõrmega koerale: “Lama!”
Koer vaatab üles koerajuhi poole.
Koerajuht (koerale): “Alfi – lama!”+toob parema käe põrandale.
Koer jälgib koerajuhi käe liikumist ning läheb põrandale lamama.
Koerajuht (koerale): “Nii, tubli!” Suunab koeramaiuse patsiendi poole.
Koerajuht (patsiendile): “Anna kommi kah! Ta on tubli, siis antakse kommi.”
+Patsient võtab koerajuhi käest maiuse ja annab selle koerale. Vaatab koera poole.
Koer sööb patsiendi käest koeramaiuse.
+Koerajuht (patsiendile): “Aitäh! Ütle talle aitäh kah.”
Patsient vaatab koera.
Koer vaatab patsiendi käsi.
Patsient (koerale): “Aitäh.”
Koerajuht (patsiendile): “Ta on tubli koer olnud.”
Patsient osutab käega koera ette.
Patsient (koerale): “Lama.”

Koer jälgib patsiendi käe liikumist.
Koerajuht (patsiendile): “Ja nüüd ta lamabki. Kas annad veel ühe kommi?”
Patsient vaatab koerajuhi suunas. (Koerajuhile): “Mhmh.”
Koerajuht (patsiendile): “No anname siis veel ühe kommi.”
+Koerajuht otsib taskust koeramaiuseid.
Logopeed nihkub patsiendile ja koerale lähemale.
+Logopeed (patsiendile): “Tee talle pai ka Katre-Liisa. Teeme pai.”
+Patsient tõuseb põlvili ja teeb koerale pea peale pai.
Koerajuht ulatab käega patsiendile maiuse.
Patsient sirutab käe välja, et koeramaiust näppude vahele võtta.
+Logopeed (patsiendile): “Pai!”
Koerajuht (patsiendile): “Anna talle üks komm kah.”
+Koer vaatab üles koerajuhi suunas.
Koerajuht osutab käega patsiendi käes olevale maiusele.
Koer jälgib koerajuhi liigutust.
Patsiendi käsi on koera poole välja sirutatud hoides näppude vahel maiust.
Koer nuusutab patsiendi kätt.
Maius kukub maha ja põrkab kaugemale.
Patsient ehmatub.
Patsient: “Hopp!” +jälgib maiust.
Koerajuht (patsiendile): “Kukkus! Anna talle lähemale. Ta ei julge sealt kaugelt võtta sul.”
+Patsient võtab maast maiuse ja ulatab selle koerale.
Koer võtab patsiendi näppude vahelt maiuse.
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh! Näita talle, kes sul kleidi peal on. Alfi ei tea, kes need on?”
Patsient vaatab alla oma riiete peale.
+Koer jälgib patsiendi käsi.
Koerajuht (patsiendile): “Jaa, kes need on?”
Patsient võtab kätega oma pluusi alumisest äärest kinni ja venitab selle koera nina juurde.
Koer nuusutab pluusi äärt.
+Patsient (koerale): “Njäu”
Koerajuht (patsiendile): “Njäu. Kiisu.”
+Koer vaatab üles koerajuhi poole.
Logopeed (patsiendile): “Kiisu” +vaatab patsiendi poole.

6. olukord: mängupaadiga mäng (07:04 – 08:44)

Logopeed tõuseb püsti, liigub laua suunas.
+Logopeed (patsiendile): “Kuule aga vaata, mis mul siin veel on.”
+Patsient keerab end logopeedi poole.
+Koer jälgib logopeedi liikumist.
Logopeed võtab laualt mängupaadi.
Logopeed (patsiendile): “Vaata, mis meil see on?” +Logopeed liigub tagasi endisele kohale ja kükitab maha. (Patsiendile): “Mis meil see on?”
Patsient pöörab end näoga logopeedi poole.
Patsient (logopeedile): “Mm”
Logopeed ulatab patsiendile mängupaadi.
Patsient võtab logopeedi käest mängupaadi, vaatab seda.
Koerajuht (patsiendile): “Mis see on?”
Patsient pöörab näoga koera poole.
Logopeed (patsiendile): “Näita Alfile, mis see on?”
Patsient pigistab mängupaati ja viib koera nina juurde.

Koer nuusutab paati.
+Koerajuht (patsiendile): “See on paat või?”
Logopeed osutab näpuga paadile.
+Logopeed (patsiendile): “Kas see on auto või on paat?”
Patsient viib mängupaadi koera esikäppade juurde ja hakkab jäljendama sõiduvahendi liikumist mööda koera käppa. Häälitseb.
Koer nuusutab paati.
Logopeed astub sammu lähemale. (Patsiendile): “Katre-Liisa – kas see on auto või on paat?”
+ toetab käe patsiendi käevarrele.
Patsient (vaatab maha. logopeedile): “Paat.” Kummardab uuesti ettepoole ja jäljendab koera esikäppadel paadiga sõitmist.
Koer vaatab eemale, seejärel patsiendile otsa ja uuesti eemale.
Logopeed (patsiendile): “Jaa, paat!”
Patsient tuleb tagasi põlvitama, osutab näpuga koera peale ja häälitseb.
Logopeed paneb käe patsiendi käes olevale mängupaadile, võtab patsiendi käest mängupaadi ja paneb selle põrandale.
Logopeed (patsiendile): “Vaata – paat läheb. Pop-pop-pop-pop.”
+Logopeed liigutab mängupaati põrandal edasi.
Patsient haarab logopeedi käest mängupaadi ja jätkab põrandat mööda paadiga sõitmise jäljendamist.
+Logopeed jäljendab paadi liikumise heli.
Patsient jõuab koera esikäppadeni, asetab mängupaadi käpa peale ja liigutab seal paati edasi.
+Koer jälgib paadi liikumist.
Koerajuht (patsiendile): “”Aitäh,” ütleb Alfi.”
Patsient vaatab koera, seejärel vaatab paati.
+Patsient: “Aitäh.”
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh. Alfi vaatab. Ütle Alfile, mis see on. Alfi ei tea, mis see on.”
+Patsient vaatab enda käes olevat mängupaati.
+Koer vaatab patsiendi poole.
Koerajuht (patsiendile): “Kas see on auto või?”
Patsient (koerajuhile): “Ei.”
Koerajuht (patsiendile): “Ei ole. Aga mis ta siis on?”
Patsient häälitseb. +keerutab paati enda käes.
+Koer jälgib patsienti.
Koerajuht (patsiendile): “Paat vä? Ütle Alfile, Alfi ei tea, mis see on.”
Patsient paneb mängupaadi põrandale.
Logopeed vaatab Patsiendi poole. (Patsiendile): “Kas see on auto või on paat?”
Patsient vaatab logopeedi poole, liigub põlvili logopeedile lähemale +osutab näpuga logopeedi poole.
Patsient häälitseb.
Logopeed osutab eemale paadi peale. (Patsiendile): “Mis see on?”
Patsient häälitseb.
Logopeed (patsiendile): “Kas see on auto või on paat?”
+Logopeed võtab paadi ja toob patsiendi ette.
Patsient (logopeedile): “Paat.”
Logopeed (patsiendile): “Paat, jah.”
Patsient häälitseb, võtab paadi enda eest ja tõstab enda külje peale.
Logopeed võtab pükste taskust mänguauto.
+Patsient jälgib logopeedi käte liikumist.
Logopeed ulatab mänguauto patsiendile.

Patsient võtab logopeedi käest mänguauto.
+Koerajuht (patsiendile): “Hoo – mis see on?”
Patsient vaatab enda käes autot +häälitseb.
Koerajuht (patsiendile): “Kas see on paat?”
+Patsient uurib autot enda käes.
Logopeed (patsiendile): “Kas see on auto või on paat?”
Patsient: “Ei” +pilk käes oleval mänguautol.
Logopeed (patsiendile): “Kas see on paat?” Suunab end ettepoole, vaatab näoga patsiendi poole. (Patsiendile): “Kas see on auto või on paat?”
Patsient (logopeedile): “Jah.”
Logopeed (patsiendile): “Paat?”
Patsient asetab mänguauto põrandale. +(logopeedile): “Mkmm.”
Patsient liigutab autot põrandal edasi-tagasi.
Koerajuht (patsiendile): “See on auto.”
Koer vahetab asendit, pöörab näo koerajuhi poole.

7. olukord: auto veeretamine koerale (08:45 – 09:43)

Koerajuht (patsiendile): “Kas sa veeretad Alfile autot?”
Patsient tõuseb veidi püstipoole, vaatab autot, seejärel vaatab koera, suunab auto koera poole.
Koerajuht (patsiendile): “Mine sinna kaugemale natuke.” +osutab käega eemale
Patsient vahetab asendit ja liigub põlvitades tahapoole, uksele lähemale.
Logopeed tõuseb püsti ja liigub tahapoole. (Patsiendile): “Tule siia poole.”
+Koerajuht võtab koera esikäpad ja pöörab neid rohkem patsiendi suunas.
Patsient istub tahapoole põlvitades.
Koerajuht (patsiendile): “No, sõiduta meile. Alfi vaata nüüd.”
+Patsient veeretab auto koera suunas.
Koerajuht püüab koera käppasid hoides mänguauto koera käppade vahele. Koerajuht (patsiendile): “Hoo! Saime! Hopp! Auto!”
+Logopeed: “Oii!”
+Patsient vaatab koera poole.
Koerajuht vaatab patsiendi poole. (Patsiendile): “Auto tuli.”
Patsient: “Mhm.”
Koerajuht (patsiendile): “Auto tuli. Auto. Kas Katre-Liisa ütleb ka ‘auto’?”
Patsient (koerajuhile): “Mhm”
Patsient viskub kätega põrandale, koerale lähemale, peopesad avatud auto püüdmiseks.
Koerajuht (patsiendile): “Auto. Tuut-tuut! Mine natuke kaugemale, nüüd auto sõidab.”
Logopeed (patsiendile): “Tule siia poole.” + puudutab patsiendi püksivärvlit.
+Koerajuht (patsiendile): “Mine natuke sinna poole, muidu ta sõidab sulle otsa”
Patsient liigub tahapoole, tagasi istuma põlvitades.
Koerajuht (patsiendile): “Tuut-tuut-tuut-tuut-tuut! Põmm!”
+Koerajuht veeretab auto patsiendi suunas, koera käpa juurest.
Patsient: “Põmm!” +Patsient püüab auto kinni.
Koerajuht (patsiendile): “Mis see tuli? Auto!”
+Patsient veeretab auto koera poole.
+Auto pöörkab koera käpa juurest tagasi.
Koerajuht (patsiendile): “Auto! Lükkan sinu poole.”
+Koerajuht asetab auto koera käppade vahele.
Koerajuht (patsiendile): “Mis see tuleb? Auto!”
+Patsient vahetab asendit, liigub natuke logopeedist eemale.
Koerajuht veeretab auto patsiendi suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Tuut-tuut-tuut!”

Patsient peatab auto jalaga.

Logopeed (patsiendile): “Püüa kinni. Püüa kinni.”

Patsient võtab auto kätte ja veeretab uuesti koera suunas.

Koerajuht püüab auto koera käppade vahel kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!”

/Mäng jätkub sarnaselt koera ja autoga./

8. olukord: koerale mänguauto tutvustamine (09:49 – 11:17)

Logopeed (patsiendile): Ütle Alfile, mis see on? +võtab maast auto ja ulatab patsiendile.

Patsient võtab logopeedi käest auto.

Patsient: “Mm”.

Koerajuht osutab käega patsiendi käes olevale mänguautole. (Koerale): “Alfi, vaata!”

+Koer vaatab koerajuhile otsa.

Koerajuht (koerale): “Alfi vaatab siiapoole, mis see on?”

+Koerajuht liigub patsiendi kõrvale ja kükitab maha.

+Koer jälgib koerajuhi liikumist.

Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata. Mis see on, Alfi?” +Koerajuht osutab käega patsiendi käes olevale mänguautole. +vaatab koera suunas.

Koer vaatab mänguauto suunas.

Patsient vaatab koera suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Näita talle. Ütle, mis see on?”

Patsient liigutab autot enda käes, tõstab käsi kõrgemale ja sirutab veidi ette.

Koerajuht (patsiendile): “Auto” Vaatab koera poole. (Koerale): “Vaata, auto on siin.”

+Koerajuht osutab käega taas autole.

Patsient paneb auto pörandale ja lükkab koera juurde.

+Koer jälgib auto liikumist.

Auto pörkab vastu koera käppa.

+Koer limpsab keelega.

Koerajuht (patsiendile): “Alfi ütles ‘aitäh’. Alfi sõidab tagasi sulle.”

+Koerajuht paneb näpud mänguauto peale ja paneb mänguauto koera käppade vahele, nina ette. (Patsiendile): “Mis siit tuleb?”

Patsient vaatab mänguautot.

Koerajuht (patsiendile): “Auto.” Sõidutab auto tagasi patsiendi ette.

/Järgneb vestlus logopeedi ja koerajuhiga, kus patsiendilt uuritakse, kas tegemist on auto või paadiga. Koer jälgib tegevust eemalt. Lõõtsutab. Vaatab ringi./

Logopeed jäljendab paadiga sõitmist pörandal.

Koerajuht osutab näpuga paadile.

Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata mis see on? Mis see tuleb Alfi juurde? Alfi mõtleb, et see on auto.”

Koer keerab pea ära. Lõõtsutab.

Logopeed (lõbusalt): “Ei ole.”

Patsient: “Ei”. +Patsient naeratab. Vaatab logopeedile otsa.

9. olukord: koerale sõidutatakse mängupaadi abil maiuseid (11:18 – 11:50)

Koerajuht asetab koeramaiuse mängupaadi sisse.

Koerajuht (patsiendile): “Vaata – küpsis sõidab... Komm sõidab paadi sees. No sõida tema juurde.” +Koerajuht viib paadi patsiendi ette.

Patsient võtab paadi ja hakkab seda liigutama koera poole.

Logopeed (patsiendile): “Pop-pop-pop. Katre-Liisa – pop-pop-pop.”

Patsient häälitseb.

Koer jälgib paadi liikumist.

Patsient jõuab paadiga koera ette, tema käppade vahele.

Koerajuht (patsiendile): "No kas sa annad sealt ühe kommi Alfile?"

+Koer vaatab üles koerajuhi poole.

Patsient puudutab paadiga koera.

Koer vaatab alla ja nuusutab paati, lakub.

Patsient (koerale): "Komm."

Koerajuht (patsiendile): "Pane ümber. Kalla ümber."

Patsient keerab paadi ümber, kust kukub välja koeramaius.

Koerajuht (patsiendile): "Voh! Tuli välja! Aitäh!"

+Koer sööb põrandalt maiuse.

+Patsient tõmbub eemale +vaatab koera. Patsient: "Aitäh!"

Koerajuht (patsiendile): "Väga tubli!"

+Koer vaatab patsiendi käes olevat paati.

10. olukord: koera kehaosade nimetamine (11:51 – 12:27)

Logopeed (patsiendile): "Vaata kus komm läks. Vaata, kus ta läks? Suhu läks."

+Logopeed liigub koerale lähemale ja osutab näpuga koera suu peale.

+Patsient vaatab koera suunas.

Koer vaatab üles koerajuhi poole.

Logopeed (patsiendile): "Suu"

+Logopeed vaatab patsiendi poole, seejärel koera poole.

Patsient vaatab koera.

+Patsient: "Mkmm"

Koerajuht (patsiendile): "Aga mis see on?"

+Logopeed puudutab näpuga koera suud.

Koer liigutab pead eemale.

Logopeed (patsiendile): "See on ju suu."

Koerajuht (patsiendile): "Hambad"

Patsient vaatab üles koerajuhi poole. Patsient vaatab alla koera poole.

+Patsient: "Komm."

Koerajuht (patsiendile): "Komm läks suhu."

Patsient liigutab pead ja proovib vaadata koerale suhu.

Koer lõõtsutab, vaatab üles koerajuhi poole.

Koerajuht (patsiendile): "Mis tal seal suus on? Mis asjad kutsa suus on?"

Patsient suunab oma keha koerale lähemale, püüab koera suhu vaadata.

Patsient: "Mm"

Koerajuht (patsiendile): "Kommi ei ole enam."

Patsient raputab pead.

Koerajuht (patsiendile): "Kas tal on hammas suus?"

Patsient vaatab eemale.

+Patsient (koerajuhile): "Mkm."

11. olukord: patsient paitab koera, koer puudutab käppadega patsienti (12:28 – 13:17)

Logopeed (patsiendile): "Kas lähme teeme Alfile veel pai?"

Patsient keerab end koera suunas, paneb mängupaadi põrandale. Liigub koerale lähemale.

Koer lamab, jälgib paati, vaatab seejärel patsienti.

+Koerajuht: "Pai."

Patsient liigub koera kõrvale, sirutab parema käe välja pai tegemiseks.

Koerajuht (patsiendile): “Pai. Tee pai Alfile. Pai.”
Patsient paneb käe koera peale.
Koer viskub külili.
+Patsient tõmbub veidi tagasi.
Koerajuht (patsiendile): “Alfi viskas pikali. Tule siia tema kõrvale. Tule lähemale.”
+Koerajuht patsutab koera külje pealt.
Koer tõstab ühe tagumise jala kõrgemale.
Patsient nihkub veidi lähemale koerale.
Koerajuht (patsiendile): “Tule veel lähemale. Mine kohe sinna. Tahad... Kas sa tahad talle pai teha?”
+Koerajuht asetab oma käelaba koera õlale.
Koerajuht (patsiendile): “Tahad kalli teha? Tule siia tema kõrvale. Ei taha? Tee pai.”
Patsient liigub koerajuhi suunas, koera ette.
Koerajuht (patsiendile): “Sa tahad siit eest poolt teha, tule tee pai.”
Patsient põlvitab maha koera ette ja teeb talle rinnale pai.
Koer ajab end rohkem külili, tõstab vasaku esikäpa üles, puudutab käpaotsaga patsiendi paremat õlga.
Patsient ehmub ja tõuseb kiirelt püsti. Häälitseb. Nihkub eemale.
Koer ajab end samuti rohkem püsti ent jääb lamama.
Koerajuht (patsiendile): “Ta ütleb sulle: “Tee veel mulle pai. Tee veel mulle pai.””
Patsient liigub uuesti koera kõrvale, seisatab ja teeb koerale pea peale pai.
Koerajuht (patsiendile): “Istu tema juurde maha.”
Patsient istub koera kõrvale maha, paitab koera.
Logopeed (patsiendile): “Pa-ai.”
Koerajuht (patsiendile): “Pa-ai.”
+Patsient paitab koera kaela pealt.
Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle ka, et sa teed pai.”
+Patsient paitab koera.
Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle, et ta on pai.”
+Patsient paitab koera pea pealt.
Koerajuht (patsiendile): “Kas Alfi on kalli?”
+Patsient puudutab koera esikäppa.
Koer nuusutab patsiendi kätt.
Patsient nihkub koerast eemale.

12. olukord: koerale maiuste andmine (13:18 – 14:57)

Koerajuht (patsiendile): “Kas sa tahad anda talle küpsist veel?” +Koerajuht ulatab patsiendile koeramaiuse.
Patsient sirutab käe välja ja võtab koerajuhi käest koeramaiuse.
+Koer jälgib lamades maiust.
Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle midagi, mis ta teeks sulle?”
Patsient (koerale): “Komm.” Annab oma näppude vahelt koerale maiust.
Koer võtab keelega näppude vahelt maiust.
+Koerajuht: “Komm.”
+Patsient: “Mm.” +tõmbab käe eemale.
Logopeed (patsiendile): “Ütle ‘istu’. Ütle Alfile ‘istu’.”
Patsient: “Mm.”
Koerajuht (patsiendile): “Paneb paadi sisse.”
+Patsient paneb koeramaiuse mängupaadi sisse ja sõidutab paadi koera nina ette.
Logopeed (patsiendile): “Katre-Liisa!”

+Koer jälgib maiuse liikumist.
 Logopeed paneb käe patsiendi õlale. (Patsiendile): “Ütle Alfile ‘istu’.”
 +Patsient: “Tut-tut-tut-tut” +liigutab paati koera lähedale.
 Koer nuusutab ninaga paati, proovib keelega koeramaiust paadi seest kätte saada.
 Koerajuht (patsiendile): “Sa pead ümber keerama selle paadi, muidu ta ei saa...”
 Patsient keerab paadi ümber.
 +Koer vaatab paati.
 Koerajuht (patsiendile): “Ei tule välja? Tuli välja?”
 +Koer vaatab koerajuhi suunas.
 Patsient võtab mängupaadi enda kätte ja vaatab paati.
 Koerajuht (patsiendile): “Sai kätte juba või? Sõi ära? Ütles ‘aitäh’! Ütle talle ka ‘aitäh!’”
 Patsient: “Aitäh.”
 Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!”
 +Patsient nihutab end koerale veidi lähemale, kummardub ettepoole.
 +Koer vaatab maha, nuusutab põrandat.
 Patsient: “Mm.”
 Koerajuht (patsiendile): “Komm läks suu sisse.”
 Patsient (koerajuhile): “Mhm”
 +Patsient nihutab end tahapoole, koerast eemale, logopeedile lähemale.
 Logopeed (patsiendile): “Ütled Alfile ‘istu’.”
 Patsient põlvitab logopeedi ja koerajuhi vahele.
 Koerajuht (koerale): “Alfi – hops! Püsti!”
 +Koerajuht liigub koera kõrvale, paneb käe taskusse, võtab taskust koeramaiust.
 Koer ajab end esikäppade toel istuma.
 Koerajuht: “Nii – ütled istu või?”
 +Patsient vaatab üles koerajuhi poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Tõuse sa ka püsti, siis on parem.”
 Patsient tõuseb püsti.
 Koerajuht (patsiendile): “Tõuse sa ka püsti vahepeal, muidu sa väsid ära.”
 Patsient seisab püsti ja liigub koerale lähemale.
 Koer istub koerajuhi ees, vaatab koerajuhi poole.
 Koerajuht (koerale): “Niimoodi. Mul kadus komm ära, Alfi. Mul kadus komm ära.” +Otsib taskus olevast kilekotist koeramaiuseid.
 +Koer ja patsient jälgivad koerajuhti.
 Koerajuht: “Niimoodi. Ütlesid talle? Ütle talle siis veel korra ‘istu’ kõvasti.”
 Patsient vaatab maha, kus asub mängupaat.
 Koerajuht (patsiendile): “Alfile ütle”
 +Koerajuht annab patsiendile koeramaiuse.
 Patsient võtab maiuse ja vaatab uuesti maha, kus asub mängupaat.
 Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle ‘istu’.”
 Patsient: “Tut-tut” +vaatab maha ja ostutab maas olevale mängupaadile.
 Koerajuht (patsiendile): “Ära sinna pane. Ütle talle istu.” +vehib käega, osutab näpuga koerale.
 +Patsient pöörab pilgu koerale.
 Koer pöörab pilgu koerajuhilt maas olevale paadile.
 +Patsient vaatab maas olevat paati.
 +Patsient (koerale): “Istu” +vaatab maha ja jälgib paati.
 Logopeed sirutab käe ja võtab maast paadi ja toob selle enda juurde.
 Koerajuht (patsiendile): “‘Istu’. Nii Alfi istub nüüd, anna talle küpsist.”
 +Koer vaatab koerajuhi poole. Istub

+Patsient vaatab koera poole.
 Koer vaatab patsiendi käes olevat koeramaiust.
 Patsient sirutab käe välja ja annab koerale maiust.
 Logopeed (patsiendile): “Alfi istub jaa.”
 Koerajuht (patsiendile): “Mis me taga veel teeme? Kas me ütleme talle ‘hopp’ ka vä?”
 +Patsient vaatab koerajuhile otsa.
 +Koer vaatab patsiendi käsi ja seejärel koerajuhile otsa.
 Patsient (koerajuhile): “Ei.”
 Koerajuht (patsiendile): “Ma panen ta lamama.”
 Patsient vaatab kiirelt koera ja seejärel logopeedi poole.
 Koer vaatab patsiendi käsi.
 Koerajuht (patsiendile): “Kas ütled talle lama?”
 Koer lamab ja vaatab koerajuhile otsa.
 Patsient: “Ei.” +liigub sammukese tahapoole
 Koerajuht (patsiendile): “Ei ütle.”
 Patsient proovib kükitada logopeedi kõrvale.
 +Koerajuht (patsiendile): “Läks ise lamama.” +naerab
 +Patsient põlvitab koerale lähemale.
 Koer pöörab pilgu patsiendi poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Aga kas sa ütled talle ‘pai’?”
 Patsient liigub koerale lähemale ja teeb talle pea peale pai.
 Logopeed (patsiendile): “Pa-ai. Pa-ai. Pa-ai”
 Patsient paitab koera.
 Koer vaatab üles koerajuhi poole.
 Logopeed (patsiendile): “Jaa, Alfi – pa-ai.”
 Koerajuht (patsiendile): “Pai.”
 Patsient liigub põlvitades koerast eemale.
/Logopeed uurib emalt, kas patsiendil on vahepeal uusi sõnu juurde tulnud./

13. olukord: koeraga autoga mängimine (15:18 – 14:43)

Koerajuht (patsiendile): “Mängime autoga veel Alfiga.”
 Koerajuht liigub koera kohale, tõstab ühe jala üle koera. Istub.
 Koer jääb koerajuhi jalgade vahele.
 Koerajuht (patsiendile): “Kuidas auto sõidab? Kas sõidab auto? Kas sõidab Alfi käpa peale?”
 +Koer nuusutab koerajuhi käes olevat maiust.
 +Patsient sõidab mööda põrandat mänguautoga. Mänguauto pörkab vastu koera esikäppa.
 Koerajuht (patsiendile): “Tasakene” Koerajuht kummardub ettepoole. Viib maiuse koera nina ette. Koer viskab pikali, külje peale. Koerajuht näitab käega patsiendile, kuidas Alfi esikäppade vahel liikuda mänguautoga.
 Koerajuht (patsiendile): “Sõida siin nagu Alfi (*arusaamatu kõne*)... Tasakene-tasakene.”
 Patsient veeretab auto vastu koera.
 Koerajuht (patsiendile): “Põmm! Aga sellega saad stoppi teha. Ütle ‘stop’!”
 Patsient: “Stop!”
 Koerajuht (patsiendile): “Stop! Tubli!”
 +Patsient vahetab asendit, põlvitab.
 Koerajuht (patsiendile): “Nüüd tuleb sinu poole. Nii, istu maha. Alfi lükkab. Stop!”
 Patsient vaatab mänguautot.
 Koerajuht veeretab mänguautot. Mänguauto veereb vastu patsiendi põlve.
 Patsient kiljatab.

/Logopeed võtab laualt mängubussi ja proovib patsienti saada ütlema sõna buss./

14. olukord: bussi tutvustamine koerale (16:23 – 16:33)

Koer lamab maas, koerajuhi jalgade vahel.

Koerajuht (patsiendile): “Selline buss!? Alfi vaata. Näita Alfile ka.”

Patsient paneb mängubussi põrandale ja sõidab selle koera käpa juurde.

Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata! Mis see on?”

Koer nuusutab mängubussi.

Patsient sõidab bussiga koera esikäppade vahele.

Koer vaatab otse enda ette.

Koerajuht (koerale): “Alfi vaata, buss!”

Koer vaatab üles koerajuhi poole.

Patsient võtab mängubussi enda kätte.

Koer vaatab patsiendi käes olevat mängubussi.

Patsient uurib bussi ja mõmiseb.

15. olukord: bussi tutvustamine koerale maiuse abil (16:56 – 20.00)

Koerajuht osutab näpuga patsiendi käes olevale mängubussile.

Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata. Bussi sisse saab ka ühe kommi panna.” Koerajuht paneb käe taskusse.

+Koer vaatab koerajuhi poole.

Patsient vaatab koerajuhi poole. +naeratab

Koerajuht (patsiendile): “Peidame ühe kommi ära.”

Patsient: “Mhm” +noogutab

Koerajuht (patsiendile): “Peidame või? Tule siia!”

+Patsient liigub põlvitades koerajuhile lähemale. Tõuseb püsti.

Koerajuht (patsiendile): “Kuhu sisse me paneme kommi?” +sirutab käe välja, hoiab näppude vahel koeramaiust.

Koer jälgib koerajuhi käsi.

Patsient liigub koerajuhi juurde.

Koerajuht (patsiendile): “Tee lahti.”

+Patsient ulatab mängubussi koerajuhi kätte.

Koerajuht paneb bussi sisse koeramaiuse.

Koer nuusutab patsiendi kätt.

Patsient ehmatub, tõmbab käe ära ja hüppab sammu tagasi.

Koerajuht (patsiendile): “Alfi küsib – kus on komm?”

Patsient laiutab käsi. Nõjatub ettepoole ja osutab mängubussi peale näpuga.

Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle ‘komm’.”

Patsient (koerale): ”Komm.”

Patsient võtab koerajuhi käest mängubussi.

Koerajuht (patsiendile): “Buss. Bussi sisse sai.”

+Koer vaatab mängubussi poole patsiendi käes.

Koerajuht (patsiendile): “Ütle ‘bussi sees’.”

Patsient kükitab koera ette maha.

+Patsient (koerale): “Komm.”

Koerajuht osutab näpuga mängubussi peale.

Koerajuht (patsiendile): “Buss.”

Patsient (koerale): “Komm”

Koerajuht osutab näpuga mängubussi peale.

Koerajuht (patsiendile): “Buss.”

Patsient vaatab enda käes olevat mängubussi.

Patsient: “Komm”
Koerajuht osutab näpuga mängubussi peale.
Koerajuht (patsiendile): “Bussi sees. Näita talle bussi”
+Koer järgneb ninaga koerajuhi käeliigutustele.
Koerajuht (koerale): “Alfi vaata siia. Näe siin on komm. Bussi sees.”
Patsient teeb mängubussi ukse lahti.
Koerajuht (patsiendile): “Lahti.”
+Koer nuusutab koerajuhi kätt.
Koerajuht (patsiendile): “Kalluta välja.”
Patsient kallutab bussi ja koeramaius kukub välja.
Koerajuht: “Haa!” (imestusega)
Koer sööb põrandale kukkunud maiuse.
Patsient vaatab bussi ja sulgeb lahtitehtud bussi ukse.
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh.”
Patsient uurib oma käes olevat mängubussi. Klõbistab sellega.
Koer vaatab mängubussi poole.
/Patsient sõidutab bussi eemale ja läheb otsib ära. Koerajuht proovib teda saada ütlema sõna ‘stopp’./
Koerajuht (patsiendile): “Mis sa Alfile ütled, mis see on?”
Patsient: “Mm.”
Koerajuht (patsiendile): “Ei tea.”
Koerajuht osutab näpuga patsiendi käes olevale mängubussile.
Koerajuht (koerale): “Alfi, mis see on? Vaata – buss.”
+Patsient uurib enda käes olevat mängubussi.
+Koer vaatab mängubussi poole.
/Koerajuht osutab mängubussile olevale nupule ja kordab sõna ‘nupp’, et patsient hakkaks seda järgi ütlema, kuid patsient ei ütle./
Koerajuht (koerale): “Alfi, mis häält buss teeb?”
+Patsient paneb mängubussi koerajuhi kõrva juurde.
Koerajuht laseb end veidi allpoole, kuulab.
Patsient paneb mängubussi koera kõrva juurde.
Koer keerab pead ja nuusutab bussi.
+Koerajuht (patsiendile): “Anna Alfile ka. Mis häält buss teeb?”
Patsient paneb bussi uuesti koera kõrva äärde.
Koer tõmbab pead tahapoole, pöörab pead.
Koerajuht (patsiendile): “Alfi kuulab”
Patsient võtab bussi koera kõrva juurest ära.
+Koer lõõtsutab, haigutab.
Koer vaatab üles koerajuhi poole.
Koerajuht osutab näpuga patsiendi käes olevale mängubussile.
+Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata.”
Koerajuht (patsiendile): “Aga ütle Alfile ka, kuidas on uks? “
+Koer lõõtsustab.
Patsient vaatab koera poole.
Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata. Mis uks teeb?” (patsiendile): “Ütle: ‘lahti’. Sõidab.”
Koerajuht osutab näpuga patsiendi käes olevale mängubussile.
Patsient vaatab mängubussi. Patsient asetab mängubussi koerajuhi peo peale.
Koerajuht viib oma peo ja mängubussi koera näole lähemale.
Koer pööra pea ära.
+Koerajuht (koerale): “Alfi vaata, see on buss. Buss.”

Koerajuht teeb näpuga mängubussi ukse lahti.

Patsient vajutab mängubussil olevat nuppu.

Koerajuht (patsiendile): “Uks. Nupp”

Koer lõõtsutab ja vahetab asendit, liigutab esikäpad patsiendist eemale. Puudutab ühe käpaga patsiendi põlve.

Patsient liigutab end koerast eemale.

2. video

Kestus: 7 minutit 58 sekundit

1. olukord: koera nina võrdlemine nupuga (00:00 – 00:56)

Koerajuht võtab vasaku käega koera koonust kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Kas see on ka nupp? Vaata, Katre-Liisa, vaata – kas see on ka nupp?”

+Koerajuht vajutab parema käe näpuga koera ninale.

Patsient raputab pead.+(koerajuhile): “Mkm.”

Koerajuht: “Piip!”

+Koerajuht hoiab nimetissõrme koera ninal.

Patsient sirutab parema käe välja ja osutab koera ninale. (Koerajuhile): “Nina.”

Koerajuht (patsiendile): “Nina on see.”

+Koerajuht laseb koera koonu lahti.

Koer nuusutab oma käppa, silmad suunatud maha.

Koerajuht osutab mängubussi nupule. (Patsiendile): “Aga kas see on nina?”

Patsient vaatab pörandale +raputab pead. (Koerajuhile): “Mkmm.” Patsient võtab mängubussi enda kätte.

Koer vaatab mängubussi.

Koerajuht (patsiendile): “See on nupp.”

+Koerajuht osutab näpuga mängubussi küljes olevale nupule.

Koerajuht võtab uuesti koera koonu käe vahele ja vajutab sõrmega koera ninale.

Logopeed (patsiendile): “Kas see on nina või on nupp?”

Koerajuht osutab näpuga mängubussile.

+Koerajuht (patsiendile): “Nina.”

Patsient vaatab koera, seejärel koerajuhile otsa.

Patsient (koerajuhile): “Mkm.”

Koerajuht (patsiendile): “Ei ole nina?”

Patsient paneb nimetissõrme oma nina peale.

Koerajuht (patsiendile): “Seal on nina? Aga seal on ka nina. Teeb ka ‘piip’.”

+Koerajuht vajutab mängubussile.

Patsient vaatab enda käes olevat mängubussi.

Patsient (koerajuhile): “Ei.” Osutab näpuga enda ninale.

Koerajuht (Patsiendile): “Nina on seal.”

Patsient puudutab näpuga koera nina.

Koerajuht võtab koera koonu enda kätte ja vajutab teise käe nimetissõrmega koera ninale.

(Patsiendile): “Aga see on piip!”

Patsient tõuseb põlvile ja puudutab näpuga koerajuhi nina.

Koerajuht (patsiendile): “Nupp. See on nupp.”

+Koerajuht laseb koera koonu lahti ja osutab nimetissõrmega enda ninale.

Patsient raputab pead.

Koerajuht (patsiendile): “Mis see on?”

Logopeed (patsiendile): “Nina.”

2. olukord: kontakt koeraga mängubussiga mängides (01:15 – 02:03)

Logopeed (patsiendile): “Sõiduta Alfile ka.”

Patsient pöörab end koera poole ja sõidutab talle mängubussi.

Buss veereb koera esikäppade vahele.

Koer vaatab eemale.

Koerajuht (koerale): “Alfi, vaata buss tuleb. Põmm. Opsti!”

+Buss peatub koera küünraaugus.

+Koer pöörab pea pörandale +nuusutab mängubussi.

Koerajuht võtab mängubussi koera juurest. (Patsiendile): “Ai vä? Stopp. Mis buss tegi?”

Patsient vahetab asukohta, liigub logopeedist eemale, koera külje peale, paitab koera pea pealt.

Koerajuht (patsiendile): “Ütle Alfile, et buss teeb stopp.”

Patsient: “Stopp.” +vaatab bussi poole.

+Koer vaatab patsiendi suunas.

Koerajuht (patsiendile): “Stopp! Tubli!”

Patsient võtab maast mängubussi ja paneb selle koerale näkku.

+Koer tõmbab kõrvad peadligi, liigutab esikäppasid eemale.

Koerajuht haarab koerast kinni.

Koerajuht (patsiendile): “Tasakesi teeme. Käpa peal, tasakesi.”

+Koerajuht sügab koera külje pealt.

Patsient itsitab, liigub veidi tahapoole.

Koerajuht (patsiendile): “Alfi ei saanud aru, mis ta käpa peale tuli.”

Patsient sõidab bussiga koera teie esikäpa peal.

+Koerajuht sügab koera.

Patsient paneb mängubussi koera pea peale.

Koerajuht (patsiendile): “Sõida tasakesi. Ta kardab nina pealt.”

Koerajuht paneb koera külili. +Koerajuht (patsiendile): “Teeme kõhu pealt siit.”

+Patsient itsitab.

Koer vaatab koerajuhile otsa, seejärel paneb pea maha. Parem esikäpp on õhus.

Patsient puudutab mängubussiga koera rinnakut.

Koera esikäpp liigub patsiendi näole lähemale.

Patsient häälitseb ja ehmatab, tõmbub eemale.

Koerajuht (patsiendile): “Tasakesi jah. Alfi kardab autot järsku.”

+Koer vaatab koerajuhi poole üles.

+Koerajuht silitab koera esikäppa.

3. olukord: koer otsib koerajuhi kontakti (02:13 – 02:26)

/Koerajuht kordab erinevaid sõnu patsiendile./

Koer tõuseb püsti ja paneb pea koerajuhi käte vahele.

Koer nuusutab pörandat enda ees.

4. olukord: koera magapanek ja äratamine (02:48 – 04:06)

Patsient paneb mängubussi pörandale.

Koerajuht (patsiendile): “Läheb Alfi juurde tuttu. Alfi hoiab teda, niimoodi.” +paneab mängubussi koera kõhu lähedale.

Koer vaatab koerajuhi suunas, seejärel pörandale.

Koerajuht (patsiendile): “Läks tuttu.”

Koerajuht (patsiendile): “Alfi läheb tuttu.”

Patsient: “Mkm” +vaatab maha.

Koerajuht (patsiendile): “Ei lähe tuttu? Näe, Alfi läheb tuttu, vaata. Alfi läheb tuttu.”
 +Võtab koera pea oma käte vahele ja viib selle aeglaselt põrandale.
 Koer jääb põrandale külili lamama.
 +Patsient vaatab koera poole.
 Koerajuht (patsiendile): “Alfi läks tuttu.”
 Patsient: “Ei!” +sirutab käe koera poole ja raputab.
 Koerajuht (patsiendile): “Ajame ülesse vä? Ütle talle: “Ärka üles!” +tõmbab käega enda poole.
 Patsient liigub põlvitades koerale lähemale, paneb käe koera peale.
 +Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle: “Ärka üles!”.”
 Koer tõstab pea üles ja vaatab koerajuhi suunas.
 Koera esikäpp tõuseb püsti ja puudutab patsiendi keha.
 Patsient ehmatub ja liigub tahapoole.
 Koerajuht naerab. Paneb käe koera küünarliigese peale.
 +Koerajuht (patsiendile): “Ütle talle: “Ärka üles! Äratus!””
 Patsient naerab +liigub koerale lähemale ja seejärel kaugemale.
 Koerajuht (koerale): “Äratus! Ärka üles. Uu, ärka üles! Uu!”.”
 +Koerajuht hoiab koera esikäpa peos ja raputab õrnalt.
 Koer vaatab üles.
 Patsient liigub koerale lähemale, võtab käega koera käpast kinni.
 Patsient (koerale): “Uu!” (kilava häälega)
 +Koer paneb pea maha ja vaatab eemale.
 Koerajuht (koerale): “Uu! Ärka ülesse!”
 Patsient (koerale): “Uu!” (kilava häälega)
 Koerajuht (koerale): “Alfi, äratus!” Paneb teise käe samuti koera peale.
 Koer tõstab pea ja vaatab koerajuhi suunas.
 Koera käpad liiguvad patsiendile lähemale.
 Patsient ehmatub.
 Koerajuht (patsiendile): “Kas Alfi näpistas sind või?”
 Koerajuht puudutab patsiendi kõhtu.
 Patsient vaatab alla enda pluusi.
 +Patsient (koerajuhile): “Ei!” Patsient naerab.
 Koerajuht (koerale): “Istu! Hops!”
 Patsient (koerale): “Hops!”
 Koer ajab end küünarnukkidele. +Vaatab koerajuhi poole üles.
 Koerajuht (patsiendile): “Ma näitan sulle, mis Alfi teeb. Tahad ma näitan sulle, mis Alfi teeb?”
 ”
 +Patsient (koerajuhile): “Mhm.”
 Patsient ajab end püsti, toetades vasakut kätt koerajuhi põlvele.
 Koerajuht (koerale): “Äratus on selline. Alfi, siia. Hops!”
 +Koerajuht paneb käe ruumis olevale voodile, mille peal ta istub.
 Koer ajab end kiirelt püsti.
 Koerajuht (koerale): “Hops!” +hoiab maiust koera nina ees voodil.
 Koer nuusutab koerajuhi käes olevat maiust. +limpsab keelt.
 Koerajuht (koerale): “Hops! Hops!” +patsutab käega voodile.
 Koer lööb kõrvad peadligi ja hüppab esikäppadega voodile. Liputab saba.
 Koerajuht (patsiendile): “Nii. Alfi ärkas üles.”
 +Koerajuht annab koerale käest maiust.
 Patsient naerab.

5. olukord: koera sabale osutamine (04:07 – 05:44)

Koerajuht osutab näpuga koera sabale.

Koerajuht (patsiendile): "Mis see on seal Alfil? Mis see liigub?"

Patsient suunab pilgu koera sabale.

Koer tuleb voodi pealt maha, keerab end näoga koerajuhi käe poole.

Patsient liigub koera saba juurde püüdes sellest kinni haarata.

Koerajuht (patsiendile): "Mis see on?"

Koer istub.

+Patsient näitab näpuga koera sabale, vaatab logopeedile otsa, liigub eemale.

+Patsient: "Mmm."

Koerajuht (patsiendile): "Mis see on? Saba!"

Patsient: "Mhm."

Koerajuht (patsiendile): "Kas sul on ka saba?"

Koerajuht osutab näpuga patsiendi poole.

Patsient haarab kätega selja alaosast.

+Patsient (koerajuhile): "Ei, pepu."

Koerajuht (patsiendile): "Mis sul on?"

Patsient (koerajuhile): "Pepu." +patsient silub pluusi allapoole.

Koerajuht (patsiendile): "Pepu on sul! Õige! Alfil on ka pepu." Vaatab koera poole.

Koer istub koerajuhi ees ja vaatab koerajuhile otsa.

Koerajuht (patsiendile): "Aga kus on sinu saba?"

Patsient hakkab tagumikku koerajuhi poole keerama, kuid peatub, vaatab maha.

Koerajuht (patsiendile): "Ei ole!? Minul ka ei ole saba"

Koerajuht tõuseb püsti ja keerab selga patsiendi poole, et näidata, et tal ei ole saba.

Koerajuht (patsiendile): "Kus on minu saba?"

Patsient vaatab koera saba poole ja osutab käega koera saba suunas.

Koerajuht (patsiendile): "Minu saba on Alfi saba? Alfil on saba."

Patsient liigub koera poole. +Patsient: "Mhm."

Koerajuht (patsiendile): "Mis see on?" Kummardab koera kohale ja näitab näpuga koera saba peale.

+Patsient: "Mm."

Koer keerutab end, vahetab asendit ja istub.

Koerajuht (patsiendile): "Saba! Ja sinul on pepu!" Osutab käega patsiendi tagumikule.

Koerajuht (patsiendile): "Sul on väga ilus kleit. Alfile meeldivad kiisud. Alfile väga meeldivad kiisud."

+Koerajuht osutab käega patsiendi poole.

Patsient kummardab ettepoole ja puudutab käega oma jalanõusid.

/Koerajuht uurib, mis need on ja küsib seejärel, mis temal endal jalas on. Patsient nimetab jalanõusid 'tipa-tapa'./

6. olukord: värvide nimetamine (05:45 – 06:05)

Koerajuht küsib patsiendi kleidil oleva kassi värvi kohta, mis on must.

Koerajuht (patsiendile): "Kas Alfi on musta värvi?" +osutab käega koera poole, vaatab koera.

Patsient suunab pilgu koerale. (Koerajuhile): "Ei."

Koerajuht vaatab uuesti patsienti. (Patsiendile): "Mis värvi Alfi on?"

Patsient (koerajuhile): "Mm." +laiutab käsi.

Koerajuht osutab näpuga patsiendi kleidile. +(Patsiendile): "Valge. Ja kiisu on ka valge."

Patsient võtab koerajuhi näpust kinni ja suunab eemale. Patsient istub koera ette maha.

Puudutab käega koera suud.

Koer pöörab pea patsiendi poole.

Koerajuht (patsiendile): "Mis värvi on Alfi? Hall."
+Patsient vahetab asendit. Sirutab näpu koera poole.
Koer lakub patsiendi näppusid.
Patsient vaatab alla koera poole.
Koerajuht (patsiendile): "Valge."
Patsient nihkub koerast eemale koerajuhi poole.
Koerajuht (patsiendile): "Must."

7. olukord: koera keele katsumine (06:09 – 06:20)

Koer lõõtsutab, avab suu.
Patsient vaatab koera.
Patsient puudutab näpuga koera keelt, seejärel viib näpu koerajuhi näo ette.
Koerajuht (patsiendile): "Mis see on?"
+Patsient limpsab keelega õhku.
Koerajuht (patsiendile): "Tegi limps."
Patsient vaatab koera.
Koer vaatab patsiendi ja koerajuhi suunas.
Koerajuht (patsiendile): "Keel tegi limps."

8. olukord: Koera ja inimese 'saapad' (06:35 – 07:00)

Patsient näitab näpuga koera esikäpale.
Koerajuht (patsiendile): "Kas Alfil on saapad?"
Patsient (koerajuhile): "Ei ole." +kehitab õlgu.
Koerajuht (patsiendile): "Ei ole. Aga kas Alfil on papusid?"
Patsient vaatab koera poole. (Koerajuhile): "Mkm." +kehitab õlgu
Koerajuht (patsiendile): "Alfi kõnnib paljajalu."
Patsient tõstab käed väljasirutatult üles.
Patsient: "Mhm."
Koerajuht (patsiendile): "Kas tal külm ei ole?"
Patsient (koerajuhile): "Ei."
Koerajuht (patsiendile): "Ei ole. Miks tal külm ei ole?"
Patsient: "Mm."
Koerajuht (patsiendile): "Vaata tal on.. Vaata, mis tal on. Tal on karvad. Tal on paks karv."
+osutab näpuga koera esikäpale. Paitab koera pea pealt.
+Patsient vaatab koera.
Koerajuht (patsiendile): "Tal hakkab palav. Temal ei ole papusid vaja." +paitab koera keha pealt.

9. olukord: koer lahkub ruumist (07:11 – 07:58)

Logopeed (patsiendile): "Me ütleme täna Alfile 'tadaa'."
Patsient vaatab logopeedi poole, seejärel koera poole ja siis koerajuhile otsa.
+Koerajuht (patsiendile): "Kas Alfi läheb ära?"
Patsient häälitseb.
Koerajuht (patsiendile): "Alfi tuleb teinekord jälle tagasi, kas sobib?" Võtab voodi peal olnud maiusekoti.
Koer tõuseb istuma.
Koerajuht (patsiendile): "Alfi läheb nüüd puhkama."
+Patsient vaatab koera.
Koerajuht (patsiendile): "Anname veel talle kommi. Siis sa saad Laglega (*logopeed, K.T*) mängida teiste mänguasjadega. Teine kord sa näitad Alfile bussi, onju."

Patsient (koerajuhile): “Mhmh.”
Koerajuht ulatab patsiendile koeramaiuse. + (Patsiendile): “Anna Alfile veel üks komm.”
Patsient võtab koerajuhi käest koeramaiuse.
Logopeed ulatab patsiendile veel ühe kommi.
Koerajuht (patsiendile): “Anname kaks kommi. Ütle talle ka, mis sa talle annad.”
Patsient liigub põlvitades koerale lähemale, käsi ette välja sirutatud, peopesa avatud.
+Patsient (koerale): “Komm.”
Koer sööb patsiendi käest maiused.
Logopeed (patsiendile): “Aitäh!”
Koerajuht (patsiendile): “Aitäh!”
Patsient pöörab end logopeedi poole.
Koerajuht (patsiendile): “Tegi limps-limps sulle.”
Patsient vaatab koerajuhile otsa. +(koerajuhile): “Mhm”
Koerajuht (patsiendile): “Kas sa teed Alfile pai ka? Alfi läheb... läheb koju puhkama.”
Patsient ajab end käega koerajuhi põlvele toetudes püsti. Liigub koerale lähemale.
+Koer tõuseb püsti ja nuusutab maad.
Patsient paitab koera kaela pealt.
Koerajuht (patsiendile): “Tee Alfile pai.”
+Logopeed (patsiendile): “Pa-ai.”
Koerajuht (patsiendile): “Kas Alfi tuleb teine päev jälle?”
Patsient vaatab koerajuhile otsa. Vaatab koera poole. Patsient: “Mhm.”
Koerajuht (patsiendile): “Tuleb? Siis sa räägid Alfile, mis sa vahepeal kodus teinud oled. On nii vä?”
+Koera seisab püsti ja kõnnib koerajuhi ette. Seisatab. Vaatab koerajuhile otsa.
Patsient: “Mm.”
+Patsient vehib käega, vaatab maha
+Koerajuht (koerale): “Lähme.”

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kertu Tombak (01.04.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
“Liikidevahelised interaktsioonid koeri kaasavates teraapiates ja teistes sekkumistes”, mille
juhendaja on Riin Magnus,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2016